
HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 059 196 550

C. A. VERRIJN STUART

RICARDO EN MARX

HARVARD

V

HARVARD LAW LIBRARY

Received JUL 23 1929

Digitized by Google

Netherlands

MR A. J. COHEN STUART

Digitized by Google

Digitized by Google

RICARDO EN MARX.

EENE DOGMATISCH-HISTORISCHE STUDIE.

Digitized by Google

Digitized by Google

RICARDO EN MARX.

EENE DOGMATISCH-HISTORISCHE STUDIE.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in de Staatswetenschap

AAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. G. A. VAN HAMEL,

Hoogleeraar in de Faculteit der Rechtsgeleerdheid,

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

op Maandag 17 November 1890,

des namiddags ten 3 ure.

IN HET UNIVERSITEITSGEBOUW,

DOOR

COENRAAD ALEXANDER VERRIJN STUART,

GEBOREN TE WEESP.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1890.

63
Digitized by Google

JUL 23 1929
7/23/29

DE ZUID-HOLLANDSCHE BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ.

Digitized by Google

AAN MIJNE OUDERS.

Digitized by Google

From no source do so many errors, and so much difference of opinion in political economy proceed, as from the vague ideas which are attached to the word value.

RICARDO, Principles Ch. I, 1.

Digitized by Google

INHOUD.

INLEIDING. — Over de beteekenis die Ricardo's waardeleer had voor de ontwikkeling der economie zijn de meeningen zeer uiteenloopend. Oordeel van von Wieser p. 1. Held beschouwt Ricardo als de geestelijke vader van het collectivisme p. 213. Het gevoelen van von Böhm-Bawerk en Karl Menger is hiermede overeenstemmend p. 5. Doel van dit proefschrift is geen verdediging van Ricardo, maar uitsluitend een onderzoek naar de vraag of er verband bestaat tusschen de waardetheorie der economie en het modern wetenschappelijk collectivisme p. 5, 6.

HOOFDSTUK I. — De waardeleer der klassieke economie. Ricardo's hoofdstuk „On value" is niet te begrijpen, dan wanneer men het beschouwt als commentaar op A. Smith p. 7. Daarom moet een uiteenzetting der waardebegrippen van dezen laatsten aan beschouwingen over Ricardo voorafgaan. De waardetheorie van A. Smith p. 8—11. Dat Smith alleen de ruilwaarde onderzocht, was een principiëele fout p. 8. Beteekenis van den term productiekosten bij Smith p. 12—14. Philosophische en empirische waardeverklaring p. 15. Geen strijd tusschen beide. S's arbeidstheorie is een kostentheorie voor een praehistorische maatschappij p. 15—18. Ricardo zag hier

Digitized by Google

strijd p. 18. Ricardo's waardeleer p. 19—24. Ook Ricardo behandelt alleen de ruilwaarde p. 19. Ricardo's interpretatie van den door Smith gebruikten term „productiekosten" p. 20. Oordeel over Ricardo; men mist bovenal bij hem eenheid in de verklaring van het waardeverschijnsel p. 24, 25. Verband tusschen Ricardo en Smith p. 26. Ook R. zocht naar eenheid tusschen Smith's empirische en philosophische waardeleer. Zijn fout was, dat hij de eerste uit de laatste wilde verklaren p. 27. In wezen zijn Smith's en Ricardo's waardeleer één p 28. R's relative arbeidstheorie, die even goed een relative kapitaalstheorie had kunnen worden, is slechts een min gelukkige inkleeding der kostentheorie p. 29. Voor het onderzoek der collectivistische waardetheorie wordt Marx's Kapital gekozen p. 30, 31.

HOOFDSTUK II. — Marx's waardeleer. De gebruikswaarde heeft ter verklaring van het waardeverschijnsel volgens M. geen beteekenis p. 32. Uit het feit dat er geruild wordt blijkt, dat alle zaken een gemeenschappelijke waardesubstantie bezitten. Deze is, dat zij alle product van abstract-menschelijken arbeid zijn p. 33. Beteekenis van den term „abstract menschelijke arbeid" p. 34. Deze waardesubstantie onvoldoende ter verklaring van het ruilverkeer, en der kapitaalvorming p. 35, 36. Marx ontwikkelt dit erkennende, zijn Mehrwerth-theorie p. 37—39. Deze leer met die van Ricardo niet identisch. Onder den arbeid die waarde verleent, verstaan beiden iets anders 39, 40, M. stelt in wezen kapitaal en arbeid gelijk, hiervan bij R. geen spoor te ontdekken 41. Dat voor kapitaaldienst vergoeding wordt gegeven, spreekt voor Ricardo van zelf; wie deze behoort te genieten onderzoekt hij niet p. 42. Oordeel over Held's stelling p. 43—45. Marx op zich zelf beoordeeld. De subjectieve,

Digitized by Google

niet de ruilwaarde, is de kern van het waardeverschijnsel p. 46, 47. Marx's arbeidstheorie beoordeeld p. 48—50. Kritiek van Prof. Dietzel, die tracht Ricardo te verdedigen tegenover de „Grenznutzentheorie" p. 51—58. Terecht stelt Dietzel vrije en economische goederen, wat het waardeverschijnsel betreft, gelijk p. 58. Er bestaat tusschen hen geen onderscheid, omdat vrije goederen zoodra zij in eenige relatie tot onze behoeften zijn gebracht, ophouden vrij te zijn p. 59—61. Dit wat de arbeidstheorie betreft; tot Marx terugkeerende blijkt zijn Mehrwerth-theorie in strijd met zijn waardeleer p. 61—63. Een principieele kritiek van Marx's rentetheorie hier niet bedoeld. Beknopte rentetheorie. v. Wieser en v. Böhm p. 64--65. Rente een gevolg van de productiviteit van het kapitaal p. 66. Dat intusschen de rente niet is begrepen in de kapitaalswaarde, is een gevolg daarvan dat zij een toekomstig goed is, dat m. a. w. productie tijd kost p. 67—69.

HOOFDSTUK III. — Het collectivisme en de nieuwere waardetheorie. Twee punten kent deze laatste, die het collectivisme als basis voor zijn betoog zou kunnen nemen. Allereerst de mogelijkheid van overproductie p. 70—72. Deze alleen gevaarlijk wanneer zij algemeen is p. 73. Dit kan zij om meerdere redenen in afzienbare toekomst niet worden p. 74—77. Het tweede punt is de invloed der weeldeverteringen op de maatschappelijke welvaart. Wat is weelde? p. 78—83. Het nadeel der daden van weelde p. 83—87. Weelde zal ook in den collectivistischen staat voorkomen, maar haar nadeelen zullen er gekeerd zijn p. 86—87. Intusschen slechts ten koste van onvrijheid van beroep, een noodwendig uitvloeisel van het collectivistisch program p. 87—89. Bovendien worden de nadeelen der weeldeverteringen

Digitized by Google

vaak overschat p. 90—91. Het collectivisme kan dus ook van uit de neo-economische waardeleer, niet zijn eisch: collectief bezit der kapitaalgoederen, motiveeren p. 92. Eindoordeel over het collectivisme waarin drie elementen, een wetenschappelijk, een sociaal-politisch, en een revolutionair scherp onderscheiden moeten worden p. 93—99.

Digitized by Google

ERRATA.

---

p. 5	regel	4 v. o.	staat:	te;,	lees:	the.
p. 19	„	9 v. o.	„ :	evenmin als;	„ :	evenals.
p. 21	„	4 v. b.	„ :	pag. 18;	„ :	pag. 12.
p. 23	„	17 v. o.	„ :	uniqual;	„ :	unequal.
p. 23	„	17 v. o.	„ :	althrough;	„ :	although.
p. 23	„	9 v. o.	„ :	unfavo;	„ :	unfavou.
p. 25	„	6 v. o.	„ :	pag. 7;	„ :	pag. 1.
p. 27	„	11 v. b.	„ :	neeemt;	„ :	neemt.
p. 30	„	16 v. b.	„ :	him;	„ :	hem.
p. 30	„	19 v. b.	„ :	erkend;	„ :	erkent.
p. 31	„	7 v. o.	„ :	beiden;	„ :	beide.
p. 34	„	15 v. b.	„ :	op den;	„ :	op „den.
p. 45	„	14 v. o.	„ :	tegenwoordige;	„ :	tegenwoordigen.
p. 51	„	15 v. b.	„ :	nuttigheid:	„ :	nut.
p. 60	„	1 v. b.	„ :	„Grenzs-;	„ :	„Grenz-.
p. 62	„	2 v. b.	„ :	verbruike;	„ :	verbruikte.
p. 70	„	7 v. o.	„ :	der;	„ :	van den.
p. 78	„	13 v. b.	„ :	schappelijke;	„ :	wetenschappelijke.
p. 78	„	14 v. o.	„ :	difinitie;	„ :	definitie.

Digitized by Google

Digitized by Google

Wanneer men de vraag stelt, welke is voor de wetenschap der economie de beteekenis geweest der begrippen omtrent waarde door David Ricardo in zijn Principles verkondigd, en tracht uit de latere litteratuur dezer wetenschap op deze vraag een antwoord te vinden, dan zal men getroffen worden door merkwaardige verschillen van meening.

Afgezien van de breede schaar vereerders van den grooten Engelschen denker, die in blinde bewondering den meester hebben gevolgd, en zijn leerstellingen overgenomen en ontwikkeld, vindt men bij hen, die waarlijk voor de groote fouten waaraan Ricardo zich schuldig maakte een open oog hebben, zeer uiteenloopende gevoelens wat betreft de bovengestelde vraag.

Dr. Fr. von Wieser schrijft van Ricardo sprekende: „dat men bij hem een algemeene theorie der waarde en der verdeeling van het gemeenschappelijk produkt te vergeefs zal zoeken. Al zijn talent is aan bijzonderheden, b. v. de verklaring der grondrente, verkwist, wat tengevolge had dat deze niet dan eenzijdig waargenomen en opgevat zijn" 1).

Deze beschuldiging, scherp omdat zij geldt het gemis aan algemeene begrippen omtrent het meest fundamenteele leerstuk der geheele economie, staat lijnrecht tegenover het oordeel van zeer velen die meenen dat Ricardo, niet alleen wel degelijk een algemeene waardetheorie geleerd heeft, maar zelfs, zij het ook onbewust, de geestelijke vader moet heeten van het collectivisme, voor zoover dit een wetenschappelijk stelsel is.

1) Dr. F. von Wieser, Der natürliche Werth. Wien 1889.

Digitized by Google

Het eerst en het scherpst is deze beschuldiging geformuleerd door Prof. A. Held in zijn werkje „Sozialismus, Sozialdemokratie und Sozialpolitik", in 1878 verschenen. Nu eens heet het daar 1): „Marx sluit zich onmiddelijk aan Ricardo aan" of: „op zich zelf bezien ligt het zeer voor de hand uit Ricardo de consequenties van Marx te trekken", dan weder 2): „wanneer men Ricardo's leer eenvoudig neemt zooals zij daar ligt, komt men met het grootste gemak, ja *onvermijdelijk* tot de slotsom, dat privaat eigendom van kapitaalgoederen als een onnatuurlijkheid verwerpelijk is". En in zijn drie jaar later verschenen „Zwei Bücher zur socialen Geschichte Englands" schrijft Held 3): „Marx past op Ricardo's waardeleer de juiste kritiek toe, wanneer hij uit Ricardo's beginselen de verwerpelijkheid van ieder inkomen uit bezit afleidt, en daarmede deze beginselen openlijk in den eisch: verdeeling der goederen uitsluitend naar den arbeid, herschept".

Alles stellingen wier inhoud aldus omschreven zou kunnen worden: dat Ricardo niet geworden is de wetenschappelijke grondvester van het collectivisme dat in rechte lijn van hem afstamt, is alleen een gevolg van zijn gebrek aan consequentie in het nadenken, of liever volgens Held een gevolg van zijn onwetenschappelijkheid. Held toch beschouwt Ricardo niet anders dan als een tendenzschrijver. „Zijn doel was vijandschap tegen de grondaristokratie en stichting der heerschappij van het kapitaal" 4) Tendenzschrijverij, en wetenschappelijke zin nu schijnen mij onvereenigbaar.

Dat de collectivisten, vooral Rodbertus, zich bij herhaling op het gezag van Smith en Ricardo beroepen ter bevestiging

1) Pag. 60.
2) Pag. 58.
3) Pag. 182.
4) Sozialismus pag. 50.

Digitized by Google

hunner stellingen, is bekend. Zoo schrijft Rodbertus (Zur Beleuchtung der sozialen Frage, p. 23): dat Ricardo's stelling dat alle goederen slechts te beschouwen zijn als arbeidsproducten, niets als arbeidkosten, voor de sociale wetenschap hetzelfde beteekent als de door Galilei ontdekte eenheid voor de snelheid in de physika.

Intusschen dat door Prof. Held openlijk erkend werd, dat dit beroep op Ricardo met volkomen recht geschiedde, heeft op de waardeering vooral van Ricardo's waardeleer grooten invloed gehad.

De bewering, Ricardo en Marx staan in het wezen der zaak op denzelfden bodem is sedert min of meer „landlaüfig" geworden. Er bestaat gevaar dat zij langzamerhand zal worden aangezien als een axioma, waaraan ongeloof of twijfel niet te pas komt. Een gevaar daarom zoo groot, omdat in den jongsten tijd twee mannen, die aan de spits onzer wetenschap staan, min of meer duidelijk hun instemming hebben betuigd met de genoemde stelling.

Prof. v. Böhm-Bawerk schreeef in zijn „Kapital und Kapitalzins" 1): „het ontstaan van die theorie (n.l. de collectivistische waarde- en rente-theorie) was reeds sedert lang voorbereid, ja bijna onvermijdelijk geworden door de eigenaardige richting die de staathuishoudkundige leer der waarde sedert Smith en nog meer sedert Ricardo genomen had.....

De scheppers der leer van de arbeidswaarde, Smith en Ricardo kennen weliswaar.... deze stelling, (dat n.l. de kapitaalrente den arbeider ontstolen arbeids-product is) nog niet.... maar zij lag toch reeds als consequentie in hun stelsel opgesloten, en er behoefde zich maar een geschikte gelegenheid voor te doen en een op consequenties felle leerling op te staan, om haar vroeg of laat onvermijdelijk tot ontwikkeling te zien komen. Smith en Ricardo kunnen daarom als de

1) Pag. 362 v. v. Verg. ook pag. 373 en 428 v. v.

Digitized by Google

„peeten tegen wil en dank" der „afpersingstheorie" beschouwd worden."

Veel minder duidelijk, en met grooter reserve, maar toch in gelijken geest schreef onlangs Prof. Carl Menger 1): „evenzoo waren onjuiste staathuishoudkundige theorieën de oorzaak van valsche economisch-politische stellingen.... en de onjuiste prijsleer der klassieke school is op den praktischen eisch der socialisten, dat de arbeider het gansche produkt of den prijs daarvan behoort te ontvangen, in ieder geval van wezenlijken invloed geweest" 2)

Geen dezer schrijvers heeft echter tot dusver de vraag of Smith en Ricardo te recht de „unfreiwillige Pathen" van het collectivisme heeten mogen, aan een opzettelijk onderzoek onderworpen 3). Ware dit geschied dan zou naar mijne meening reeds sedert lang erkend zijn, dat Helds stelling uitsluitend berust op een misvatting van Ricardo's waardeleer. Knies (die haar echter evenmin tot een punt van ernstig onderzoek maakte) noemt Helds bewering „een, zij het ook nog zoo ver verbreide, fable convenue" 4). Ik hoop in de hier-

---

1) Conrad's Jahrbücher N. F. XIX p. 493.

2) Zoo schrijft ook M. Block, vrij vaag (Revue des deux mondes 15 Febr. 1890 p. 927): l'erreur des socialistes (d'attribuer au travail seul tout le mérite de la production) semble avoir été partagée ou même provoquée par Adam Smith, car dans certains passages il fait la part trop belle au travail; mais Adam Smith sait très bien que la nature aussi travaille et que le capital contribue à la production; seulement il ne s'est pas exprimé sur ces points avec une clarté suffisante". — Zie ook Brentano Soziale Not. pag. 34.

3) Prof. d'Aulnis de Bourouill meent (Het Hedendaagsche Socialisme p. 160) dat een onderzoek naar de vraag of Ricardo onder de productiekosten die een zaak waarde geven ook de rente heeft opgenomen, een onderzoek derhalve dat nagenoeg overeenkomt met het hierbedoelde, niet de moeite zou loonen. Ik hoop dat mijn proefschrift zal aantoonen dat een dergelijk onderzoek zeer zeker de moeite loont, daar het voert tot de overtuiging, dat Marx, «als hij zegt dat Ricardo het ook niet heeft gedaan (n.l. de rente onder de productiekosten opnemen).... dien schrijver verkeerd begrepen heeft».

4) Credit II 60.

Digitized by Google

volgende bladzijden er in te zullen slagen aan te toonen, dat deze uitspraak van Knies volkomen juist mag heeten.

Een apologie van Ricardo is daarmede echter allerminst bedoeld. Integendeel, het hoofdstuk zijner Principles dat over waarde handelt, is zoo slordig en inconsequent gedacht en geredigeerd, dat men zich moet verbazen, dat het om de enkele goede elementen die er in te vinden zijn, een halve eeuw zulk een groote autoriteit bezeten heeft. Eigenlijk eerst sedert Jevons en Menger aan het werk togen, mag men het standpunt der Ricardo'sche waardeleer als een overwonnen standpunt beschouwen; en nog schiet de oude vermolmde boom soms jonge looten. Cairnes' werk, „Some leading principles of political economy" 1) is er een van.

En toch, Ricardo bestudeerende, wordt men steeds meer overtuigd van de juistheid der opmerking van Wieser, die ik boven citeerde. En deze grief, het waardeverschijnsel niet begrepen te hebben als de groote eenheid die de verhouding der menschen tot de goederen beheerscht, als een eenheid wier uiterlijke gedaante door allerlei omstandigheden kan gemodificeerd worden, maar wier wezen zich steeds gelijk blijft, schijnt mij ernstiger, principiëeler dan deze andere, door een gebrekkig inzicht in het wezen der waarde aanleiding gegeven te hebben tot het ontstaan van een theorie, die wederom op nieuw misverstand berustte.

De geheele wetenschap der economie toch, is gebouwd op het waardeverschijnsel 2). Eerst nadat zij op de vraag: wat is de oorsprong en het wezen der waarde? een voldoend antwoord heeft gegeven, kan zij trachten de regels op te

1) London 1885.

2) Reeds Mill (Princ. Book III Ch. I § 1) heeft dit erkend; wat hij intusschen aan die erkentenis toevoegde «happily, there is nothing in ~~te~~ laws of value which remains for the present or any future writer to clear up; the theory of the subject is complete», is sedert door de feiten voldoende gelogenstraft. De waardeleer is in de laatste 20 jaren op geheel nieuwe basis opgetrokken.

the

Digitized by Google

sporen, die de productie, verdeeling, circulatie en consumtie der goederen beheerschen.

Vragen van belastingwezen, munt- en handels-politiek, van rente en loon, kunnen slechts van uit het waardeverschijnsel begrepen en beantwoord worden. En dat de wetenschap der economie nog zoo zeer in hare kindschheid verkeert is, naar mijne meening, in de eerste plaats een gevolg dáarvan, dat zij eerst in den allerjongsten tijd het eigenlijk wezen der waarde heeft leeren begrijpen.

Daarom, Ricardo te verdedigen ligt allerminst in mijne bedoeling.

Ik wensch slechts de vraag te onderzoeken, welk verband er bestaat tusschen de waardetheorie der oude economen, en het modern wetenschappelijk collectivisme. Zetten wij daartoe in de eerste plaats deze waardetheorie uiteen.

Digitized by Google

HOOFDSTUK I.

In den regel is men gewoon, wanneer gesproken wordt van de waardetheorie der oude economen, zich te bepalen tot de begrippen omtrent waarde door Ricardo verkondigd, of tot de kostentheorie gelijk deze door Mill het meest volkomen is weergegeven.

Het komt mij voor dat dit ten onrechte geschiedt, en dat met name Ricardo's hoofdstuk „On value" niet te begrijpen is, wanneer men het niet beschouwt als een poging tot ontwikkeling en verbetering van hetgeen A. Smith met betrekking tot de waarde der goederen geleerd had. Ricardo houdt er inderdaad geen eigen waardetheorie op na; het eerste hoofdstuk der „Principles" is wat het wezen betreft in beginsel reeds bij A. Smith te vinden. Het is een commentaar op Smith. Daarom acht ik het, waar ik in dit geschrift mij meer bepaaldelijk met Ricardo wensch bezig te houden, op gevaar af van in herhalingen te vervallen onvermijdelijk, aan beschouwingen over Ricardo een zoo beknopt mogelijke uiteenzetting van Smith's waardetheorie te doen voorafgaan.

Dat, gelijk ik hierboven schreef, het waardeverschijnsel de eigenlijke kern is der economie, dat de wetten volgens welke het ontstaat, en in zijn uitingen geregeerd wordt, gelijk Wieser zegt 1) voor deze wetenschap zijn: „was das Gesetz der

1) Natürliche Werth. Vorwort pag. VI.

Digitized by Google

Schwere in der Mechanik ist", is ten allen tijde, zij het ook soms min of meer onbewust, gevoeld.

Zoo vangt dan ook A. Smith, na een paar inleidende hoofdstukken over de beteekenis, die de verdeeling van arbeid heeft voor de productie, zijn „Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations" aan met een theorie van de waarde.

Smith begint met, naar aanleiding van het bekend verschijnsel dat zaken wier nuttigheid algemeen erkend is soms geheel of bijna geheel waardeloos zijn, waar vrij nuttelooze algemeen hooge waardeering genieten, (water en diamant), een onderscheid te maken tusschen gebruiks- en ruilwaarde (value in use and value in exchange) 1). Alleen van de laatste echter gaat hij een verklaring zoeken. Met nadruk vestig ik reeds aanstonds hier de aandacht op, daar het van groot belang is voor de appreciatie van zijn stelsel. Door toch alleen de ruilwaarde aan een onderzoek te onderwerpen en haar uit zich zelf te willen verklaren, beging Smith een principiëele fout. Er zal later gelegenheid zijn hierop uitvoeriger terug te komen, thans wenschte ik alleen het feit te constateeren 2).

Vanwaar dan nu het zoo algemeen bekend verschijnsel der ruilwaarde der goederen, en hoe wordt deze gemeten?

Ieder, zegt Smith, is rijk naar de mate waarin hij zijne behoeften kan bevredigen; deze bevrediging van behoeften is afhankelijk van stoffelijke goederen buiten den mensch gelegen; zij eischt derhalve arbeid. Sinds echter de verdeeling van den arbeid algemeen geworden is, voorziet men door

1) De laatste noemt hij, ook hierin later door Ricardo gevolgd, soms ook «exchangeable value», een uitdrukking die mij min gelukkig gekozen schijnt.

2) Smith (ik citeer hier de editie Mc. Culloch 1828 4dln.) laat aanstonds, na het onderscheid tusschen value in use en value in exchange gemaakt te hebben, volgen: in order to investigate the principles which regulate *the exchangeable value* of commodities... enz.; daarmede van de value in use voor goed afscheid nemende (W. o. N. I. 52).

Digitized by Google

eigen arbeid nog slechts in een zeer klein deel zijner behoeften, en is gedwongen door ruil van hetgeen men zelf heeft voortgebracht tegen product van anderer arbeid, indirect voor de bevreding zijner behoeften te werken. Een goed nu heeft meer waarde, naarmate het meer product van anderer arbeid inruilt. Arbeid is derhalve de werkelijke maat voor de ruilwaarde van alle goederen 1).

Doch is deze bewering wel juist, vraagt Smith. Allerlei invloeden zijn oorzaak, dat de waarde van geen enkel goed in arbeid wordt geschat, maar uitsluitend (enkele gevallen, waain nog ruil in natura voorkomt, daargelaten) in geld.

Deze strijd met de werkelijkheid bestaat echter slechts in schijn. Immers hoe nuttig ook de rol is door het geld vervuld in het ruilverkeer, aan het wezen der ruilwaarde verandert het niets. Geld moet om tegen goederen geruild te worden immers ook zelf waarde bezitten. En deze waarde is geen constante, maar afhankelijk van de hoeveelheid goederen (d. i. product van arbeid) die men er mede koopen kan. Zoo wordt dus ten slotte arbeid toch de oorsprong en de juiste maatstaf der ruilwaarde van alle goederen. Arbeid toch heeft voor den arbeider altijd en overal dezelfde waarde; wel wordt hij op verschillende tijden en plaatsen verschillend beloond; maar dan zijn het de goederen waarmede hij gekocht wordt wier waarde gewisseld is, niet de arbeid zelf. Arbeid is de reëele, geld de nominale prijs der goederen 2).

---

1) W. o. N. I. 54.

2) W. o. N. I. 58: «labour alone, therefore, never varying in its own value, is alone the ultimate and real standard by which the value of all commodities can at all times and places be estimated and compared. It is their real price; money is their nominal price only». Dat niet slechts de «nominal» maar ook de «real price of labour» op verschillende plaatsen en tijden zeer verschilend zijn kan heeft S. (ibid pag. 59) uitdrukkelijk erkend. Niet de ruilwaarde van den arbeid (en daarmede dus het reëele loon) blijft zich zelf gelijk, maar de arbeider moet, meent Smith «in his ordinary state of health, strength, and spirits, in the ordinary degree of his skill and dexterity always lay down the same portion of his

Digitized by Google

De oorsprong en het eigenlijk wezen der ruilwaarde is hiermede aangegeven.

„In den oorspronkelijken en onontwikkelden toestand der maatschappij die voorafging, zoowel aan de vorming van kapitaal als aan de inbezitneming van den bodem, schijnt de verhouding tusschen de hoeveelheden arbeids noodig om verschillende voorwerpen te erlangen de eenige omstandigheid geweest te zijn, die kon gelden als regel volgens welke deze voorwerpen onderling werden geruild", zegt Smith in den aanhef van het zesde hoofdstuk van Boek I, 1) daarmede intusschen de geldigheid van zijn waardebeginsel voor onze tegenwoordige maatschappij aan ernstigen twijfel blootstellend. Immers wij leven niet meer in een dergelijke maatschappij; er is kapitaal gevormd, en het grootste deel van den bebouwden grond is particulier eigendom. Voor de meeste daden van voortbrenging is het noodzakelijk kapitaal, in welken vorm dan ook, aan te wenden. Zal nu de kapitalist geneigd bevonden worden daartoe zijn kapitaal af te staan, dan dient men hem daarvoor een belooning te bieden. In de prijs van het product moet dus nu tweeërlei begrepen zijn: een belooning voor de diensten gepresteerd door den arbeider, zoowel als voor die door den kapitalist (resp. grondeigenaar) gepresteerd. Niet langer is het dus arbeid alleen, die de ruilwaarde van het product regelt; naast den arbeider staat de kapitalist, die zijn diensten in de waarde van het product wil vergoed zien als „profits" of als „rents".

Dit alles zijn geen bedenkingen door mij tegen Smith's theorie aangevoerd; diens eigen opmerkingen worden er in

---

ease, his liberty and his happiness". Hoe volkomen onjuist dit, voor ons thema trouwens onbelangrijk, inzicht is, werd o. a. reeds aangetoond door Mr. S. van Houten: Verhandeling over de waarde pag. 132 v.v., in zijn betoog tegen de bestaanbaarheid van een onveranderlijke maatstaf der ruilwaarde, waarnaar zoowel Smith als Ricardo gezocht hadden.

1) W. o. N. I. 81.

Digitized by Google

weergegeven. Uitdrukkelijk zegt hij 1): „overal lost ten slotte de prijs van alle goederen zich op in één of meer van deze drie deelen: loon, rente en pacht; in iedere ontwikkelde maatschappij zijn zij alle drie min of meer als deelen begrepen in den prijs van verre het grootste deel der goederen". Slechts in uiterst zeldzame gevallen is het thans nog alleen de arbeid die de zaken waarde geeft. 2) „Loon, rente en pacht, zijn de drie oorspronkelijke bronnen zoowel van alle inkomen als van alle ruilwaarde 3).

En men zegge niet dat rente niets is als „een andere naam voor het loon voor een bijzonder soort arbeid, de arbeid die bestaat in het uitoefenen van toezicht en leiding." Smith wil van een dergelijke gelijkstelling niets weten „zij is, zegt hij, ten eenenmale van het loon onderscheiden, wordt door geheel andere wetten beheerscht, en staat in geen verhouding tot de hoeveelheid, bezwaarlijkheid of de verdienste van dezen beweerden arbeid van toezicht en leiding. Zij is geheel afhankelijk van de waarde van het gebruikte kapitaal, en grooter of kleiner in verhouding tot de grootte van dit kapitaal" 4).

De natuurlijke prijs der goederen is dus loon + pacht + rente. Hoewel de werkelijke marktprijs niet altijd met dezen natuurlijken prijs overeenstemt, heeft hij toch, tengevolge van de vrije concurrentie en de werking van vraag en aanbod, de neiging tot den natuurlijken prijs te graviteeren. Hij kan betrekkelijk langen tijd hooger zijn; beneden den natuurlijken prijs kan de marktprijs echter om zeer begrijpelijke redenen slechts kort wezen.

Ziedaar zoo beknopt mogelijk Smith's begrippen omtrent waarde en prijs medegedeeld. Het meest wezenlijke daarin

1) W. o. N. I. 86.
2) W. o. N. I. 88.
3) W. o. N. I. 89.
4) W. o. N. I. 83 v. v.

Digitized by Google

zullen wij later ook bij Ricardo ontmoeten en kan dus beter eerst dan besproken worden. Een paar opmerkingen echter reeds thans.

Deze waardeleer nu maakt zelfs bij gezette lezing en herlezing den indruk uiterst vaag en zwevend te zijn. Welke arbeid is het, die een zaak waarde verleent? Men kan op deze vraag bij Smith drie antwoorden voor éen ontvangen, antwoorden die echter lang niet dezelfde beteekenis hebben. Nu eens is het de arbeid noodig geweest ter voortbrenging der bedoelde zaak, dan weder die welke noodig was ter voortbrenging der goederen die men voor deze zaak inruilt, eindelijk die welke men zich door het bezit der zaak bespaard ziet. Eerst schrijft Smith: „de werkelijke prijs van iedere zaak, dat wat ieder voorwerp in waarheid kost aan hem die het wenscht te verkrijgen is de inspanning en moeite noodig om het te verkrijgen", 1) en iets verder, „het spreekt van zelf, dat een zaak die in gewone omstandigheden product is van twee dagen of twee uren arbeid, het dubbele waard moet zijn van een zaak die product is van éen dag of éen uur arbeid", 2) daarmede op de gestelde vraag niet onduidelijk het eerstgenoemd antwoord gevend.

Dan weder heet het: „de waarde van een zaak voor den persoon die het bezit ... is gelijk aan de hoeveelheid arbeids die zij hem in staat stelt in ruil te verkrijgen," 3) waarmede dus de waarde van de zaak verklaard is uit de productiemoeite der zaken die men er voor inruilt.

En iets verder 4) plaatst Smith in één adem naast deze tweede oplossing der vraag nog een derde wanneer hij zegt: „wat elke zaak inderdaad waard is voor hem die haar heeft verkregen, en die er over wil beschikken of haar tegen iets

1) W. o. N. I 54.
2) W. o. N. I 81.
3) W. o. N. I 54.
4) W. o. N. ibid.

Digitized by Google

anders wenscht te ruilen is de inspanning en moeite die zij hem zelf bespaart, en die zij kan leggen op de schouders van anderen".

Het is eene verdienste van Ricardo, die op deze onduidelijkheid bij Smith het eerst de aandacht vestigde, haar, gelijk later blijken zal, te hebben opgelost.

Intusschen geeft alleen de eerste oplossing van Smith gezonden zin; alleen zij, al is zij ook geheel ontoereikend om het waardeverschijnsel te verklaren, is in overeenstemming met althans zeer vele prijsvormingen op de openbare markt.

De tweede verklaring, dat de waarde van een zaak zou afhangen van den arbeid noodig geweest ter productie van de zaken die men in ruil voor de zijne ontvangt leidt tot een onhoudbare cirkelredeneering. Denkt men zich toch twee zaken, b. v. *a* en 2*b*, die tegen elkander geruild worden, en vraagt men nu wat is de waarde van elk van deze, dan wordt men voor de waarde van *a* verwezen naar den arbeid ter productie van 2*b* benoodigd, en voor die van 2*b* weder teruggestuurd naar *a*. Een fatale cirkel waaraan geen ontkomen is.

Evenzeer onjuist is de stelling, dat de waarde eener zaak zou ontleend worden aan de productiekosten die haar bezit den eigenaar bespaart. Bij den tegenwoordigen toestand der maatschappij met zijn zoover mogelijk doorgevoerde verdeeling van den arbeid, overtreft de productiemoeite, die den eigenaar zelfs van den minst waardige zaak zich zou moeten getroosten om haar zelf voorttebrengen in den regel ver de werkelijk bestede productiemoeite. 1) De ervaring leert echter dat, voor zoover de ruilwaarde der goederen ook thans nog door de waarde der productiefactoren die ze voortbrachten wordt geïnfluenceerd, dit alleen geschiedt door de werkelijk

1) Vgl. v. Böhm-Bawerk. Kapital und Kapitalzins I. 431 v.v. Zie ook Prof. A. Beaujon «Nog iets over weelde». Econ. 1882, p. 387.

Digitized by Google

bestede productiekosten, en niet door die welke door den toevalligen eigenaar ter reproductie zouden moeten worden aangewend. Deze kosten zouden stellig van eigenaar tot eigenaar om allerlei redenen niet onbelangrijk verschillen, en dus nooit tot een algemeen geldende ruilwaarde (waarvan hier toch alleen sprake is) kunnen voeren.

Ofschoon dus de waardetheorie van Smith uiterst vaag is, en hij zijn bedoeling meer doet vermoeden dan uitdrukkelijk formuleert, meen ik toch dat men hem moet beschouwen als de geestelijke vader der kostentheorie, en dus de vraag welke arbeid is het die een zaak waarde verleent, aldus moet beantwoorden: de arbeid die noodig was om de bedoelde zaak te produceeren en ter markt te brengen. Van de drie antwoorden die op de gestelde vraag door Smith gegeven worden, is dit het eenige dat niet noodzakelijk en altijd met de werkelijkheid in strijd is.

Smith's theorie is nog op een ander punt in tegenspraak met zich zelf. en deze tegenspraak is oorzaak geworden dat Ricardo, onder den schijn haar op te lossen, Smith's waardeleer, die toch reeds principiëel onjuist was, heeft gereproduceerd in een vorm waarin zij tot allerlei misverstand kon aanleiding geven, en dit ook werkelijk gedaan heeft.

Men zal uit de schets van zijn waardeleer die ik hierboven gaf, wellicht de conclusie getrokken hebben, dat Smith niet een maar twee theoriën omtrent den oorsprong der waarde verkondigt. Eerst leert hij dat het de arbeid is noodig om een zaak voorttebrengen, die haar waarde verleent: arbeid was de eerste prijs die men voor de goederen betaalde. Zoodra hij er echter toe overgaat het waardeverschijnsel zooals het zich in de tegenwoordige maatschappij voordoet, te verklaren, laat hij den arbeid als eenige waardebron weder varen. De waarde van een zaak moet thans, nu kapitaal en grond niet meer ter beschikking van allen maar van enkelen zijn, zóó groot wezen, dat in haar niet slechts de arbeid,

Digitized by Google

maar ook grond en kapitaal een vergoeding vinden voor de door hen bij de voortbrenging gepresteerde diensten. Niet langer is het de arbeid die bij uitsluiting waarde schept; ook grond en kapitaal werken mede, om aan de in aller noodzakelijke samenwerking voortgebrachte zaak waarde te verleenen.

De arbeid die in een voorhistorische maatschappij zonder particulier eigendom, bij uitsluiting waardebron was, heeft van deze plaats thans een deel moeten inruimen aan grond en kapitaal.

Is hier niet inderdaad Smith in tegenspraak met zichzelf? Plaatst hij niet gelijk Wieser zegt 1) een empirische verklaring der waarde, geldend voor de tegenwoordige maatschappij, naast een philosophische die voor praehistorische toestanden geldt? Zijn deze beide in overeenstemming te brengen?

Mij dunkt van ja. — Ofschoon Smith het eerst in de tweede plaats geeft, moet meen ik het zwaartepunt van zijn waardeleer gelegd worden in het empirisch deel er van. Vandaar uit moet zijn geheel stelsel beschouwd en begrepen worden. Doet men dit, dan zal men geloof ik tot de conclusie komen dat, gelijk ik reeds zeide, Smith in zijn Inquiry de eerste geweest is, die de waarde der goederen heeft zoeken te verklaren uit hun productiekosten.

Het algemeen bekend verschijnsel dat in den regel niemand een productie aanvangt, wanneer niet vooraf met eenige zekerheid mag verwacht worden, dat de waarde van het product hem ten minste de waarde van zijn productiekosten vergoedt, was ook Smith niet ontgaan. Te vragen wat den producent er toe bewoog zijn productiemiddelen aan te wenden ter voortbrenging van juist deze bepaalde zaak, daaraan dacht Smith nog niet. Hij bleef staan bij het oppervlakkig, in 't oog loopend verband tusschen de waarde van product en

1) In de voorrede tot zijn «Natürliche Werth».

Digitized by Google

productie-kosten, en bepaalde zich tot het meer of min wetenschappelijk formuleeren van deze stellingen: de waarde van het product is gelijk aan zijn productie kosten; de prijs hangt af van de invloeden van vraag en aanbod.

Hierdoor was voor een zeer groote reeks waardeverschijnselen een verklaring gevonden; reden genoeg zeker om bij den toenmaligen stand der wetenschap den grooten opgang te verklaren dien Smith's waardetheorie maakte. Een zoo eenvoudige algemeenbevattelijke theorie over een verschijnsel dat aan ieder bekend maar nog nooit opzettelijk onderzocht was, een theorie, die bovendien in een zeer groot aantal gevallen door de praktijk bevestigd werd, moest wel ingang vinden. Grond, kapitaal en arbeid werken samen om verre het meerendeel der goederen die voor den mensch waarde hebben te zijner beschikking te stellen. Geen van deze drie doet dit echter uit motieven van algemeen belang; uitsluitend het eigenbelang is hierbij aan het woord. Ieder eischt een vergoeding voor de door hem geleverde diensten, en men is gedwongen die te geven. Derhalve moeten in normale omstandigheden in de waarde van elke zaak deze drie elementen vereenigd zijn.

In de oudste tijden echter die wij ons denken kunnen stond de mensch geheel vrij tegenover de natuur. Van kapitaal nog geen sprake; vruchtbare grond in overvloed voorhanden. Niets was noodig om de weinige behoeften die de mensch zich bewust was te bevredigen, dan zich daarvoor in te spannen, arbeid te verrichten. En voor zoover wellicht reeds eenig kapitaal daarbij werd aangewend, was dit waarschijnlijk toch nog zóo primitief, dat het door ieder betrekkelijk gemakkelijk verkregen kon worden. De productiekosten van een zaak bestonden nog uitsluitend uit arbeidsverrichtingen. Alleen deze behoefden derhalve in de waarde der zaak zich beloond te zien. Het is in dezen stand van zaken dus uitsluitend de arbeid, die een zaak waarde verleend, *omdat alleen*

Digitized by Google

arbeid „productiekosten" is. Smith's arbeidstheorie had voor de maatschappij waarvoor zij gelden moest, dezelfde beteekenis als de kostentheorie voor de onze 1).

Zóó moet, meen ik, Smith's leer worden geïnterpreteerd, en zóo valt tevens in haar alle tegenstrijdigheid weg 2). Zij was in zich zelf een geheel, en behoefde volstrekt niet met zich zelf verzoend of in overeenstemming gebracht te worden.

Alleen was zij volkomen onvoldoende om het wezen der waarde te verklaren, daar zij niet inzag dat niets waarde kan verleenen wat niet zelf waarde bezit, en op de vraag waaraan ten slotte grond, kapitaal en arbeid hun waarde, die zij op het gemeenschappelijk product overdroegen, ontleenden geen antwoord wist te geven.

Hierover intusschen eerst in het tweede hoofdstuk van dit proefschrift uitvoeriger.

Vraagt men een bewijs, dat in het bovenstaande werkelijk Smith's gevoelen met juistheid is terug gegeven, dat het

---

1) Zeer juist zegt v. Wieser (Grundzüge p. 105): «die Arbeitstheorie ist eine umgestaltete Kostentheorie». v. Böhm-Bawerk (l.l. p. 428 v. v.) gaat van het gevoelen uit dat Smith werkelijk «das Arbeitsprincip» d. i. het beginsel dat alle waarde ook thans nog aan arbeid haar ontstaan dankt, heeft geleerd, zij het ook niet zoo onbeperkt als velen meenen. Hoe scherp en interressant ook de bestrijding is door v. Böhm van dit waardebeginsel geleverd, meen ik om de bovenstaande redenen toch dat men ten onrechte het aan Smith toeschrijft. Men mag de beroemde plaats van Smith: «in that early and rude state of society» enz. (W. o. N. I. 81) niet uit zijn verband rukken. En het vijfde en zesde hoofdstuk van Smith's eerste boek in onderling verband beschouwend kan ik tot geen andere slotsom komen dan dat het Arbeitsprincip bij Smith niets anders is als een kostentheorie voor een primitieve maatschappij.

2) v. Wieser in het reeds meermalen geciteerd, hoogst belangrijke Vorwort tot zijn werk «der Natürliche Werth» schijnt, (pag. IV) zonder de zaak aan een bijzonder onderzoek te onderwerpen, te meenen dat in werkelijkheid Smith's waardetheorie met zichzelf in strijd is. Ik hoop er in geslaagd te zijn aangetoond te hebben waarom dit naar mijne meening niet het geval is. Dat echter de vermeende tegenstrijdigheid aan Ricardo zijn hoofdstuk «On value» in de pen gaf, zal ik Prof. v. Wieser allerminst tegenspreken.

Digitized by Google

werkelijk zijn bedoeling was de leer der productiekosten als waardebron te verkondigen, dan verwijs ik naar de zinsnede, waarin hij zijn empirische waardeleer aan zijn philosophische schakelt.

Smith gevoelt, nadat hij heeft aangetoond hoe de ruilwaarde van iedere zaak drieërlei: „loon, rente en pacht", bevat, dat men zal trachten hem met zich zelf in strijd te brengen. Empirische en philosophische waarde zijn echter volgens hem in wezen één, want, zegt hij: „arbeid meet de waarde niet slechts van dat deel van den prijs dat in arbeid kan worden opgelost, maar evenzeer van het deel dat zich in pacht, en van dat hetwelk zich in rente oplost" 1). Hiermede wordt in duidelijke woorden de algemeengeldigheid van de kostentheorie gevindiceerd.

Kapitaal is bespaard en ter productie bestemd arbeidsproduct, en de arbeid die er in gerealiseerd werd bepaalt zijn waarde omdat hij zijn „productiekosten" is. — De productiekosten zoo algemeen mogelijk en voor alle tijden waardebron, ziedaar dus Smith's leer. Uitvoerig ontwikkeld wordt zij echter niet; alleen aangeduid. Dit is te betreuren, daar het betoog b. v. dat de bodem zijn waarde ontleent aan den arbeid, noodig geweest om hem in privaat eigendom te brengen, stellig zeer interessant zou geweest zijn!

Ik hoop dat het mij gelukt zal zijn aan te toonen, dat inderdaad Smith's waardeleer een afgerond geheel vormde, en men ten onrechte hem verweet twee waardetheorieën voor een verkondigd te hebben. Intusschen op zijn tijdgenooten maakte zijn theorie nog den indruk tweeslachtig te zijn, en met name Ricardo stootte zich aan de vermeende contradictie 2). Toch achtte ook hij er een uitlegging aan te kunnen geven, die naar hij meende, haar tot oplossing zou

1) W. o. N. I. 86.

2) Vergelijk v. Wieser Natürliche Werth. p IV.

Digitized by Google

brengen. En hiermede komen wij aan Ricardo's begrippen omtrent waarde.

Ricardo vangt het eerste hoofdstuk van zijn „Principles", dat over waarde handelt, aan met Smith's onderscheiding tusschen gebruikswaarde en ruilwaarde over te nemen 1). Gebruikswaarde hangt af van nuttigheid; ruilwaarde echter, die alleen kan voorkomen bij goederen die nuttigheid hebben, ontspringt uit twee bronnen: hun schaarschte, en de hoeveelheid arbeid noodig om ze te produceeren 2).

Uit de geciteerde zinsnede blijkt reeds hoe Ricardo dezelfde fout beging als Smith, door zich, met niet veel meer dan stilzwijgend voorbijgaan der gebruikswaarde 3), tot de ruilwaarde der goederen te bepalen.

De ruilwaarde van sommige goederen, n. l. die wier aantal om welke reden dan ook voor willekeurige vermeerdering niet vatbaar is, vloeit uitsluitend voort uit hun schaarschte. De hoogte hunner ruilwaarde is geheel onafhankelijk van de hoeveelheid arbeid te hunner productie noodig, maar wordt bepaald door de mate van gegoedheid en de neigingen van hen die begeerig zijn deze zaken te bezitten.

---

1) Dat de onderscheiding tusschen ruil- en gebruikswaarde door Smith niet het eerst gemaakt, maar ontleend werd aan de werken der physiocraten, zie Mr. T. M. C. Asser. « Het Staathuishoudkundig begrip der waarde », p. 28.

2) Principles, p. 9 (Ik citeer de editie Mc. Culloch, London 1876). « possessing utility, commodities derive their exchangeable value from two sources: from their scarcity, and from the quantity of labour required to obtain them ». Hoe bij goederen, die in vergelijking tot de behoeften die zij bevredigen moeten, schaarsch zijn, evenmin als bij de in overvloed voorhanden (niet-economische) goederen, het *nooit* de arbeid kan zijn die hen waarde verleent, zal hoop ik hieronder voldoende blijken.

3) Deze als tegenstelling tot ruilwaarde zeer ongelukkig gekozen term, (immers ook wanneer men een zaak verruilt, gebruikt men haar, zij het ook op eenigszins bijzondere wijze; de bedoeling van de term is, de waarde die een zaak heeft met het oog op de directe bevrediging der behoeften van haar eigenaar), wordt hier gebruikt, omdat men, Smith en Ricardo citeerende, natuurlijk nog niet van subjectieve waarde spreken mag.

Digitized by Google

Daar deze artikelen volgens Ricardo echter slechts een zeer klein deel uitmaken van de goederen, die dagelijks op de markt geruild worden, laat hij ze verder buiten beschouwing 1).

De ruilwaarde dan van alle goederen, wier hoeveelheid voor onbeperkte vermeerdering vatbaar is, werd „in the early stages of society" bepaald door de hoeveelheid arbeids aan elke der onderling te ruilen zaken besteed.

Ricardo interpreteert hier Smith's stelling dat de productiekosten de waarde eener zaak bepalen in den zin dat het de productiekosten van de zaak zelve zijn die worden bedoeld. In een uitvoerige polemiek met Smith betoogt hij, hoe hier

---

1) Princ. p. 10. Knies (Credit II. 61) meent dat hieruit blijkt dat Ricardo's doel was, niet een geheele waardetheorie te geven, maar slechts na te gaan den invloed der productiekosten op de ruilwaarde. Ik kan mij met deze beschouwing niet vereenigen; niet op wat Ricardo ten slotte werkelijk ons in zijn Principles gegeven heeft, maar op hetgeen zijn bedoeling was bij het schrijven er van, komt het hier aan. De monopoliegoederen uitzonderende, wenscht Ricardo het waardeverschijnsel bij de overige goederen wel degelijk in vollen omvang te ontleden en verklaren, en begint daartoe bij «the early stages of society», waarvan Smith gesproken had, om te eindigen in onze tegenwoordige maatschappij.

Een invloed van de productiekosten op de ruilwaarde gelijk b. v. de neo-economen dien aantoonden, en waarbij het waardeverschijnsel bestaat buiten de kosten om, was Ricardo nog volmaakt onbekend. De ruilwaarde ontspringt naar zijne meening direct uit de productiekosten en moet uit deze verklaard worden, in wezen en grootte. Dat overigens de beteekenis der schaarschte voor het waardeverschijnsel door Ricardo verre wordt onderschat, is door Knies zeer juist aangetoond. Terecht schrijft hij: «schon nach Ricardo's eigner Ausführung gehören ja hierher (d. i. tot de goederen wier waarde door de Seltenheit als Werthquelle beheerscht wordt) die gesammten rentetragenden Grundstücke — also wie viele und wie bedeutsame Güter! Einer genaueren Erwägung ergiebt sich ja aber auch, dass das Merkmal der relativen Seltenheit (gegenüber einem Gebrauchsbegehr) geradezu *allen* tauschwerthigen Gegenständen eignet und sie scheidet von den freien Gütern, welche in überschüssiger Menge für unseren Bedarf vorhanden sind! Auch jene Güter, die Ricardo beispielsweise anführt: die Statuen, Gemälde, Weine, Bücher, Münzen, sind ja nicht bloss selten, sondern haben auch Arbeit bei ihrer Herstellung gekostet!" — Zie ook von Böhm Kapital I, 438.

Digitized by Google

onmogelijk bedoeld kunnen zijn de productiekosten waarover men door afstand of ruil eener zaak de beschikking erlangt. Daarmede heeft hij Smith's betoog gezuiverd van eene onduidelijkheid, die het gelijk boven bleek (pag. 18) ontsierde.

Smith heeft door aan te toonen, hoe in de meest primitieve maatschappelijke toestanden de menschelijke arbeid inderdaad de oorsprong der ruilwaarde is, een stelling verkondigd van „de grootste beteekenis vóor de economie" meent Ricardo. Immers zij geldt ook thans nog; zien wij onder welke voorwaarden.

Zelfs in de oudste tijden is eenig kapitaal, hoe gering en hoe primitief ook, ter productie noodig geweest; de menschelijke arbeid alléén was nooit voldoende om in onze behoeften te voorzien. Dit kapitaal is echter evenzeer arbeidsproduct, en het eindproduct zal grooter waarde bezitten, mede naar mate het kapitaal, waarmede het werd voortgebracht, ten koste van meer arbeid ontstaan is, of aan spoediger bederf of vernietiging is blootgesteld.

In een eenvoudige maatschappij, waar het kapitaal in den regel nog in handen is uitsluitend van hen, die het zoowel voortbrachten als ter productie aanwendden, en waar voorts de hoeveelheid arbeids noodig ter voortbrenging der verschillende soorten van kapitaal tamelijk gelijk is, terwijl tevens deze soorten in duurzaamheid onderling niet veel verschillen, is het, in het algemeen gesproken, nog de absolute hoeveelheid arbeids noodig ter voortbrenging van de eindproducten (inbegrepen de arbeid in het kapitaal belichaamd) die hun onderlinge ruilwaarde bepaalt.

Naarmate echter de maatschappij zich meer ontwikkelt, worden allerlei vormen van kapitaal noodig, die onderling zeer verschillen zoowel wat duurzaamheid als wat de wijze van hun voortbrenging betreft. Dit heeft het belangrijk gevolg, dat verandering der waarde van den arbeid de waarde van producten voortgebracht in samenwerking van arbeid

Digitized by Google

met kapitaal van verschillende duurzaamheid b. v., verschillend influenceert 1).

Deze invloed van de onderlinge verhouding tusschen loon en rente op de prijzen wordt met groote uitvoerigheid door Ricardo in de vierde afdeeling van zijn hoofdstuk „On value" ontwikkeld. Het betoog en de voorbeelden, door Ricardo aangevoerd, hier in hun geheel over te nemen of te bespreken schijnt mij onnoodig. De conclusie waartoe hij komt is echter uiterst belangrijk; in de tegenwoordige maatschappij is de arbeid niet langer de *absolute* waardebron; hij is dit nog slechts *relatief* d. w. z.: in zooverre de verhouding tot kapitaal waarin bij twee productieprocessen de arbeid aan de productie deelneemt dezelfde is, is het deze arbeid die de ruilwaarde der producten bepaalt. Worden twee zaken voortgebracht door gelijke hoeveelheden arbeids in verbinding met kapitaal van ongelijke waarde, of met gelijkwaardig, maar ongelijk in vast en vlottend verdeeld, kapitaal, of met gelijke hoeveelheid kapitaal maar van verschillende duurzaamheid, hun ruilwaarde zal verschillend zijn. Alleen daar waar aan de productie van twee zaken wordt deelgenomen door relatief gelijke hoeveelheden gelijksoortig kapitaal en arbeid, zal hun ruilwaarde zich verhouden als de hoeveelheden arbeids, die hun voortbrenging onder de minst gunstige voorwaarden kostte. Dit alles is een gevolg daarvan, dat de eigenaars van het kapitaal dit natuurlijk niet voor niets ter productie bestemmen, maar aanspraak maken op een vergoeding, een rente. Daar het product dus tusschen arbeider en kapitalist 2) verdeeld moet worden, volgt hieruit, dat „er geene rijzing kan zijn in de waarde van den arbeid of zij gaat gepaard met rentedaling" 3) en omgekeerd.

1) Cf. von Böhm, Kapital I, 404, die betoogt hoe dit verschil met het bestaan der kapitaalrente identisch is.

2) In den ruimen zin thans genomen, waarin de term ook den grondeigenaar omvat.

3) Principles, pag. 23. Uit de volgende plaatsen onder meer kan men zien dat

Digitized by Google

Vraagt men waaraan de productiefactoren, kapitaal en arbeid, hun waarde ontleenen, dan moet onderscheiden worden. Kapitaal, voor zoover product ontleent zijn waarde op de bovengeschetste wijze aan zijn productiekosten 1). De oorsprong der waarde van den arbeid blijkt niet; haar grootte echter wordt bepaald door de wet van vraag en aanbod 2).

Voor den bodem geldt weder een andere regel. De oorsprong der pachtwaarde van den grond ligt niet in den bodem zelf, maar in de waarde van de producten die hij afwerpt. Graan

---

in het bovenstaande Ricardo's waardetheorie met juistheid werd weergegeven: «if men employed no machinery in production, but labour only, and were all the same length of time before they brought their commodities to market, the exchangeable value of their goods would be precisely in proportion to the quantity of labour employed. If they employed fixed capital of the same value and of the same durability, then, too, the value of the commodities produced would be the same, and they would vary with the greater or less quantity of labour employed on their production». (p. 21) «It will be seen then, that in the early stages of society, before much machinery or durable capital is used, the commodities produced by equal capitals will be nearly of equal value, and will rise or fall only relatively to each other on account of more or less labour being required for their production; but after the introduction of these expensive and durable instruments, the commodities produced by the employment of equal capitals will be of very unequal value, and although they will still be liable to rise or fall relatively to each other, as more or less labour becomes necessary to their production, they will be subject to another, though a minor variation also from the rise or fall of wages and profits» (p. 27). «The exchangeable value of all comodities,..... is always regulated, not by the less quantity of labour that will suffice for their production under circumstances highly favourable,..... but by the greater quantity of labour necessarily bestowed on their production by those..... who continue to produce them under the most infavourable circumstances; meaning — by the most unfavourable circumstances, the most unfavourable under which the quantity of produce required renders it necessary to carry on the production». (pag. 37) Vooral deze laatst geciteerde plaats komt mij voor hoogst belangrijk te zijn, daar er uit blijkt, hoe de grondstelling der waardeleer, de waarde van elke hoeveelheid goederen wordt bepaald door de waarde van «het laatste toevoegsel», door Ricardo reeds werd voorgevoeld. Ik meen er een voorbode van de latere Grenznutzentheorie in te mogen zien.

1) Principles p. 16 v.v.

2) Princ. p. 12.

Digitized by Google

is niet hoog in prijs omdat pacht betaald wordt, maar pacht wordt betaald omdat graan hoog in prijs is 1). En de hoegrootheid der pacht hangt af van een vergelijking, en wel van de opbrengst van het stuk grond welks pacht men kennen wil, met die van het slechtste stuk grond welks bebouwing onder gegeven omstandigheden nog rekening geeft. Zij stijgt naarmate extensiever bebouwing slechter grond in cultuur, of intensiever bebouwing de betere eigenschappen van het goede land meer tot ontwikkeling brengt 2). Door iedere oorzaak derhalve die bij bovengenoemde vergelijking het verschil grooter maakt 3).

Wij bewegen ons hier op een inderdaad overbekend terrein, en hebben daarom getracht zoo beknopt mogelijk Ricardo's begrippen over waarde terug te geven. Ik hoop niet, dat wat hierdoor aan beknoptheid gewonnen werd, aan volledigheid verloren ging.

Zien wij terug.

Bijna zou men zeggen zooveel soorten goederen zooveel soorten waarde. De waarde der kapitaalgoederen, grond, kapitaal,

---

1) Princ. p. 39.

2) Verg. Wieser. Natürl. Werth 114 v.v.

3) Cf. vooral Princ. Chapter II. De groote leemten in Ricardo's grondrentetheorie, en met name de principiëele fout die Ricardo begaat door het probleem der grondrente niet op te vatten als een deel van de theorie «der natürlichen Zurechung des productiven Ertrages», werden met groote scherpte en helderheid in het licht gesteld door von Wieser Natürliche Werth § 34. — Zeer juist schrijft hij: «dort wo ein reine Differentialrente besteht, ist also Land Theilweise eingeschränkt (in den besseren und besten Classen) und Theilweise in Ueberfluss (in den schlechteren), Capital und Arbeit dagegen durchaus eingeschränkt verfügbar.» — Daar het nu zeer wel mogelijk is, dat land alléén in beperkte hoeveelheid aanwezig is (men denke zich een vruchtbaar eiland), terwijl het niettemin een grondrente afwerpt, volgt hieruit reeds dat Ricardo's theorie niet voldoende is om het verschijnsel der grondrente te verklaren. De fout is dat Ricardo zich buiten de Differentialrente geen grondrente schijnt te hebben kunnen denken. Dat analogiën van de Ricardiaansche Differentialrente ook bij het kapitaal voorkomen, zie Wieser t. a. p. in de noot op pag. 118.

Digitized by Google

en arbeid, wordt in oorsprong en grootte verklaard (en voor zooveel arbeid betreft, gelijk bleek, *niet* verklaard) als hierboven werd aangetoond, d. w. z. op een wijze dat voor alle drie verschillende regels gelden. En de waarde der „finaalgoederen" 1) (met uitzondering der monopoliegoederen voor wie weder andere wetten gelden, wetten door Ricardo intusschen wel aangeduid, maar niet verder onderzocht) wordt ontleend aan hun productiekosten, waaronder, ceteris paribus, de arbeid toongevend is.

Kan men in het licht dezer feiten Wiesers kritiek, die in de boven geciteerde uitspraak 2) Ricardo verwijt eigenlijk *geen* waardetheorie verkondigd te hebben, te scherp noemen?

Men staat wonderlijk verlegen, wanneer men zich een oordeel wil vormen over de beteekenis van Ricardo's waardetheorie. Aan den éénen kant wordt men bij het lezen van zijn „Principles" telkens getroffen door geniale grepen, waardoor Ricardo als 't ware anticipeert op hetgeen de wetenschap eerst veel later tot ontwikkeling zou brengen. Ricardo's waardeleer lezende na die van Smith valt dit in het bijzonder in het oog. Maar daartegenover staan zoo tallooze plaatsen, die ontsierd worden door vaagheid in uitdrukking, en die blijk geven dat de schrijver zijn thema ten slotte toch niet geheel doordacht, niet op de punt van de naald bekeken heeft, dat men zijn werk teleurgesteld en ontmoedigd ter zijde legt 3).

---

1) Deze door Prof. Beaujon in de litteratuur ingevoerde term schijnt mij zeer gelukkig weer te geven wat Carl Menger «Güter der ersten Ordnung» noemt, n.l «Güter die in unmittelbaren Causal-zusammenhang mit der Befriedigung unserer Bedürfnisse stehen» (Grundsätze der Volkswirthsshaftslehre p. 8).

2) Zie pag. 11.

3) Er kon wel geen meer waardeerende kritiek van Ricardo gegeven worden dan door Roscher geschiedde, die eens schreef dat «Ricardo behoort tot die uitnemende geesten, van wien het in de hoogste mate loonend is, ook hun fouten zorgvuldig te overdenken» Belangrijk is ook wat Roscher bij dezelfde gelegenheid (Lit. Centralblatt 1878 No. 1) à propos van Ricardo tot de historische school, wier erkend

Digitized by Google

Intusschen Ricardo's waardeleer om haar zelfs wille te ontleden en te beoordeelen, is thans mijn doel niet. Ik wensch hier ten slotte, nu wij Ricardo's theorie ontvouwd hebben, te wijzen op het verband tusschen Smith en Ricardo, en de vraag te beantwoorden, in hoeverre deze Smith's theorie juist ingezien, en eventueel ontwikkeld heeft.

En dan komt het mij voor, dat Ricardo, voor zooveel betreft de voor willekeurige vermeerdering vatbare goederen, Smith's waardetheorie, die hij meende te verbeteren, in verkeerde banen geleid heeft. De vermeende tegenstrijdigheid tusschen Smith's empirische en philosophische waardetheorie, waarbij ik hierboven uitvoerig stil stond, was Ricardo niet ontgaan. Ik hoop dat het mij gelukt is aan te toonen, op welke wijze deze schijnbare tegenstrijdigheid weg te nemen is; door namelijk Smith's philosophische uit zijn empirische waardetheorie te verklaren.

Ricardo zocht ook naar eenheid, maar ging juist omgekeerd te werk 1). Uitgaande van het door Smith geteekend

---

hoofd en stichter hij is, zeide: «um so heilsamer wird ihr (n.l. der Deutschen National-ökonomik) eine gründliche Anwendung der Ricardo'schen Methode für ihre jeweilige Vorarbeiten sein, da (Hand aufs Herz!) gerade die heutzutage bei ihr vorherrschenden Richtungen, die historisch-statistische und die praktisch-politische, nur allzusehr zu einer gewissen Verschwommenheit der theoretischen Analyse hinneigen. Eben hiergegen ist die beste Cur eine liebevolle Vertiefung in Ricardo, so dasz man wohl ein bekanntes Wort Quinctilians hierauf anwenden könnte: ille se profecisse sciat cui Ricardo valde placebit». Had de historische school dezen raad steeds voor oogen gehouden, dan zou de hevige strijd, gevoerd tusschen haar en de richting reeds door Roscher de «isoleerende» genoemd, voorkomen zijn, zeker in het belang der wetenschap. Thans moest nog onlangs von Böhm zich in geheel gelijken geest tot de historische school richten. Zie Gött. gel. Anzeigen, Juni 1889, in een bespreking van Brentano's rede over «die klassische Nationalökonomie» en Conr. Jahrb. N. F. XX p. 75 v.v.

1) Dit was zijn fout. Smith's waardeleer was in den grond een empirische; van Ricardo kan men dit meen ik niet getuigen. In zooverre mag men, tenzij dan dat men zijn hoofdstuk « On value » beschouwt als een palimpsest van Smith's waardeleer, op Ricardo niet toepassen, deze treffende uitspraak van von Böhm

Digitized by Google

prototype onzer maatschappij, waarin het alleen de arbeid was die den goederen waarde verleende, trachtte Ricardo aan te toonen hoe ook thans nog de verschillen in gepresteerden arbeid de verschillen in ruilwaarde der goederen verklaren, wanneer maar de verhouding tusschen dezen arbeid en het aangewend kapitaal (dat gelijksoortig moet zijn) als een constante factor gedacht wordt.

Dat het inderdaad Ricardo's bedoeling was Smith's theorie te verbeteren, mag, behalve uit het feit dat hij zich herhaaldelijk op diens waardeleer beroept en haar als uitganspunt neemt van zijn betoog, wel reeds hieruit worden afgeleid, dat hij van de drie groote groepen van productiefactoren, grond, kapitaal en arbeid, juist den laatsten kiest om dezen, bij gelijk blijven der verhouding tot de anderen, tot waardebron bij uitnemendheid te maken. Met volkomen gelijk recht had Ricardo natuurlijk, mutatis mutandis, daartoe anders grond of kapitaal kunnen kiezen. Want dat bij de meeste productieprocessen de genoemde drie factoren in vereeniging onmisbaar zijn, en dat elk der drie voor de gepresteerde diensten op een belooning kan aanspraak maken, die derhalve door den prijs gedekt moet worden, deze waarheid wordt door Ricardo geen oogenblik miskend 1).

(Conrad's Jahrbücher N. F. XX p. 91): « wahrscheinlich würde eine sorgfältige Erforschung zum Resultate führen, dass auch schon die in besonders hohem Grad als abstrakt-deduktiv verrufenen Lehren der klassischen Nationalökonomie durchaus nicht von Haus aus abstrakt-deduktiv, sondern ihrem letzten Ursprung nach empirische Lehren waren. Mir kommt es im höchsten Grade wahrscheinlich vor, dass die Theorie von Angebot und Nachfrage, die Arbeitswerth-theorie oder die Kostentheorie u. s. w. nicht ursprünglich aus einer Spekulation entstanden, sondern das Produkt einer groben empirischen Beobachtung waren ».

1) Een opzettelijk onderzoek naar de billijkheid der kapitaalrente als element der productiekosten ontbreekt bij Ricardo; maar daar hij, schrijvende in een tijd, vóordat de collectivisten de kapitaalrente als diefstal aan den arbeider gepleegd hadden trachten te veroordeelen, de rente herhaaldelijk noemt, zonder haar op eenige wijze te brandmerken, mag men hieruit wel afleiden, dat hij het goed

Digitized by Google

Vanwaar dan die voorkeur voor den arbeid, als het niet is, omdat Smith op hem, als op den oudsten van alle productiefactoren, een bijzonderen nadruk had gelegd?

Ricardo heeft een universeeler waardetheorie gegeven dan Smith; aangaande de waarde der monopoliegoederen en van den bodem vindt men bij Ricardo denkbeelden, die men te vergeefs bij Smith zal zoeken, en ook de toevoeging, dat het de productiekosten onder de minst gunstige productievoorwaarden zijn, die de waarde van het product bepalen, is een oorspronkelijke en belangrijke verbetering van Smith's waardeleer, die verwijst naar de latere Grenznutzentheorie 1), maar in het wezen der zaak hebben beiden dezelfde waardetheorie gehuldigd. Beiden zochten zij den oorsprong der ruilwaarde in de productiekosten 2).

Smith leefde in een tijd, waarin men gaarne verschijnselen van het maatschappelijk en staatkundig leven zag teruggevoerd tot een maatschappij onzer oervaders; men herinnere zich den grooten opgang dien Rousseau's Contrat Social maakte. Vandaar dat hem de lust te machtig werd, om de juistheid van zijn waardeverschijnsel te toetsen aan een praehistorische maatschappij, waarin nog geen eigendom bestond; en zoo kwam hij er toe om den arbeid bron van alle waarde te noemen 3).

---

recht der kapitaalrente volkomen erkende. Zeer juist schrijft von Wieser (Nat. Werth VI): «nur wenn der Zins eine Sache ist die ohne Zweifel gut ist, kann man so über ihn hinweggehen wie Ricardo».

1) Zie omtrent deze toevoeging Pierson Leerboek I 309.

2) Aan het slot van zijn «Principles» formuleert Ricardo deze stelling nog eens met grooten nadruk tegenover Say en Lord Lauderdale, die gewezen hadden op de beteekenis van de wet van vraag en aanbod: The prices of commodities which are subject to competition, and whose quantity may be increased in any moderate degree, will ultimately depend, not on the state of demand and supply, but on the increased or diminished cost of their production.» (Principles p. 234.)

3) Held (Sozialismus p. 52) zegt: «wenn Adam Smith sagte, dass aller Werth durch Arbeit und zwar durch die menschliche Arbeit als solche entsteht, so lag

Digitized by Google

Ricardo miskende intusschen aard en strekking van dit betoog. Ook hij zag in de productiekosten den oorsprong der waarde, maar meende, al wist hij wel dat tot productiekosten nog meer behoort dan arbeid alleen, aan deze praehistorische waardebron van Smith ook nog voor onze tegenwoordige maatschappij een zekere bijzondere beteekenis te kunnen hechten, mits maar, zooals boven uitvoerig werd aangetoond, op het postulaat der relativiteit voldoende nadruk wierd gelegd.

Met groote scherpzinnigheid, wij erkennen het gaarne, werd deze stelling door Ricardo ontwikkeld; maar dat Smith's waardeleer er een stap verder door zou gebracht zijn kunnen wij niet inzien.

Plaatst men zich eenmaal op den bodem der kostentheorie, dan spreekt Ricardo's relative arbeidstheorie, die even goed gelijk wij zagen, een relative kapitaalstheorie had kunnen worden, eenvoudig van zelf. Zij is niets dan een tautologie, een min gelukkige paraphrase op de kostentheorie. Min gelukkig, omdat men, door op den arbeid zulk een bijzonderen nadruk te leggen, gevaar liep tot bedenkelijk misverstand aanleiding te geven. De ervaring heeft dit overvloedig doen uitkomen 1).

---

darin nicht nur ein Gegensatz zu der merkantilistischen ausschliesslichen Begunstigung einzelner Acten gewerblicher Thätigkeit, sondern es lag darin zugleich der wahre und sittlich erhabene Gedanke, dass jede Arbeit als solche ehrenwerth sei und Achtung verdiene.» Het komt mij reeds daarom onwaarschijnlijk voor, dat Smith's bedoeling bij het opstellen zijner arbeidstheorie hier juist weergegeven zou zijn, omdat deze bedoeling door Smith in zijn Inquiry nergens wordt uitgesproken, wat toch zeker niet overbodig geweest zou zijn.

1) Ricardo heeft trouwens zelf in zijn «Principles» den eisch der relativiteit in de stelling dat arbeid waardebron is wel eens uit het oog verloren. Aan deze fout maakt hij zich reeds schuldig in het motto boven het eerste hoofdstuk van zijn werk. Hij stelt daar tegenover elkander de «betrekkelijke hoeveelheid arbeid» ter productie noodig, die *wel*, en de (absolute) belooning «die voor dien arbeid betaald werd» die *niet* de waarde der goederen zou beheerschen. Dit nu gaat

Digitized by Google

Ziedaar dan nu de zoo beruchte „arbeidstheorie" in oorsprong en wezen ontleed. Mag men uit haar besluiten tot de leus: het geheele product worde volledig gegeven aan den arbeider? Steunt de waardeleer van de collectivisten, die de kapitaalrente beschouwt als een roof aan den arbeider gepleegd, op dezelfde beginselen? Heeft men recht Ricardo en Marx in één adem te noemen?

Wij zullen het antwoord op deze vragen thans gaan zoeken, en te dien einde in de eerste plaats de vraag hebben te beantwoorden, welke zijn de leerstellingen door het collectivisme gepredikt met betrekking tot den oorsprong en het wezen van het waardeverschijnsel.

Wij zullen ons bij dit onderzoek voornamelijk houden aan het werk van Karl Marx, „das Kapital".

In de eerste plaats omdat de collectivistische waardeleer door Marx het volledigst is uiteengezet, en door hem principiëeler werd ontwikkeld dan door Rodbertus b. v. 1)

En voorts, omdat het collectivisme, voor zoover wetenschappelijk, nog steeds in Karl Marx zijn hoofd erkend; en niets doet dan zijn denkbeelden propageeren en populariseeren.

De strijd door de heeren C. A. Schramm en H. Bahr aangebonden tegen Schäffle, over de vraag welke beteekenis aan

---

niet aan. Wat in deze materie van den arbeid geldt, geldt ook van het loon, mits men beiden maar met denzelfden maatstaf mete.

De tegenstelling relatieve arbeid tegenover absoluut loon is een fout. En deze fout valt bij Ricardo te meer op, daar hij juist in sectie 4 en 5 van zijn eerste hoofdstuk betoogde den verschillenden invloed, die loonstijging heeft in industrieën waarin kapitaal (duurzaam of vlottend) in verschillende hoeveelheden werd aangewend, en hierdoor den grond heeft gelegd, waarop o. a. Mr. W. C. Mees in zijn Hoofdstukken later het verband tusschen loon en rente heeft kunnen ontwikkelen.

Ricardo vergeet herhaaldelijk in zijn eerste hoofdstuk, dat alleen de *relative* hoeveelheid arbeid ter productie besteed de ruilwaarde der goederen volgens hem bepaalt, en dit heeft zeker niet weinig er toe bijgedragen, dat zijn werk zoo grof door het collectivisme werd misverstaan.

1) Vgl. omtrent dit punt o. a. v. Böhm Bawerk Kapital I 427.

Digitized by Google

Marx's waardeleer toekomt, als basis voor een nieuwe verdeeling der goederen onder de producenten 1), gaat ons hier niet aan.

Het wordt toch ook door deze collectivisten niet ontkend (hoe zou dit ook mogelijk geweest zijn), dat Marx er naar gestreefd heeft het waardeverschijnsel in wezen en gevolgen te analyseeren. Hier nu is het slechts de vraag, in hoever deze analyse met die door Ricardo beproefd identisch is. Een beoordeeling, op grond zijner waardeleer, van hetgeen Marx gemeend heeft voor de toekomst te moeten eischen, ligt buiten mijn bestek. Voor een oordeel over het verband tusschen Ricardo en Marx is deze van geen belang.

---

1) Zie hierover Prof. d'Aulnis «het hedendaagsche socialisme» pag. 99 v.v.

Digitized by Google

HOOFDSTUK II.

Marx, wiens waardetheorie in hoofdzaak in den aanvang van het eerste deel van das Kapital 1) te vinden is, stelt de opmerking voorop, dat de nuttigheid eener zaak haar gebruikswaarde verleent. Deze gebruikswaarde intusschen „verwirklicht" zich slechts in de comsumtie 2), en daar zij bij iedere goederensoort verschillend is, soms zelfs tusschen goederen van dezelfde soort verschilt, is met haar niets aan te vangen voor de economie. Zij is niet universeel.

Naast deze gebruikswaarde staat echter een andere: de ruilwaarde. Goederen van verschillende soort en kwaliteit worden tegen elkander geruild, en hieruit volgt, dat ten slotte alle goederen toch, voor zoover zij ruilwaarde bezitten, zekere eigenschappen met elkaar gemeen hebben. Wat beteekent het, vraagt Marx, wanneer ik zeg 1 quarter rogge = a centner ijzer? Dat in deze beide goederen een gemeenschappelijk iets van gelijke grootte aanwezig is. Dit gemeenschappelijke, wat in iedere ruilwaarde zich openbaart, noemt Marx de „waardesubstantie" 3). „Beiden (tarwe en ijzer) zijn derhalve aan een derde gelijk, dat op zichzelf bezien noch het een noch het ander is. Elk van beiden moet voor

---

1) De door mij te citeeren editie is de door F. Engels bewerkte 3e Auflage. Hamburg 1883.

2) Kapital p. 2.

3) Werthsubstanz. Kapital p. 35..

Digitized by Google

zoover het ruilwaarde is, tot dat derde te herleiden zijn" 1).

Dit gemeenschappelijke kan niet zijn een of andere natuurlijke eigenschap van de zaak. Deze hebben slechts belang, voor zoover de zaak nuttig is d. w. z. gebruikswaarde bezit. In de ruilwaarde wordt juist van deze nuttigheid, deze gebruikswaarde geabstraheerd: „als gebruikswaarden zijn de goederen voor alles in qualiteit verschillend; als ruilwaarden kunnen zij slechts in hoeveelheid verschillen, en bevatten daarom geen atoom gebruikswaarde" 2).

Bovendien „een zaak kan gebruikswaarde zijn zonder waarde te bezitten". Waarde en gebruikswaarde hebben dus niets anders met elkander gemeen dan dat „geen zaak waarde zijn kan zonder tevens voorwerp van gebruik te zijn".

Waarin bestaat dan deze „waardesubstantie" als zij met nuttigheid en gebruikswaarde niets te maken heeft? Marx antwoordt: „Ziet men nu van de gebruikswaarde der goederenlichamen af, dan rest hun nog slechts éene eigenschap n. l. dat zij arbeidsprodukten zijn.... als kristalisatiën van dezen aan hen allen gemeenschappelijke maatschappelijke substantie zijn zij „waarden" 3).

En men versta deze stelling wel. Het is niet de zeer concreete arbeid, noodig geweest om een bepaalde zaak voort en ter markt te brengen, die haar ruilwaarde geeft. „Wanneer wij abstraheeren van haar gebruikswaarde, dan abstraheeren wij tevens van de lichamelijke bestanddeelen en vormen, die haar tot gebruikswaarde maken. Zij is niet langer tafel of huis of garen of welk ander nuttig ding ook. Al hare uiterlijke hoedanigheden zijn weggevaagd. Zij is ook niet langer het produkt van den arbeid des schrijnwerkers, van

1) Kapital p. 4.

2) Kapital p. 4 en 5. « Als Gebrauchswerthe sind die Waaren vor allem verschiedner Qualität, als Tauschwerthe können sie nur verschiedner Quantität sein, enthalten also kein Atom Gebrauchswerth. »

3) Ibid.

Digitized by Google

den architect, den spinner of van eenigen anderen produktiven arbeid. Met hun nuttig karakter verdwijnt tevens het nuttig karakter van den in de arbeidsprodukten belichaamden arbeid, en ook verdwijnen de verschillende concrete vormen van deze produkten; zij zijn niet langer te onderscheiden maar al te gader herleid tot gelijken menschelijken arbeid..... Een gebruikswaarde of goed heeft derhalve slechts daarom waarde, omdat abstrakt-menschelijke arbeid er in belichaamd of gematerialiseerd is" 1).

Door van „gelijken" en van „abstrakten" arbeid te spreken, meent Marx tevens het bezwaar weerlegd te hebben, dat uit zijn leer volgen zou dat, „hoe luier en onhandiger een arbeider is, des te meer waarde zijn produkt heeft". Niet op den werkelijk gepresteerden arbeid komt het aan, wanneer men de waarde van zijn product kennen wil, maar op „den maatschappelijk-noodzakelijken arbeidstijd", d. i. „arbeidstijd vereischt, om de een of andere gebruikswaarde onder de bestaande maatschappelijk-normale produktievoorwaarden en den maatschappelijk-gemiddelden graad van talent en arbeidsintensiteit voort te brengen" 2).

---

1) Ibid. « Abstrahieren wir von seinem Gebrauchswerth, so abstrahiren wir auch von den körperlichen Bestandtheilen und Formen, die es zum Gebrauchswerth machen. Es ist nicht länger Tisch oder Haus oder Garn oder sonst ein nützlich Ding. Alle seine sinnliche Beschaffenheiten sind ausgelöscht. Es ist auch nicht länger das Produkt der Tischlerarbeit oder der Bauarbeit oder der Spinnarbeit oder sonst einer bestimmten produktiven Arbeit. Mit dem nützlichen Charakter der Arbeitsprodukte verschwindet der nützliche Charakter der in ihnen dargestelten Arbeiten, es verschwinden also auch die verschiednen konkreten Formen dieser Arbeiten, sie unterscheiden sich nicht länger, sondern sind allzusammt reducirt auf gleiche menschliche Arbeit, abstrakt menschliche Arbeit.

Ein Gebrauchswerth oder Gut hat also nur einen Werth, weil abstrakt menschliche Arbeit in ihm vergegenständlicht oder materialisirt ist.»

2) Kapital p. 6: « Gesellschaftlich-nothwendige Arbeitszeit ist Arbeitszeit, erheischt um irgend einen Gebrauchswerth mit den vorhandenen gesellschaftlich-normalen Produktionsbedingungen, und den gesellschaftlichen Durchschnittsgrad von Geschick und Intensität der Arbeit darzustellen.»

Digitized by Google

Ik heb mij de vrijheid veroorloofd hier eenigszins uitvoerig te citeeren, omdat in het boven medegedeelde de kern van Marx's geheele waardetheorie besloten ligt. Een bespreking en kritiek stel ik uit, tot zijn geheele stelsel zal zijn ontleed en medegedeeld. Alleen wensch ik deze principiëele stelling van Marx hier aanstonds met grooten nadruk op den voorgrond te plaatsen, dat tengevolge van de philosophisch-abstrakte erkenning dat in nuttige goederen menschelijke arbeid belichaamd is, de menschen er toe bewogen worden aan deze goederen ruilwaarde toe te kennen; en dat hierdoor alleen uit een economisch standpunt goederen van verschillende soort onderling vergelijkbaar geworden zijn.

Intusschen de philosophische stelling: alle goederen welke ruilwaarde bezitten danken deze aan het feit, dat abstract-menschelijke arbeid in hen belichaamd is, is nog, ook Marx erkent dit, geheel onvoldoende om het tegenwoordig ruilverkeer te verklaren. Haar kleeft dezelfde groote fout aan als aan de kostentheorie. Wanneer het de arbeid is die ruilwaarde schept, dan bezit gelijk arbeidsprodukt ook gelijke ruilwaarde. Men kan dus voor gelijke waarde slechts gelijke waarde in ruil ontvangen. D. w. z. elk ruilmotief ontbreekt en het geheele historisch feit der kapitaalsvorming komt in de lucht te zweven 1). Tenzij men uitgaat van A. Smith's naïve „tendency to barter and exchange" als een der kenmerken van de menschelijke natuur — en dit althans was in 1867 niet meer „klassiek" 2) — kan men als algemeen motief, waaruit

1) Zie b. v. Marx Kapital I. p. 168 en 169 Cf Prof. d'Aulnis de Bourouill. Het hedend. Soc. p. 122 v.v.

2) von Böhm protesteert (Conr. Jahrb. N. F. XX p. 82) eveneens tegen de aan de oude economie « voreilig ertheilten Namen der « klassischen » ». De wetenschap is door dit overdreven blijk van bewondering der oude school in dubbel opzicht benadeeld. In de eerste plaats wekte het epitheton « klassiek » een gevoel van behagelijke bevrediging; men legde zich al te veel bij het werk der klassieke economie neer, zonder dit kritisch te onderzoeken en ontwikkelen. En aan den anderen kant gaf men de tegenstanders der abstract-deductieve richting in de

Digitized by Google

de ruil geboren wordt, kwalijk bij de ruilende partijen iets anders dan min of meer welbegrepen eigenbelang veronderstellen. En dit ruilmotief nu laat ons op het standpunt der kostentheorie, en meer nog op dat der arbeidstheorie gelijk Marx haar formuleerde, jammerlijk in den steek. Men moet meer waarde inruilen dan men weg geeft, en volgens de arbeidstheorie stemt de waarde van elk goed zeer precies overeen met den te zijner productie „maatschappelijk noodzalijken arbeidstijd". Deze waarde moet dus uit den aard der zaak voor allen gelijk zijn; had een product voor den een meer waarde dan voor den ander dan zou dit meerdere volkomen onverklaard en onverklaarbaar zijn.

En Marx kan hier niet tegen aanvoeren, dat van twee zaken de ruilwaarde wel gelijk kan zijn, waar hun gebruikswaarde voor verschillende individuen verschillend is. Immers, gelijk wij hierboven zagen, wordt volgens Marx zoodra goederen aan het ruilverkeer deelnemen, van hun gebruikswaarde, die uitsluitend met de consumtie der goederen te maken heeft, geabstraheerd. Ruilwaarde en gebruikswaarde hebben voor hem niets met elkaar gemeen.

---

economie zoodoende het gemakkelijk wapen in de hand, om deze richting aansprakelijk te stellen voor wat haar eerste beoefenaars misdeden. Men neme slechts de rede, door Brentano bij de aanvaarding van het hoogleeraarsamt te Weenen gehouden, ter hand, om te zien met hoeveel talent de historische school dit, natuurlijk ten onrechte gevoerd, wapen weet te hanteeren. Zie L. Brentano «die Klassische Nationalökonomie» Leipzig 1888.

1) De ruilwaarde verleent volgens Marx aan de goederen zelfs een «Fetischkarakter». De plaats, waar dit geconstateerd wordt (Kapital 39 v.v.), worde als curiosum hier ingelascht. «Eine Waare scheint auf dem ersten Blick ein selbstverständliches, triviales Ding. Ihre Analyse ergiebt, dass sie ein sehr vertracktes Ding ist, voll metaphysischer Spitzfindigkeit und theologischer Mucken. Soweit sie Gebrauchswerth, ist nichts mysteriöses an ihr, ob ich sie nun unter dem Gesichtspunkt betrachte, dass sie durch ihre Eigenschaften menschliche Bedürfnisse befriedige, oder diese Eigenschaften erst als Produkt menschlicher Arbeit erhält. Es ist sinnenklar, dass der Mensch durch seine Thätigkeit die Formen der Naturstoffe in einer ihm nützliche Weise verändert. Die Form des Holzes z. B. wird verän-

Digitized by Google

Vanwaar dan de ruil, en van waar het kapitaal? 1) Mij dunkt, Marx had welgedaan, toen hij op deze vragen stuitte, zich nog eens ernstig af te vragen of men, nu de arbeidstheorie, doorgedacht, dit probleem met zich voerde, met haar wel op den goeden weg was, en of niet de kostentheorie zelve een grondige herziening behoefde. Intusschen, Marx deed dit niet. Om de ruil en met haar de kapitaalvorming te verklaren, meent hij aan de kostentheorie genoeg te hebben; te dien einde kwadrateert hij haar, als ik het zoo noemen mag, in zijn bekende leer van de meerwaarde (Mehrwerth). In het kort komt deze hierop neer.

Productiekosten, arbeid, scheppen waarde. Goed; maar waarde kan door niets verleend worden wat zelf niet waarde bezit. Vrage derhalve, waaraan ontleenen de productiekosten, waaraan ontleent met name de arbeid zijn waarde? Wederom aan hun productiekosten, antwoordt Marx; een goed is een goed, en de waarde der goederen ontspringt slechts uit éen bron.

Welke zijn echter de productiekosten van den arbeid? Arbeid is een verrichting van den mensch, en om arbeid te verkrijgen heeft men derhalve slechts te zorgen, dat de mensch, om wien het te doen is, in staat blijft tot arbeiden, en hem dan te bewegen dat werkelijk te doen. Nu is het bekend, dat de mensch kan arbeiden bijna zoolang hij leeft; en als degene, die den arbeider tot werken brengen wil, hem nu maar zooveel geeft, dat hij in 't leven blijft, en door zijn positie of op andere wijze tot werken weet te dwingen, dan

---

dert, wenn man aus ihm einen Tisch macht. Nichtsdestoweniger bleibt der Tisch Holz, ein ordinäres sinnliches Ding. Aber sobald er als Waare auftritt verwandelt er sich in ein sinnlich übersinnliches Ding. Er steht nicht nur mit seinem Füssen auf dem Boden, sondern er stellt sich allen andren Waaren gegenüber auf den Kopf, und entwickelt aus seinen Holzkopf Grillen, viel wunderlicher, als wenn er aus freien Stücken zu tanzen begänne,» waaraan dan als noot wordt toegevoegd «man erinnert sich, dass China und die Tische zu tanzen anfingen, als alle übrige Welt still zu stehn schien, — pour encourager les autres»!!

1) Kapital p. 131 v. v.

Digitized by Google

zijn de productiekosten van den door den werkman gepresteerden arbeid de levensmiddelen hem uitbetaald om hem in 't leven te behouden. Ziet nu de ondernemer kans zijn werkman langer te laten arbeiden dan noodig is, om door zijn arbeid hem de kosten van het verstrekt levensonderhoud te vergoeden, dan heeft hij zich daarmede de mogelijkheid geopend, om in ruil voor de productiekosten, die hij ter voortbrenging besteedt, een grooter waarde, „meerwaarde", te ontvangen. Nu is, daar alle goederen aan elkaar gelijk zijn, elk goed hem minder waard dan de waarde van zijn productiekosten, en daar in het verkeer het goed zijn waarde ontleent aan zijn productiekosten, bestaat hier de mogelijkheid van een voor beide partijen voordeel biedenden ruil, en door oplegging van de verkregen „meerwaarde", voor den producent de mogelijkheid van kapitaalvorming 1). De kapitalist betaalt met zijn geld of in naturalia de ruilwaarde van den arbeid, die gelijk is aan de waarde van wat noodig is om den arbeider in het leven te behouden. Hij ontvangt daarvoor de gebruikswaarde van den arbeider. „De waarde van een dag arbeidskracht bedroeg 3 sh. omdat daarin zelf een halve arbeidsdag belichaamd was, d. w. z., omdat de levensmiddelen dagelijks noodig ter productie der arbeidskracht een halven arbeidsdag kosten. Maar de vroegere arbeid, die in de arbeidskracht schuilt, en de levende arbeid dien zij kan presteeren, haar dagelijksche onderhoudskosten en wat zij dagelijks aflevert, zijn twee geheel verschillende grootheden. De eerste bepaalt haar ruilwaarde, de andere vormt haar gebruikswaarde. Dat een halve dag noodig is om hem gedurende 24 uren in het leven te houden, belet den arbeider volstrekt niet om een ganschen dag te arbeiden. De waarde der arbeidskracht, en

---

1) Zie de ontwikkeling der «Mehrwerth»-theorie vooral Kapital I p. 166 v.v., j°. 193 v.v. welke bladzijden tevens als proeve van Marx's stijl dienst kunnen doen.

Digitized by Google

hare „Verwerthung" in het arbeidsproces zijn alzoo twee verschillende grootheden" 1).

Hier is, gelijk Marx zegt, „der Casus der den Kapitalisten lachen macht". In dit waardeverschil schuilt de mogelijkheid van ruilen, van kapitaalvorming; het is de oorzaak van een „plus" in de waarde der voortgebrachte goederen boven de uitgeschoten productiekosten, een „Mehrwerth". Het wezen der productiekosten van alle goederen blijkt dus te zijn arbeid in liquiden en versteenden vorm, en daar kapitaal dus slechts den arbeider ontstolen arbeid is, verklaart zich de leus: geen kapitalistische productiewijze langer.

Ziedaar Marx's waardetheorie. Is deze leer nu wezenlijk identisch met de Ricardiaansche? Ik kan het niet inzien. In de eerste plaats treft ons, wanneer wij de beide stelsels naast elkander leggen, dit belangrijk verschil, dat de arbeid, die bij Marx de zaken waarde verleent, een abstractum is, dat zich min of meer volkomen manifesteert in ieder uur werkelijk gepresteerden en betaalden arbeid, maar daarmede volstrekt niet samenvalt. Bij Ricardo echter is de arbeid, dien hij op de boven uitvoeriger aangeduide wijze waardebron noemt, niets als de zeer concrete arbeid ter productie van een bepaald goed noodig geweest, en nog wel alleen in zooverre als hij den kapitalist, die hem doet aanwenden, geld gekost heeft. Dit blijkt reeds uit het feit, dat Ricardo naast de productiekosten als waardebron de mogelijkheid erkent van een waarde, uitsluitend aan „schaarschte" ontleend, waaruit volgt, dat arbeid bij Ricardo nooit gelijk bij Marx „Waardesubstantie" kon zijn 2).

Smith had in zijn „Inquiry" 3) geschreven: „er is geen kapitaal aan te wijzen, dat een grooter hoeveelheid produc-

---

1) Kapital p. 173.
2) Cf. ook Knies Credit II 61.
3) II. 148.

Digitized by Google

tieven arbeid in beweging brengt dan dat van den landbouwer. Niet alleen zijn arbeidende knechts, maar ook zijn arbeidend vee zijn productieve arbeiders. En ook de natuur werkt in de landbouw met den mensch samen; en ofschoon haar arbeid geen kosten veroorzaakt, heeft haar product waarde zoo goed als dat van den duursten werkman".

Dat hier de arbeid, die waarde verleent aan het product, in geheel anderen, veel ruimeren zin staat, dan bij Marx, behoeft wel geen betoog 1). En wat doet nu Ricardo, die gezegd wordt met Marx identisch te zijn? Tikt hij Smith op de vingers, hem verwijtend, naast de eenige waardebron, menschelijke arbeid, ook aan de natuur als waarde scheppend een plaats ingeruimd te hebben? In geenen deele. Hij breidt Smith's uitspraak nog uit. Waar Smith iets verder 2) schrijft: „Een gelijke hoeveelheid productieve arbeid in de nijverheid aangewend, kan nooit zich zoo rijkelijk reproduceeren. *Hier doet de natuur niets; de mensch alles*", protesteert hij hiertegen en schrijft: 3) „men zou geen tak van nijverheid kunnen noemen, waarin de natuur den mensch niet bijstaat, en haar hulp bovendien niet rijkelijk en om niet schenkt". Daarmee vindiceert Ricardo derhalve in ieder productieproces voor de natuur en hare krachten een plaats onder de factoren, die het product ruilwaarde verleenen zullen.

Doch er is meer. Marx gaat bij zijn geheele betoog uit van een gelijkstelling, wat het wezen betreft, van arbeid en kapitaal

1) Prof. Quack (Socialisten I 547) schrijft: «vergeten wij eindelijk niet, dat Adam Smith in zeer krasse bewoordingen den arbeid alleen als de éénige en ware standaard aanneemt, waardoor de waarde der goederen ten allen tijde en op alle plaatsen kan en moet worden bepaald en gemeten: een stelling waardoor hij bijna de hand reikt aan bekende betoogen van Socialisten». Mij dunkt, dat wanneer men niet aan de woorden van éen bepaalde plaats bij Smith hangen blijft, dit «bijna» zeer principiëele verschillen niet buitensluit.

2) W. o. N. II. 149.

3) Principles noot bij pag. 39.

Digitized by Google

waarvan bij Ricardo geen spoor valt te ontdekken. Tusschen tweeërlei dient onderscheiden te worden. Het kan dunkt mij niet aan redelijken twijfel onderhevig zijn, dat verre het grootste gedeelte van het thans werkzaam kapitaal, van de zakelijke productiemiddelen, door arbeid ontstaan is. Zelfs de natuurgaven, grond en water, zijn door 's menschen handen zoo wezenlijk veranderd en verbeterd, dat zij ten dezen haast als arbeidsproduct gelden kunnen. Onze voorvaderen hebben meer geärbeid dan noodig was om zich juist in het leven te houden, en daaraan is het te danken, dat wij thans over kapitaal beschikken. En daar de menschheid nog dagelijks meer produceert dan consumeert, breidt het bestaande kapitaal zich voortdurend uit. Maar het feit, dat kapitaal aan arbeid (juncto besparing natuurlijk) zijn ontstaan dankt, maakt kapitaal en arbeid nog niet identisch. Kapitaal in den zakelijken vorm, waarin wij het thans kennen, is geheel iets anders dan de van den menschelijken wil afhankelijke arbeidsprestatie 1).

Dat arbeid derhalve de vader van al het kapitaal geweest is, ziedaar eene waarheid, waarvan niet recht duidelijk is welk nut de wetenschap der economie, die toch niet eene ontogenie maar een physiologie van het maatschappelijk leven wil zijn, er uit trekken kan. De redeneering: arbeid schept kapitaal, kapitaal en arbeid zijn de eenige factoren die aan de productie deelnemen en dus waarde scheppen, derhalve de waarde ontstaat uit arbeid: — is geheel onjuist, nog afgescheiden van de kostentheorie, die er in gehuldigd wordt, en bij Ricardo nergens te vinden is. Ricardo leerde: arbeid en kapitaal werken als zelfstandige factoren ter productie samen; beiden hebben recht op belooning hiervoor; voor zoover zij

---

1) Men vergelijke de zeer juiste opmerkingen hieromtrent van Prof v. Wieser Grundzüge p. 114—116. «Nicht als Früchte vergangener Arbeit, sondern als Keime künftigen Nutzens sind sie (die Kapitalgüter) den Menschen wichtig»

Digitized by Google

echter bij verschillende productieprocessen in gelijke verhouding diensten presteeren, bepalen de ter productie benoodigde hoeveelheden arbeid de ruilwaarde der goederen, die in hun productiekosten wortelt. De billijkheid der kapitaalrente is voor Ricardo van-zelf sprekend; „slechts wanneer de rente een zaak is, die buiten twijfel goed is, kan men zoo over haar heenstappen als Ricardo deed" zegt Wieser 1). Wel noemt Ricardo kapitaal „accumulated labour", maar men kan erkennen, dat kapitaal door voortbrenging d. i. door arbeid ontstaan is, zonder dit feit of het privaatbezit van kapitaal te veroordeelen. Het is ontstaan door arbeid; door meer arbeid dan men behoeft te presteeren om zich juist in het leven te behouden. Deze erkentenis is geheel iets anders dan te zeggen: door meer arbeid van den arbeider te eischen dan waarvoor hij betaald is. De kapitaalrente, het „plus", dat den kapitalist uit het productieproces ten goede komt, is een vergoeding voor den door hem gepresteerden dienst om zijn kapitaal, voor elken daad van productie onmisbaar gelijk de levende arbeidskracht het is, ter productie af te staan. Een renteprobleem, gelijk de latere economie het stelde, was Ricardo nog geheel onbekend; althans hij onderzocht het niet. Rente is vergoeding voor dienst; dit is al wat Ricardo over den oorsprong der rente leert; en het spreekt voor hem van zelf, dat deze vergoeding genoten wordt door hem, die den dienst presteert. Zij kan in vergelijking tot die welke den arbeider ten goede komt te hoog zijn; over hare rechtmatigheid valt niet te oordeelen, zonder dat men de doelmatigheid van den individueelen eigendom bespreekt 2), en deze wordt bij Ricardo geen oogenblik onderzocht 3).

---

1) Nat. Werth. Vorwort VI.

2) Cf. d'Aulnis l. l.p. 159.

3) Vgl. ook v. Wieser Grundzüge p. 103. Zelfs al had Ricardo, quod nego, in waarheid de «arbeidstheorie» gehuldigd, geleerd, dat alleen arbeid waardebron is, dan nog zou op zijn stelsel alleen, het collectivisme nooit hebben mogen op-

Digitized by Google

Wat betreft de verwantschap tusschen Marx en Ricardo, hoop ik door het bovenstaande er in geslaagd te zijn aan te toonen: 1°. dat de stelling van Prof. Held onjuist is waar deze schrijft 1): „van Ricardo is nu vóor alles de stelling afkomstig, dat de waarde van alle goederen door den arbeid, die hun productie kostte, bepaald wordt. Weliswaar bezigt hij beurtelings de termen „bestede" en „noodzakelijke" arbeid, en blijft dientengevolge nog zwevend. Weliswaar beperkt hij zijn stelling tot de voor willekeurige vermeerdering vatbare goederen, en spreekt hij naderhand van een invloed geoefend door verschillende hoeveelheden vast kapitaal. Maar als een algemeene stelling en groote regel spreekt hij het uit, dat de arbeid der productie de maatstaf van de waarde is". Niet absoluut, slechts relatief is bij Ricardo arbeid waardemeter; met het tweede „weliswaar" van Prof. Held wordt een reserve in de schaduw gesteld, waarop bij de beoordeeling van Ricardo juist alles aankomt. Ricardo's doel toch was aan te toonen den onderlingen invloed van loon en rente op de prijzen.

2°. In de tweede plaats meen ik te hebben bewezen, dat, al ware dit alles niet zoo, er tusschen Ricardo, die de rechtmatigheid van de rente geheel onbesproken laat, en Marx, die deze laat voortvloeien uit den tijd dien de arbeider langer werkt dan

---

gebouwd worden. Waar Prof. Held in de boven geciteerde plaats schrijft: (Zwei Bücher p. 182) «Marx vollzieht der Ricardo'sche Werththeorie gegenüber die richtige Kritik, indem er aus dem Ricardo'schen Axiom die Verwerflichkeit alles Einkommens von Besitz ableitet, und sonach das Axiom offen zu dem Postulat einer Gütervertheilung nur nach der Arbeit umwandelt,» maakt hij zich naar mijn bescheiden meening aan een groote verwarring van denkbeelden schuldig. Het Ricardo toegedicht beginsel dat slechts arbeid waarde schept, is een stelling omtrent den oorsprong van de waarde. Het «Postulat» van Marx is een eisch met betrekking tot de verdeeling der goederen die met de genoemde stelling niets te maken heeft, en op grond van allerlei aan deze geheel vreemde overwegingen zal moeten ingewilligd of afgewezen worden.

1) Sozialismus pag. 52.

Digitized by Google

noodig zou zijn om de hem door den kapitalist verstrekte onderhoudsmiddelen te reproduceeren, geen vergelijking mogelijk is. De verhouding, waarin goederen onderling geruild zullen worden, hangt bij Marx af van de verhouding, waarin bij hun productie betaalde tot onbetaalden arbeid stond; bij Ricardo van de verhouding tusschen arbeid en kapitaal in beider productiekosten. Het verschil tusschen deze beide formulen is juist daarin gelegen, dat Marx den kapitalist het recht op een belooning voor zijn dienst ontzegt, welk recht voor Ricardo geen oogenblik twijfelachtig is.

Ik hoop dat het mij gelukt moge zijn, met het bovenstaande aan te toonen, hoe men in de bewering, dat Ricardo en Marx, wat hun waardetheoriën betreft, in het wezen één zijn, inderdaad niets heeft te zien als, gelijk Mr. N. G. Pierson haar noemt 1), „een allerzonderlingste vergissing" 2).

---

1) In zijn keurig «Economisch overzicht» in de Economist 1890 p. 618.

2) Men vergete voorts niet dat Marx's Mehrwerththeorie staat en valt met de ijzeren loonwet; wanneer niet in het noodzakelijk levensonderhoud een fixum gegeven is voor hetgeen de kapitalist den arbeider als loon betalen moet, dan komt de geheele «Merhwerth» in de lucht te zweven. En dat Ricardo's leer van het loon met zooveel restricties werd voorgedragen, dat men volstrekt niet het recht heeft te spreken van een wet, en nog wel van eene die het loon zou drukken tot op het niveau van het door de natuur, niet door den arbeider zelf noodzakelijk geoordeeld onderhoud, is nog onlangs zeer juist aangetoond in het proefschrift van Mr. Falkenburg: «Bijdrage tot de leer van het arbeidsloon pag. 214 v.v. Vgl. ook d'Aulnis l.l. p. 140 en het zeer belangrijk vijfde hoofdstuk van het tweede gedeelte (p. 214 v.v.), ten betooge dat het loon niet een voor alle landen en tijden geldende maatstaf heeft in het ter instandhouding der vereischte arbeidskracht noodzakelijk levensonderhoud; dat het niet slechts absoluut, maar zeer zeker ook relatief stijgen kan. Wanneer er hier van een tengevolge van de kapitalistische productiewijze heerschende wet sprake was, hoe zou dan ooit een werkstaking, begonnen met het doel loonsverhooging te verkrijgen, slagen kunnen? Zulk een maatregel moest in de oogen van de collectivisten een daad van waanzin zijn, althans bij de tegenwoordige productiewijze. En toch, van 1881—86 werden in de Vereenigde Staten in 9449 werkplaatsen werkstakingen aangevangen om loonsverhooging te verkrijgen, waarvan ruim 74 pCt. geheel of gedeeltelijk slaagde. Hierbij komt nog een belangrijk aantal geslaagde werkstakingen, wier doel was

Digitized by Google

Dit wat betreft de gewaande eenstemmigheid tusschen Ricardo en Marx.

---

vermindering van arbeidsduur (wat natuurlijk met loonsverhooging gelijk staat), of verhooging van loon èn vermindering van werktijd te verkrijgen, of loonsverlaging te voorkomen. Zie de diss. van Mr. W. Suermondt « Een amerikaansche arbeidersvereeniging en hare eischen » pag. 90. Verg. ook hieromtrent, evenals over andere meer vreedzame middelen ter verbetering van de oeconomische positie der arbeiders, Mr. Falkenburg l.l. Hoofdst. VII—X en Soc. Weekblad nos. 42—44.

Inderdaad is het een niet te loochenen feit, dat de welvaart onder de arbeidende klasse toenemende is, en dat gelijk Goschen in het Journal of the Statistical Society (Dec. nummer 1887) voor Engeland aantoonde het maatschappelijk vermogen zich meer gelijkmatig in de richting van de lagere klassen verdeelt, krachtens de onmerkbare werkingen van een « silent socialism ». Een statistisch bewijs dezer bewering zou mij hier te ver voeren, en in dit proefschrift ook min eigenaardig geplaatst zijn. Een direct bewijs zou bovendien, althans vooralsnog, onmogelijk te leveren zijn. Dit zou insluiten een vergelijking van het totaal, in welken vorm dan ook ontvangen, inkomen der arbeidende klassen met het aantal daartoe behoorende personen, waarbij dan rekening zou moeten worden gehouden met de naar plaats en tijd verschillende koopkracht van het geld, wat een zoo nauwkeurig en uitvoerig mogelijk detail-prijsstatistiek veronderstelt; en voorts zou moeten onderzocht worden, in hoeverre de materiëele toestand der werkmansklasse door omstandigheden van buitenaf (philanthropie, inrichtingen van niet-philanthropischen aard, doch in de eerste plaats in het belang van de werkmansstand in 't leven geroepen, maatregelen van regeerings- of gemeentewege genomen, betere hygiëne enz.) verbeterd was. Eerst door op al die factoren te letten, zou men het direct bewijs kunnen leveren, dat de economische toestand der lagere klassen vooruit- of achteruitgaande was. En bij den tegenwoordigen toestand der statistiek hier te lande is aan het instellen van een dergelijk onderzoek niet te denken. Men moet zich voorloopig met indirecte gegevens tevreden stellen. Cf. mijn opstel « Ons maatschappelijk vermogen voor 30 jaren en thans » in de Bijdr. van het Stat. Inst. 1888 p. 290 v.v., waarin de tabel op pag. 293 nog kan worden aangevuld met de cijfers voorkomende in de Economist 1889. p. 822.

De strijd over de ijzeren loonwet mag als uitgevochten beschouwd worden. W(ilhelm) R(oscher) noemt terecht (Lit. Centr. blatt 1878 N°. 1) Ricardo's « kräftig ausgesprochenen Wunsch dass durch Gewöhnung der Lohnarbeiter an höhere Genüsse, der Ueberbevölkerung vorgebeugt werden möge (Princ. ch V) die beste Kritik der berüchtigten Fabel vom « ehernen Lohngesetze ». In den zin waarin hij door Lassalle geformuleerd werd, is de wet door Ricardo nooit bedoeld of uitgesproken, en wat Ricardo wel omtrent het loon leerde was een « failure », gevolg

Digitized by Google

Het zij mij vergund, thans nog een oogenblik bij Marx's stelsel op zichzelf stil te staan, en te dien einde eerst zijn waardeleer, en daarna zijn „Mehrwerththeorie" of de leer van de kapitaalvorming aan een kritiek te onderwerpen.

Marx's waardetheorie, die, gelijk boven bleek, zich alleen ten doel stelt het verschijnsel der ruilwaarde te verklaren en abstraheert van de gebruikswaarde der goederen, komt zooals bleek hierop neer, dat de goederen waarde bezitten, omdat menschelijke arbeid er in is belichaamd, onder voorwaarde, dat deze arbeid besteed is aan een zaak, die werkelijk nuttig, bruikbaar is. Nu komt mij in deze stelling in de allereerste plaats dit voor een principiëele fout te zijn, dat Marx (evenals vroeger Ricardo gedaan had) tracht de objectieve of ruilwaarde te maken tot het eigenlijk waardeverschijnsel, in plaats van uit te gaan van de subjectieve of gebruikswaarde.

Dat de mensch in de bevrediging van zijn behoeften afhankelijk is van de goederen buiten hem, en die afhankelijkheid beseft, is de grond, en wel de eenige, waarom hij aan die goederen beteekenis toekent, hun bezit als genot, hun verlies als leed of als derving van genot beschouwt. Hier ligt de bron van alle waarde, en van alle daarmede samenhangende verschijnselen.

Er is in waarheid iets, dat aan alle goederen, voor zoover zij dienen ter bevrediging van onze behoeften en niet overvloedig zijn, gemeen is, een „waardesubstantie". Deze is dat,

---

daarvan, dat hij miskende de waarheid van hetgeen Mr. Falkenburg (l.l. p. 217) aldus uitdrukt: « De levenswijze van den arbeider wordt door zijn inkomen bepaald, niet het inkomen door zijn leefwijze ».

Tijdens het afdrukken van dit proefschrift komt mij een verslag van het jongste socialistencongres te Halle in handen. Het blijkt daaruit dat het collectivisme, bij monde van Liebknecht thans zelf erkent, dat de « ijzeren loonwet » den toets eener wetenschappelijke kritiek niet kan doorstaan. Een erkentenis die groote waardeering verdient om de wetenschappelijke eerlijkheid, waarvan zij blijk geeft.

Digitized by Google

gelijk Knies zegt 1), de goederen „erschöpliche Befriedigungsmittel aüsserer Bedürfnisse der Menschen sind". En deze erkentenis is in zijn oorsprong subjectief of individueel; ieder mensch is egoïst en kent aanvankelijk slechts zijn eigen behoeften en daardoor zijn eigen waardeschattingen. Nu het maatschappelijk mechanisme echter steeds meer ontwikkeld werd, en de mensch niet langer geheel in eigen kracht zijn behoeften bevredigen kon, is hij gedwongen geworden kennis te nemen van, rekening te houden met de behoeften en waardeschattingen ook van anderen. Zoo ontstond uit den wedstrijd van subjectieve waardeschattingen de prijs. „De prijs is van het begin tot het einde het product van subjectieve waardeschattingen", zegt v. Böhm Bawerk zeer juist 2).

Marx, die meent, dat niet deze subjectieve waarde, maar de menschelijke arbeid het meest wezenlijk element in het waardeverschijnsel is, moest dunkt mij, bij dieper nadenken op allerlei tegenstrijdigheden stuiten. Arbeid waardebron 3): maar vanwaar dan de waarde van een zonder eenigen arbeid hoegenoemd, op een wandeling gevonden edelsteen? Vanwaar dat gelijke arbeid zoo vaak ongelijke waarde voortbrengt? 4) Marx schrijft: Een ding kan gebruikswaarde zijn zonder waarde te zijn. Dit is het geval dan, wanneer zijn bestaan niet een produkt van arbeid is voor den mensch 5),

1) Geld p. 152. Verg. ook p. 160.

2) Kapital II, p. 219.

3) Zeer juist schrijft Knies (Geld 155): «Es kann nicht ein solches, in Gebrauchswerten steckendes Arbeitsquantum sein, das den Begehr nach diesen Gütern anregt und normirt. Wir müssen auch in der That feststellen: unser bezügliches Gebrauchsbedürfniss wird durch Brot, Schuhe Bücher u. s. w. ebensowenig befriedigt, *weil* Arbeit in ihnen steckt, als wir Sonnenschein, Wasser und Luft begehren und gebrauchen, weil *keine* Arbeit in ihnen steckt». Ofschoon hier alleen van subjectieve waarde gesproken wordt, geldt deze plaats natuurlijk evenzeer voor de verkeerswaarde wier bestaan alleen een gevolg is van het feit dat dezelfde goederen voor verschillende personen subjectieve waarde bezitten.

4) Cf. d'Aulnis l.l. p. 93. v. Böhm Kapital I, 430 j°. 439. Knies Geld. 156.

5) l. l. p. 7.

Digitized by Google

en hij citeert dan als voorbeeld „een maagdelijke bodem"! Meer tastbare onwaarheid is wel nooit in een wetenschappelijk werk geschreven. Nieuw ontdekte goudvelden zouden geen waarde hebben, omdat hun productie geen arbeid kostte! De geheele geschiedenis van de Californische en thans Transvaalsche goudvelden, een irrealiteit, alleen bestaande in de fantasie! De eigenaars der goudvelden, die zich rijk wanen door het feit, dat in hun tot dus ver wellicht waardelooze gronden goud ontdekt werd, krankzinnigen die lijden aan hallucinaties! Men mag in waarheid Marx niet verwijten spoedig voor een consequentie van zijn leer terug te deinzen 1).

Verklaart men de waarde uit den arbeid, dan is men trouwens eigenlijk nog niets verder. Want daar in de economie, evenals in iedere wetenschap, de regel wel gelden zal, dat iets niet uit niets geboren kan worden, rijst aanstonds de vraag, van waar de waarde van den arbeid. Als arbeid waarde verleent, dan moet hij zelf waarde bezitten. Afgeleide waarde moet aan de bron gekend worden, vanwaar dus de waarde van den arbeid? Op deze vraag, die inderdaad toch alles beslissend mag heeten, gaf de arbeidstheorie nooit een antwoord 2), en zij had het onmogelijk kunnen doen zonder haar eigen stelsel prijs te geven. Immers het antwoord

1) Op vele punten is trouwens Marx's leer met de feiten in tastbaren strijd. Zoo, waar hij beweert dat op de grootte van de te verkrijgen «Mehrwerth» alleen het aangewend «variabele kapitaal» (de betaalde loonen) invloed heeft en niet het constante (het in de overige productiemiddelen belegde kapitaal). Ware dit zoo, dan moest een spoorwegmaatschappij bij wie het «constante kapitaal» zeer ver overwegend is een uiterst geringe, een dienstverrichting- of glazenwasscherij-maatschappij b. v. die juist in 't omgekeerde geval verkeert een abnorm hooge rente van hun kapitaal maken. Eenheid van rentestand ware dan eenvoudig ondenkbaar. Verg. ook v. Böhm l.l. I p. 445 j°. 408 v.v.

2) Het antwoord door Marx gegeven (zie boven pag. 37 v.v.) voert tot een cirkelredeneering. De ruilwaarde der goederen ontspringt uit den arbeid; en de waarde van deze, uit de goederen den arbeiders als noodzakelijk onderhoud verstrekt. Vanwaar dan weder de waarde dezer goederen? Uit den arbeid die in hen is «vergegenständlicht»? Zóo komt men geen stap verder in de verklaring der ruilwaarde.

Digitized by Google

had niet anders kunnen luiden dan zóó: arbeid (evenals kapitaal) heeft waarde, omdat hij noodzakelijk is om in onze behoeften te voorzien. De mensch is voortdurend afhankelijk van de stoffelijke wereld buiten hem; en om deze zich dienstbaar te maken, moet hij onvermijdelijk arbeid presteeren. Vandaar, dat hij geleerd heeft het begrip waarde, dat zich hem opdringt, wanneer hij denkt aan de goederen, die niet in overvloed voorhanden zijn en die hij weet noodig te zijn om zijn behoeften te bevredigen, over te dragen op datgene wat noodig is om die goederen voort te brengen of voor gebruik geschikt te maken. Vandaar ook, dat hij de kapitaalgoederen (kapitaal en arbeid) die zaken laat voortbrengen, waaraan op een bepaald oogenblik de grootste behoefte blijkt te bestaan, wat hem de stand der prijzen duidelijk maakt. En in dit laatstgenoemde feit is de oorzaak gelegen voor het verschijnsel, dat de waarde der producten, bij vrije concurrentie, de neiging heeft op den duur te dalen tot de waarde der productiekosten.

Bij dit verschijnsel, dat juist verklaring behoeft, bleef men staan en maakte het tot hoeksteen der waardetheorie; zoowel de arbeidstheorie van Marx, als de ruimere kostentheorie van Ricardo zijn hieraan schuldig; beiden lieten daardoor het waardeverschijnsel in de lucht zweven in plaats van het te verklaren 1).

Het wezen der beteekenis door den mensch aan de kapitaalgoederen gehecht, is dus hetzelfde als bij alle overige goederen, welke ook. Het is, dat de mensch weet ze noodig te hebben

---

1) «Die classische Nationalökonomie untersucht eigentlich nur den Werth der *Erzeugnisse*, genauer der erzeugten Gebrauchsgüter. Was die Erzeugungsfactoren anlangt, so gelten ihr dieselben einerseits als Quelle des *Einkommens* (Grundrente, Capitalzins, Arbeitslohn, eventuell noch Unternehmereinkommen), andrerseits als die Elemente, aus denen sich die *Erzeugungskosten* bilden, von denen hauptsächlich der Werth der Produkte bestimmt werden soll». (Wieser, Natürliche Werth p. 69.)

Digitized by Google

voor zijn „Wohlfahrtszwecke". De werking der kapitaalgoederen intusschen is deze, dat zij de goederen *direct* noodig ter bevrediging onzer behoeften ons verschaffen kunnen. Hield dit hun vermogen op te bestaan, dan zouden arbeid en kapitaal onmiddellijk alle beteekenis voor ons verliezen. Zij hebben slechts afgeleide waarde, en wel van de producten 1). Eerst door deze erkentenis, is het wezen der waarde als een eenheid opgevat; dit aangetoond, en zoo uit de subjectieve waarde het geheele waardeverschijnsel en daarmede tevens de wet der productiekosten verklaard te hebben, ziedaar de groote verdienste der jongere economen 2).

Toch zijn ook bij de ouderen, met name bij Ricardo en Marx, reeds sporen te ontdekken van een besef, dat in laatste instantie het de verhouding is tusschen de goederen en de behoeften der menschen, die aan de eerste waarde verleent. Wat Ricardo betreft, wijs ik op zijn beroemde uitspraak in zake de grondrentetheorie: „corn is not high, because a rent is paid, but a rent is paid because corn is high" 3). Het doel waarmede Ricardo deze bewering neerschreef (n.l. den bodem te schrappen als zelfstandig element der productiekosten 4)) daargelaten, is zij een stelling die even goed, of liever met nog meer recht uit Jevons of uit von Wieser als uit Ricardo geciteerd kon worden. Er ligt toch de erkenning in van de waarheid, dat de waarde van den grond ontleent is aan de waarde van het er op gekweekt product. Hoe logisch en voor de hand liggend ware het niet geweest, de stelling van Ricardo uit te breiden, en te zeggen: goederen hebben geen waarde, omdat voor de te hunner productie

1) Cf. v. Böhm Bawerk Kapital II 200.

2) Cf. v. Böhm l.l. II 136.

3) Principles p. 39.

4) Vergelijk hieromtrent v. Wieser Grundzüge p. 112 v.v. waar hij zeer juist en krachtig opkomt tegen de dwaling der arbeidstheorie die de geheele productiekosten tot arbeid in vasten en lossen vorm tracht terug te voeren.

Digitized by Google

gebruikte kapitaal- en arbeidsdiensten een vergoeding werd betaald, maar deze kon betaald worden, omdat men berekende, dat de te produceeren goederen een daaraan gelijke of hoogere waarde zouden bezitten.

Ook de bron der waarde der absoluut zeldzame goederen is door Ricardo juist aangewezen 1), zij het ook nog niet scherp gedefinieerd. Zijn fout is, dat hij niet inzag hoe het waardeverschijnsel steeds in wezen hetzelfde is, hetzij het wordt waargenomen bij monopoliegoederen, bij kapitaalgoederen, of bij goederen in aantal voor willekeurige vermeerdering vatbaar, n. l. een resultante van de op een oogenblik beschikbaren voorraad van een bepaald goed, en de daaraan bestaande behoefte, die zich uit in de beteekenis door den mensch gehecht aan ieder bepaald stuk dier voorraad. Voor de waarde van dat bepaalde stuk is dus niets wezenlijk als zijn nut~~tigheid~~, d. w. z. de concrete behoeftebevrediging die van zijn bezit afhangt; derhalve heeft het geen zin te onderscheiden tusschen verschillende soorten van goederen, wat betreft oorsprong en wezen der waarde. Niet in de goederen, maar in de behoeften die zij vervullen moeten, is verschil. Toch werkt de Ricardo'sche kostentheorie in de wetenschap op allerlei punten nog na; zoo is het leerstuk van den internationalen ruil, voor zoover mij bekend, nog nooit van uit het standpunt der nieuwere waardetheorie behandeld. De wetten der productiekosten en van vraag en aanbod beheerschen nog geheel dit hoogst belangrijk onderdeel der economie.

Ik kan de verzoeking niet weerstaan, hier met enkele woorden stil te staan bij een onlangs verschenen 2) studie van Prof. Dietzel, die getracht heeft Ricardo's waardetheorie staande te houden tegenover de „Theorie vom Grenznutzen" door de nieuweren geleerd. Wat Ricardo betreft, wordt er op

1) Principles p. 10.

2) Conr. Jahrb. N. F. XX 561 v.v. «die klassische Werththeorie und die Theorie vom Grenznutzen».

Digitized by Google

gewezen, dat waar de nieuweren leeren, dat nuttigheid en schaarschte de bronnen der waarde zijn, deze ook bij Ricardo genoemd worden, met dien verstande, dat de schaarschte bij relatief zeldzame goederen door de productiekosten vervangen wordt. Nu geeft Dietzel toe, dat Ricardo „nuttigheid" (die soortelijk is en ook bij vrije goederen, als lucht en water, wordt waargenomen) verward met „nut" (dat zich aan ieder bepaald deel eener voorraad openbaart); maar hij acht deze fout „zonder reëele beteekenis" 1). Ik kan dit niet toegeven; de „Nützlichkeit" eener zaak is voor het verschijnsel der waarde van *geen*, de „Nutzen" van de grootste beteekenis. Alleen door de laatste staat een bepaalde zaak in „betrekking tot onze welvaart", en het is niets als een verwarring tusschen de beide genoemde begrippen, wanneer Dietzel schrijft dat Ricardo, die leerde dat „*nuttigheid* absoluut essentieel is voor het waardeverschijnsel", daardoor homogeen zou zijn met de nieuwere theorie van het grens*nut* 2).

De principieele fout van Prof. Dietzel's Abhandlung schijnt

1) l. l. p. 564.

2) Aan dezelfde inisvatting van het woord «utility» schijnt mij Cairnes zich schuldig te maken waar hij (Some leading principles p. 17 v.v.) Jevons bestrijdt. Het is niet waar, dat deze laatste het woord «utility» zou gebruiken in een onverstaanbaren zin; en Cairnes zou wanneer hem de vraag gesteld werd, waarom een glas water voor een woestijnreiziger grooter waarde heeft dan voor een citykoopman, aan de zuiver soortelijke nuttigheid van Smith en Ricardo dezelfde toevoegingen moeten doen als Jevons. Niet de nuttigheid van de soort, maar van de bepaalde deelhoeveelheid daarvan, wordt door Jevons bedoeld, en als uitgangspunt van zijn waardetheorie genomen.

Het zou mij hier te ver voeren de overigens uiterst belangrijke vier eerste hoofdstukken van Cairnes' werk aan een opzettelijk onderzoek te onderwerpen. Later hoop ik wellicht dit alsnog te kunnen doen. In 't wezen der zaak is Cairnes met Ricardo geheel homogeen; hij heeft echter door zijn stelsel van «non competing industrial groups» de beteekenis der Ricardo'sche «scarcity» voor het waardeverschijnsel uitgebreid en nadert zoo tot de neo-economische waardeleer. Toch ontbreekt ook bij hem, evenals bij zijn grooten voorganger, eenheid in de verklaring der waarde, en treffen in hoofdzaak de bezwaren tegen de kostentheorie aangevoerd ook hem.

Digitized by Google

mij te zijn, dat deze geleerde niet inziet hoe het wezen der waarde verklaard moet worden, beginnende bij een goed, onverschillig welk, ter directe behoeftebevrediging gereed; hoe hieraan, zoo het een goed is, dat door aanwending van productiekosten opnieuw kan worden voortgebracht, de daartoe noodige productiefactoren hun waarde ontleenen; hoe hieruit alleen dus de wet der productiekosten kan begrepen worden; en hoe, wanneer zóó het waardeverschijnsel, uitgaande van de subjectieve waarde, als een eenheid opgevat wordt, alle onderscheidingen tusschen de soorten van goederen onwezenlijk blijken. Dietzel verwijt herhaaldelijk 1) den nieuweren, dat zij de onhoudbaarheid der oude Ricardiaansche kostentheorie demonstreeren aan de niet voor willekeurige reproductie vatbare goederen, waarvoor zij ook niet wil gelden. Dit verwijt is ongegrond. Het is juist de bedoeling der neo-economen aan te toonen, dat de Ricardiaansche school er niet in is geslaagd éen algemeen geldend waardebeginsel aan te wijzen, een „Wertgesetz aus einem Gusz'' te leveren. De waarde van een Rembrandt is in het wezen geen andere dan die van een stoommachine; slechts hierin bestaat verschil, dat, terwijl beiden een menschelijke behoefte bevredigen, deze bij verlies van den Rembrandt onbevredigd blijven moet, maar bij verlies van de stoommachine bevredigd kan worden door aanwendlng van productieve krachten, die anders elders gebruikt zouden zijn. De waarde zoowel van den Rembrandt als van de machine bestaat dus hierin, dat hun bestaan onontbeerlijk is voor het vervullen van een behoefte; maar waar de waarde van den eersten gemeten wordt direct, door de intensiteit van de behoefte aan kunstgenot die hij bevredigt, wordt de waarde van de machine gemeten door de intensiteit der behoefte, die bevredigd wordt door de productiefactoren die bij verlies voor zijn reproductie zouden moeten worden aangewend. In die

1) Zoo op pag. 575 v.v.

Digitized by Google

productiefactoren zit niets wat waarde verleenen kan aan het produkt; zij bezitten slechts aan hun produkt ontleende waarde.

Op deze wijze uit de subjectieve waarde, eenheid gebracht te hebben in de verklaring van het waardeverschijnsel, is de groote verdienste der neo-economen; deze eenheid was door Ricardo en de anderen nergens in het licht gesteld. Bij hen bleef daardoor het waardeverschijnsel min of meer in de lucht zweven. Daarom is inderdaad de theorie van den „Grenznutzen" een zeer belangrijke aanwinst voor onze wetenschap", want het waardeverschijnsel is hare hoeksteen. Zeer juist schrijft v. Böhm 1): eerst aan de jongste onderzoekingen was het voorbehouden in den onbeteekenden figurant, (n.l. de subjectieve waarde), den drager van een der gewichtigsten economische begrippen, tevens voorwerp eener reeks der meest merkwaardige wetten te ontdekken: wetten wier geldigheid verre de grenzen der waardetheorie overschrijdt, en tot welke bijna iedere theoretische verklaring in onze wetenschap als op haar wortel en haar uitgangspunt terugvoert.

Dit zag Dietzel, die de nieuwere waardetheorie een „Doublette" van de wet van vraag en aanbod noemt, over het hoofd. De theorie van den „Grenznutzen" verklaart het geheele waardeverschijnsel en het is beslist onjuist, wanneer Dietzel het 2) doet voorkomen of naast deze theorie de kostenwet nog een zelfstandig bestaan leidt. Deze wet is niets als een toepassing van de wet des „Grenzwertes" op de productiefactoren 3). Waar hij schrijft 4): onverschillig of van „vrije" of van „economische" goederen sprake is, van goederen die in onbeperkte of van zulke die slechts in beperkte hoeveelheid voorhanden zijn, steeds en in ieder geval maakt de economische

1) Kapital II 136.

2) l. l. p. 572.

3) Cf. v. Böhm Kapital II 189 v.v.

4) l. l. p. 577.

Digitized by Google

mensch, voor hij een productieve handeling verricht, een balans op van „nut" en „kosten", — is dit onjuist. Er moest staan „tusschen het eene" en het andere „nut". Wat zijn toch „Kosten" als zij niet het middel zijn om een „Nut" te verkrijgen? Dietzel erkent dit zelf, want iets verder schrijft hij 1): verlies ik een reproduceerbaar artikel en reproduceer daarna het verlorene, dan derf ik *een hoeveelheid „behoeftebevrediging"*, die wordt gemeten door *de hoeveelheid arbeidskracht*, welke wordt vastgelegd door deze reproductie, doch anders ter productie van andere nuttige goederen, onverschillig welke, had kunnen besteed worden". Men zal toch wel mogen aannemen, dat niet het bezit van de „arbeidskracht", maar dat van de „anderen nuttige goederen" een behoefte bevredigt, zoodat het hùn waarde is die van het bezit van het „reproduceerbare artikel" afhangt.

Deze waarheid wordt echter door Dietzel telkens uit het oog verloren, en het gevolg is, dat hij ook met de praktijk in strijd geraakt. Ook Dietzel experimenteert met den „langweiligen Probierbengel" Robinson. 2) Robinson die per dag 3 L. water en 10 visschen gebruikt, heeft in een grot 9 Liter water en 30 visschen geborgen. De 9 Liter water zijn geput ten koste van een wandeling van 5 uur, en met 5 uur hengelen vangt hij gemiddeld 10 visschen. Nu zegt Dietzel, zal Robinson op de vraag, of hij liever zijn voorraad water of 10 visschen verliezen zou, antwoorden, dat hem dit volmaakt onverschillg is. Beide vertegenwoordigen 5 uur arbeid, en zijn ten koste daarvan te reproduceeren; Robinson rekent niet met nuttigheidswaarde, maar met kostenwaarde en de kosten van beide zijn volkomen dezelfde.

Mij dunkt dat het antwoord, door Dietzel Robinson in den mond gelegd, volstrekt niet altijd door dezen gegeven zal

1) l. l. p. 587.
2) l. l. p. 590.

Digitized by Google

worden. Verlies van zijn watervoorraad representeert voor hem (wellicht naast andere ongemakken) drie dagen volkomen dorst lijden; verlies van 10 visschen, drie dagen een eenigszins kariger maal dan tot dusver. De keus tusschen beiden zal lang niet altijd onverschillig zijn; en het is meer dan waarschijnlijk dat Robinson's antwoord op een berekening van de nuttigheidswaarde, en niet van de kostenwaarde gebaseerd zal zijn. Nog duidelijker wordt dit, wanneer men vraagt naar de waarde niet van den geheelen voorraad, maar van een deel. Gesteld, Robinson heeft dagelijks noodig als voedsel 10 visschen en voorts 1 Liter drinkwater, 1 Liter om zich en 1 Liter om zijn hut te reinigen. Wordt hem nu de vraag gesteld, drie Liter water of 10 visschen te verliezen, dan zal hij zonder twijfel de 3 L. water offeren. Niet omdat de „Kostenwerth" daarvan geringer is, want met dezelfde moeite haalt hij 3 L. water als 9 L. en dus als 10 visschen; maar omdat verlies van 3 L. water medebrengt de onmogelijkheid om gedurende drie dagen zijn hut te reinigen, en verlies van 10 visschen hem zou nopen zich minder te voeden dan hij noodig heeft. En deze beiden „Nutzungen" staan volstrekt niet gelijk. Het resultaat is hier dus niet „hetzelfde of ik met kostenwaarde dan wel nuttigheidswaarde reken" 1).

Dietzel komt mij voor op twee gedachten te hinken. Aan den éénen kant erkent hij de juistheid der „Grenzwertidee" 2), maar gelooft aan den anderen kant dat de Ricardiaansche „Kostenwerth" daarnaast nog een *zelfstandig* leven leidt. Nu had Dietzel zich de moeite kunnen sparen zijn studie te schrijven, wanneer het slechts zijn doel was aan te toonen hoe in het practische leven de productie zich in de eerste plaats richt naar de kosten. Dit was ook door v. Böhm en de andere neo-economen nooit ontkend. Integendeel. v. Böhm b. v.

1) Dietzel l. l. p. 588.

2) b. v. op pag. 570 en 575.

Digitized by Google

schrijft: „Ontelbare malen kennen wij de waarde der productiekosten reeds zonder dat wij haar stap voor stap van den wortel af aan behoeven te construeeren; en in al deze gevallen meten wij met een even juiste als doeltreffende verkorting de waarde der produkten eenvoudig naar hunne kosten" 1). Waar het echter op aankomt is de erkentenis dat „ook dan wanneer de wet der productiekosten geldt, deze kosten toch niet de laatste, maar steeds niet meer dan een tusschenoorzaak van de waarde der goederen zijn. In laatste instantie *geven* zij niet de waarde aan hun producten, maar zij *ontvangen* haar van hen" 2). En deze waarheid die door de nieuweren het eerst in het licht gesteld, en bij Ricardo ten eenenmale verwaarloosd werd, wordt door Dietzel te vaak uit het oog verloren 3).

Ik twijfel niet, of de studie van Prof. Dietzel zal niet onweersproken blijven; talrijke plaatsen zouden nog zijn aan te voeren ten bewijze dat de schrijver zich schuldig maakt aan misvatting der nieuwere waardetheorie 4). Ik kon tot mijn

---

1) Kapital II 199. Wieser Grundzüge p. 159.

2) v. Böhm ibid 200.

3) Het is juist wat Dietzel schrijft l. l. p. 581): « die Arbeit *ist* Ursache wirtschaftlichen Wertes, weil die Arbeit ein « nützliches und seltenes » Gut ist », mits men daarbij zich herinnert, dat de « Arbeit » niet op zichzelf « nützlich » is (tenzij wellicht uit ethische motieven waarmede hier geen rekening wordt gehouden) maar alleen dáárom, dat zij het middel is om ons de goederen, noodig ter voorziening in onze behoeften, te verschaffen; dat dus haar «Nutzen» geen oorspronkelijke maar een afgeleide is. En aan deze « mits » wordt door Dietzel niet voldaan, evenmin als door de arbeidstheorie.

4) Zoo hetgeen Dietzel schrijft op pag. 581. De waardetheorie die de grootte der waarde laat afhangen van de verhouding tusschen « voorraad » en «behoefte» geldt wel degelijk ook voor de willekeurig reproduceerbare goederen. Dat hier de voorraad niet constant is, doet niets af; ook de behoefte is het niet, evenmin als de waarde zelve. Bewijst dit echter, dat deze laatste niet gemeten wordt door de minst beduidende nog bevredigde behoefte, welke weder wordt bepaald door de mate waarin door den aanwezigen voorraad reeds in de bestaande behoeften voorzien is?

Digitized by Google

leedwezen hier niet meer doen dan enkele punten aanstippen. Bij één punt wensch ik ten slotte nog even stil te staan.

Gelijk bleek uit het op pag. 54 medegedeeld citaat, stelt Prof. Dietzel, wat de beteekenis der goederen voor den mensch betreft, „vrije" en „economische" goederen gelijk, met uitzondering alleen van het goed „lucht", dat wij, uit physiologische noodzakelijkheid, zonder reflectie in ons opnemen, voor ons „produceeren". Ik acht dit volkomen juist. In den regel intusschen wordt ook door de nieuwere waardetheorie geleerd, dat, naast de schatting der goederen uithoofde van hun nut, voor een bepaalde soort van goederen (n. l. de niet-economische) een schatting uit hoofde van de bespaarde arbeidsmoeite mogelijk is, en wel in dien zin, dat deze beide elkander uitsluiten, nooit tegenover hetzelfde goed kunnen plaats vinden.

Wieser bijvoorbeeld meent, dat „menschen, die zich in zoodanige economische toestanden bevinden, dat zij over meer arbeidskracht beschikken, dan zij productief besteden kunnen, de producten van hun arbeid... waardeeren zullen met het oog op den arbeid, door hun bezit bespaard; menschen wier arbeidskracht voor de gewenschte productieve diensten niet toereikend is, zullen ze waardeeren naar het nut, dat van hun bezit afhangt" 1) De eerstgenoemde menschen verkeeren derhalve in een toestand, waarin alle goederen, met het oog op hun bestaande behoeften, voor hen behooren tot wat men gewoon is de „niet economische" te noemen.

Het komt mij voor, dat de onderscheiding tusschen vrije en economische goederen voor de waardetheorie geen beteekenis heeft. Nu hetgeen Wieser schrijft 2): „het belang, om met den arbeid wegens de inspanning waarmede zij gepaard gaat spaarzaam te zijn, is voor den mensch van even groote beteekenis als dat, hetwelk hij bij het streven naar bevre-

---

1) Grundzüge p. 106 v.v.

2) Ibid. p. 105.

Digitized by Google

diging zijner behoeften heeft", een waarheid is, bestaan er dunkt mij geen vrije goederen meer in wetenschappelijken zin.

Bezien wij slechts enkele der meest gebruikelijke voorbeelden van naderbij. Een goed voorbeeld geeft v. Böhm 1), die in het wezen der zaak zich zal kunnen vereenigen met de denkbeelden hier ontwikkeld, maar daarom ook niet had behoeven te spreken van een uitzondering van den regel, dat „de vermeerdering van welvaart, die voor ons van een zaak kan afhangen, bestaat in de bevrediging van een behoefte".

Voor een feest wordt vrijen toegang verleend, mits op vertoon van een kaart, die men persoonlijk moet afhalen; deze toegangskaarten behooren derhalve tot de „vrije goederen". Verlies er van sluit niet uit van deelneming aan het feest, maar noopt alleen een nieuwe kaart te gaan halen. Nu meen ik, dat zoodra er tusschen de behoeften van den mensch en een van deze kaarten eene betrekking is ontstaan, deze kaart opgehouden heeft tot de vrije goederen te behooren.

En deze betrekking is ontstaan, zoodra men voor persoonlijk gebruik, hoedanig dit dan ook zij, een kaart aan het bureau heeft afgehaald. Er is aan het bezit van deze speciale kaart, in tegenstelling tot de overige nog op het bureau voorhandene, voor den eigenaar een belang verbonden; zij heeft beteekenis voor hem gekregen en deze beteekenis, bestaande daarin, dat zij hem den toegang tot het feest opent en door het feit dat zij in zijn bezit is hem de moeite spaart een andere kaart te gaan halen, bepaalt voor hem hare waarde. Het bezit van de kaart is hem een geproduceerd genotgoed, welks waarde gemeten wordt, evenals van alle andere reproduceerbare goederen, door het nut en de waarde van *dat* produkt, hetwelk onder alle goederen, tot wier voortbrenging de eenheid aan produktiemiddelen (in casu de arbeidsprestatie noodig om een kaart

1) Güterwert p. 42.

Digitized by Google

te halen), had mogen worden besteed, den geringsten „Grenz-nutzen" bezit 1).

Het geval is niet gelijk v. Böhm meent een „uitzondering" op de regels die de grootte der waarde bepalen, maar een toepassing er van. Of de beteekenis die de goederen voor ons hebben daarin bestaat, dat hun bezit een genot verzekert of een leed afwendt, is voor de wetten die de oorsprong en grootte hunner waarde regelen, geheel onverschillig; en het is naar 't mij voorkomt stellig onjuist, wanneer Wieser t. a. p. voor de hierbedoelde soort goederen den arbeid noemt als oorzaak hunner waarde. Met de andere in de litteratuur genoemde voorbeelden van vrije goederen, een op het veld geplukte bouquet, gesprokkeld hout, een dronk water aan een beek enz. staat de zaak juist zoo. Waarom b. v. zal ik het als een leed beschouwen, wanneer ik zittend aan een bron mij een glas geschept heb ter lessching van mijnen dorst en mij dit uit de hand geslagen wordt? Omdat dat glas water dat ik in de hand hield, een zeer concreet nut, waarde voor mij heeft, n.l. mijn dorst te stillen, en mij de moeite van het putten te besparen. En men mag mij natuurlijk niet tegen voeren, dat het bedoeld waterverlies twee personen met even grooten dorst aan dezelfde bron zittend, verschillend treffen zal, naarmate hun moeheid of luiheid verschilt, ten einde zóó te betoogen, dat het toch de arbeid is, die aan het glas water in dit geval waarde verleent. Want de juistheid der opmerking beamend, meen ik dat zij slechts bewijst, dat de subjectieve waarde van hetzelfde goed voor twee personen verschillend zijn kan, wat niet betwist wordt, maar over den oorsprong dier waarde geen licht verspreidt.

De fout komt mij, gelijk ik reeds zeide, voor deze te zijn, dat niet erkend wordt dat de bedoelde goederen ophouden vrije te zijn, zoodra zij in eenige relatie tot onze behoeften

1) v. Böhm Kapital II 197.

Digitized by Google

gebracht werden. De onderscheiding tusschen vrije en economische goederen beteekent slechts dit, dat wij geen belang hebben verlies of verkwisting van de eerste tegen te gaan, zoolang zij nog niet om eenige reden geoccupeerd werden, wat bij de tweede wel het geval is. Maar met deze erkentenis is dan ook het nut van de geheele onderscheiding uitgeput.

Zelfs in een Utopia, waarin alle denkbare goederen vrije geworden zijn 1), zal het de beteekenis zijn aan een geoccupeerd vrij goed toegekend, omdat het de behoefte aan rust bevredigt, die het waarde verleent. Ook hier zal een zelfde goed in het bezit van twee personen door hen verschillend worden gewaardeerd, naarmate hun natuurlijke inertie verschilt, en zij dus een arbeidsprestatie als een grooter of kleiner leed beschouwen; m. a. w. naarmate het nut door het bezit verzekerd voor den een grooter of kleiner is dan voor den ander. Steeds schuilt de bron der waarde in het besef, dat de mensch in de vervulling zijner wenschen van de stoffelijke wereld om hem afhankelijk is, en is het dit besef wat zijn natuurlijke inertie overwint en hem tot arbeiden brengt.

Na deze uitweiding à propos van de kosten- en arbeidstheorieën, keer ik tot Marx terug, en wensch ik thans nog meer opzettelijk stil te staan bij zijn leer van de kapitaalvorming, de „Mehrwerththeorie", en wel in de eerste plaats de vraag te beantwoorden in hoeverre deze past in het door Marx voorgedragen stelsel.

Gelijk boven bleek, is Marx's waardeleer niets als een modulatie van de van ouds bekende kostentheorie, en nu meen ik, dat met deze de „Mehrwerththeorie" niet is te rijmen.

1) Wieser schetst dit Utopia (t. a. p.) als een toestand, waarin de arbeidskracht een niet-oeconomisch goed is. Ik acht deze formuleering minder gelukkig, omdat zij van den arbeid en niet van de goederen uitgaat; arbeid is geen goed op zichzelf dat een eigen behoefte bevredigt. Hij ontleent zijn beteekenis uitsluitend aan het doel waarmede hij wordt verricht.

Digitized by Google

De kostentheorie kan nooit verklaren hoe het product meerwaarde heeft dan de verbruikte productiegoederen. Wanneer de goederen waarde hebben, omdat hnn bezit kosten heeft veroorzaakt en alleen daarom, dan moet die waarde noodzakelijk aan de kosten gelijk zijn. Ware zij grooter, dan zou dit meerdere uit de kosten niet verklaard kunnen worden en dus onverklaard zijn. Zoo hangen dan ook naar mijne meening de goederen, die bij Marx de „Mehrwerth" constitueeren, en uit wier ruilwaarde het kapitaal geboren wordt, wat hun waarde betreft, volkomen in de lucht. Kosten zijn te hunner productie niet besteed; de arbeid daartoe noodig, werd door „Ausbeutung" van den arbeider verkregen.

In het voorbeeld door Marx gesteld 1), zijn de 10 ℔ garen 15 sh. waard, omdat er $2^1/_2$ arbeidsdag van 6 uur in belichaamd zijn, de arbeidsdag op 6 sh. gerekend. Weet de kapitalist den arbeider tot langeren arbeid te dwingen dan noodig is om de voorgeschoten arbeidsproducten te reproduceeren of te vergoeden, dan blijft die meerdere arbeid volgens Marx onbetaald.

Van waar de ruilwaarde, van het met dien onbetaalden arbeid verkregen product? Zijn in een arbeidsdag van 12 uur, 4 uren op de boven aangeduide wijze onbetaald, dan is de waarde van $^1/_3$ van het in zulk een dag verkregen product onverklaard, wanneer men zich op den bodem der kostentheorie plaatst. Of liever, (daar men het de producten niet kan aanzien of zij gekweekt werden in een uur van betaalden of van onbetaalden arbeid, daar alle producten gelijk zijn) $^1/_3$ van de waarde van ieder product zweeft in de lucht. Dat ieder product ten slotte menschelijke arbeid vertegenwoordigt, doet niets af; wanneer die meerdere arbeid onbetaald is, geen ruilwaarde bezit kan hij zijn product ook geen ruilwaarde verleenen, tenzij men ook de vergoeding van den kapitalist.

1) Kapital p. 170.

Digitized by Google

als een natuurlijk element van de productiekosten beschouwt, (dit woord nu in den vulgairen zin genomen, niet in den streng wetenschappelijken, waarin het alleen de verbruikte kapitaalgoederen omvat) 1).

Het zal wel geen betoog behoeven dat, welke meening men ook omtrent het leerstuk der waarde toegedaan zij, men kan trachten aan te toonen, dat de arbeiders door de kapitalisten in te lage loonen beroofd worden van een deel der waarde van de producten, dat hun rechtmatig toekomt; dat het belang van allen beter gediend wordt door een gemeenschappelijk bezit der kapitaalgoederen, dan door een toestand als de tegenwoordige, waarin deze laatste zich bevinden in handen van enkelen, die niet het belang van allen, maar van hen zelven beoogen.

Wat echter niet kan, is het verschijnsel der rente en der kapitaalvorming te verklaren uit de kostenwet, gelijk Marx deed; deze beiden hebben inderdaad niets met elkander gemeen niet slechts, maar de Ricardiaansche kostentheorie neemt de kapitaalrente onder de productiekosten op.

Ik neem hiermede van Marx afscheid. Een uitvoerige en principiëele kritiek van zijn „Mehrwerth" d. i. rentetheorie valt niet binnen het kader van dit proefschrift. Ik zou mij trouwens daarvan ook ontslagen mogen rekenen na de uiterst scherpzinnige en volledige studie door v. Böhm aan de „Ausbeutungstheorie" gewijd. Mij is geen scherper en meer afdoende kritiek der collectivistische renteleer bekend, en ik stel er prijs op ter aanvulling van het boven gezegde te verwijzen naar het helder en overtuigend betoog van Prof. v. Böhm. Naar aanleiding van Rodbertus wordt vooral de rentetheorie der collectivisten, van Marx hun waardeleer besproken. Vooral de

1) In het woord «Mehrwerth» ligt (van het standpunt der kostentheorie bezien) deze tegenstrijdigheid reeds opgesloten. «Mehrwerth»; meer dan wat? Dan de productiekosten? En juist deze zouden aan het produkt zijn waarde verleenen!

Digitized by Google

kritiek van Rodbertus' stelsel, de eigenlijke wetenschappelijke kern van het geheele collectivisme, komt mij voor treffend juist te zijn. Het is een verkwikking, na het doorworstelen van Marx's duister en moeielijk te volgen geschrift, zich te vergasten aan Prof. von Böhm's glashelderen betoogtrant. Grooter contrast in stijl dan tusschen deze beiden „Deutschen und Oekonomen" is wel niet denkbaar.

En minder nog dan een kritische behandeling der collectivistische renteleer kan hier van mij de ontwikkeling eener positieve renteleer verwacht worden. Het probleem der kapitaalrente is wellicht het meest omvattende der geheele economie; een uitvoerige behandeling er van, zou zeer verre het bestek van dit geschrift overschrijden. Toch stel ik er prijs op, met een enkel woord te mogen aangeven wáár de oorsprong en het goed recht der rente gezocht moet worden, en gevonden is. Ik heb daarbij het oog op de reeds herhaaldelijk geciteerde studie van Prof. von Böhm en op Prof. von Wieser's werk over de „Natürliche Werth".

Het is om meer dan éene reden te betreuren dat laatstgenoemd boek verscheen, toen dat van v. Böhm reeds bijna gedrukt was. Er bestaat tusschen deze beide werken, die zoo bij uitnemendheid aangewezen zouden zijn elkaar aan te vullen, thans een schijnbare tegenstrijdigheid. Waar von Wieser allen nadruk legt op het feit, dat het kapitaal, evenzeer als de grond en de arbeid, een onmisbare factor ter productie is, welken factor dus een deel van de door de productie verkregen goederen moet worden goedgeschreven, en in dit feit den oorsprong der rente ziet, heeft v. Böhm in zijn strijd tegen de oude productiviteitstheorieën, die bleven staan, ter verklaring der rente, bij het gekweekt „plus" aan producten, zonder zich te bekommeren om het daarmede gepaard gaand „plus" in waarde, hetgeen juist verklaring behoefde, de beteekenis der productiviteit van het kapitaal voor het verschijnsel der rente schijnbaar te veel uit het oog verloren. Ik zeg schijnbaar;

Digitized by Google

want onderscheidene plaatsen uit zijn boek wijzen er op, dat hij zich zeer goed bewust is hoe het voor 't maken van rente noodzakelijk is aan het kapitaal een productieve bestemming te geven. Dat een gierigaard die zijn goud in een kist bewaard houdt, daarvan geen rente genieten kan, is Prof. v. Böhm natuurlijk volkomen goed bekend. Ik wijs ten bewijze hiervan b. v. op de kritiek door v. Böhm geleverd van Jevons renteleer 1) en vooral ook op deze plaats uit het tweede deel van zijn boek 2): „weliswaar is het, om uit een genotgoed der toekomst 3), een genotgoed voor het heden 4) te maken, niet voldoende, dat de tijd voortgaat, dat de toekomst heden wordt. Ook de goederen mogen niet blijven staan. Zij moeten van hun kant de kloof, die hen van het heden scheidt, overschrijden, en dit geschiedt juist door de productie, die hen uit goederen van meer verwijderde soort, in tot dadelijk gebruik geschikte eindproducten herschept. Geschiedt dit niet, laat men het kapitaal dood liggen, dan blijven de produktiemiddelen steeds een minderwaardig toekomstig goed..... Laat men (een groep van productiemiddelen) ongebruikt.... liggen.... dan bestaat er voor hun waarde geen oorzaak om aan te groeien en haar treft het bekende lot der „doode kapitalen": zij draagt geen „Mehrwerth" en geen rente".

Kan men duidelijker erkennen de rol door de productiviteit van het kapitaal gespeeld ter verklaring der rente? 5)

Toch had naar het mij voorkomt von Böhm nog scherper nadruk op de productiviteit van het kapitaal als oorsprong van het materiëel plus der rente kunnen leggen, en wellicht had de bespreking van Wieser's boek de aanleiding kunnen

1) Kapital I 455 v.v.

2) p. 319.

3) « Zukunftswaare ».

4) « Gegenwartswaare ».

5) Ook Mr. N. G. Pierson erkent (Econ. 1889 p. 217 v.v.) dat v. Böhm Bawerk's stelsel niet in strijd is met, maar een toepassing van de productiviteitstheorie.

Digitized by Google

zijn, dat zoodoende alle elementen van Böhm's rentetheorie in gelijke mate tot ontwikkeling waren gebracht.

Op twee punten dient bij het zoeken naar den oorsprong van de rente vollen nadruk te vallen. In de eerste plaats op het feit, dat het kapitaal een onmisbare factor is in bijna alle productieprocessen d. w. z. dat het resultaat niet bereikt, de producten niet verkregen hadden kunnen worden, zonder de medewerking van het kapitaal. Het erkennen van dit feit sluit in zich de noodzakelijkheid om een deel van het bereikt gevolg goed te schrijven op rekening van het kapitaal. Kapitaal en arbeid hebben samen een zekeren voorraad producten voortgebracht; deze is resultaat van beider samenwerking. Noch het kapitaal noch de arbeid afzonderlijk hadden ze kunnen voortbrengen; beiden hebben dientengevolge recht op hetgeen door beiden is voortgebracht. Beiden zijn oorzaak, niets slechts voorwaarde van productie. — Daar intusschen, althans in verre de meeste gevallen, niet is aan te wijzen welk deel der producten door den éénen, welk door den anderen productiefactor werd voortgebracht, rijst de vraag, hoe groot het aandeel is (productieve bijdrage noemt Wieser dit) van het totaal-product, dat op rekening der verschillende productiefactoren gesteld mag worden. Elke productiefactor vormt hier een onbekende, welks waarde gevonden wordt door vergelijkingen, en wel natuurlijk evenveel vergelijkingen als er in elk daarvan onbekenden zijn. Deze worden gevonden in verschillende productieprocessen, waaraan dezelfde productiefactoren deel hebben. Waar dit niet zoo is, en in één vergelijking meerdere productiefactoren voorkomen, die in den volstreksten zin monopoliegoederen zijn, is de productieve bijdrage niet berekenbaar en moet men zich tot gissingen bepalen.

De berekening der grootte van deze voorloopig zuiver physische productiviteit van het kapitaal is noodig, om te komen tot de bepaling der kapitaalswaarde, die direct afhangt van het aandeel, dat van het totaal product aan het kapitaal

Digitized by Google

toekomt. In de rente zit echter naast dit materiëele plus, nog een „Mehrwerth" verscholen, d. w. z. het kapitaal is eerst dan productief te noemen, wanneer niet alleen de grootte van het verkregen product grooter is dan van het daarvoor verbruikte kapitaal, maar ook de waarde van het eerste die van het tweede overtreft. Deze waardeproductiviteit is intusschen slechts te begrijpen, wanneer de stoffelijke productiviteit verklaard is, omdat deze het kapitaal zijn waarde geeft en daarmede de basis legt, waarmee de geproduceerde waarde vergeleken moet worden.

Hoe is het dan nu te verklaren, dat wanneer gelijk Wieser zegt, een hoeveelheid kapitaal in een jaar tijds, volgens het hierboven gezegde, een voorraad product met een waarde groot 105 levert, de waarde van dit kapitaal niet gelijk 105 is, maar minder b. v. = 100. M. a. w. dat het voor rekening van het kapitaal komend zuiver saldo aan producten een „Mehrwerth" aan het kapitaal blijkt toe te voegen? Want dat de kapitaalgoederen niet slechts zichzelf indirect reproduceeren, maar een saldo aan product overlaten, is bekend, en dat van dit saldo een deel aan het kapitaal wordt goedgeschreven (Reinertrag), volgt uit hetgeen boven is gezegd aangaande de verdeeling van het totaalproduct over de verschillende kapitaalgoederen.

Nu is het dunkt mij niet voldoende, het bestaan van dit zuiver saldo te constateeren en daarmede de rente voor verklaard te houden. Immers, dat zulk een saldo (bij practische aanwending van het kapitaal) verkregen kan worden, weet ieder, en op de waardeschatting van het kapitaal zelf moet het dus reeds invloed oefenen. Waarom wordt een kapitaal groot *f* 100, waarvan men zeker weet, dat het in een jaar tijds verbruikt zal zijn, na een waarde groot *f* 105 geproduceerd te hebben, niet ook op *f* 105 geschat? 1).

Ter beantwooording van deze vraag, de eigenlijke kern

1) von Wieser beantwoordt deze vraag (l.l. p. 136) niet naar 't mij voorkomt.

Digitized by Google

van het renteprobleem, moet naast de productiviteit van het kapitaal op een tweede feit de aandacht worden gevestigd n.l. hierop, dat tegenwoordige, dadelijk beschikbare goederen, voor ons een grootere waarde bezitten dan toekomstige. Hoe groot dit waardeverschil 2) is hangt van verschillende invloeden af, die hier thans niet nader onderzocht kunnen worden. Maar het feit staat vast en is ieder bekend, dat tegenwoordig bezit meer waarde heeft dan toekomstig. Vandaar dat wanneer een kapitaal van *f* 100 na een jaar zichzelf reproduceert en een Reinertrag van *f* 5 afwerpt, dit kapitaal, juist omdat het productief aangewend over een jaar *f* 105 groot zal zijn, bij een rentevoet van 5 pCt. thans maar *f* 100 waard is. In de waardeering van het kapitaal is met deze „zuivere opbrengst" reeds rekening gehouden, maar men heeft niet uit het oog verloren, dat deze opbrengst eerst na een jaar beschikbaar zal zijn. Moest men een kapitaal gedurende een jaar in de productie vastleggen, met het vooruitzicht, dat het na afloop van dien termijn in zijn product alleen zich zelf gereproduceerd zou hebben zonder meer, en dan *f* 100 waard zou zijn, men zou zulk een kapitaal bij het begin van dit jaar zeer zeker geen *f* 100 maar slechts *f* 95 waard achten. En evenzoo zou men twee gelijk groote kapitalen aangewend in verschillende productieprocessen, waarin beide aan producten afwierpen naast *f* 100 noodig ter reproductie van het ver-

De vraag is niet of een «Reinertrag» voor het kapitaal overblijft, maar waarom deze niet terug te vinden is in de waardeschatting van het kapitaal. Dat von Wieser gemeend heeft uitsluitend uit de productiviteit van het kapitaal, uit den dienst door het kapitaal gepresteerd de rente te kunnen verklaren, schijnt mij een fout van zijn overigens zoo uitnemend boek. Het is vreemd, dat dit werk, waarin toch de wetenschap b. v. wat betreft de verdeeling van het gezamenlijk product over de verschillende productiefactoren in geheel nieuwe banen geleid wordt, hier te lande zoo weinig de aandacht schijnt getrokken te hebben. De Economist zweeg er tot dusverre over, en ook Mr. Falkenburg schijnt het bij het schrijven van zijn « Bijdrage tot de leer van het arbeidsloon» niet gekend te hebben.

2) Dr. R. Meyer (das Wesen des Einkommens p. 275) noemt dit waardeverschil niet oneigenaardig « tijddifferentiaal ».

Digitized by Google

bruikt kapitaal *f* 5 als zuivere opbrengst, verschillend waardeeren, wanneer het ééne productieproces in éen, het andere in twee jaren afliep.

Resumeerende, meen ik derhalve, dat de kapitaalrente verklaard moet worden uit de physische productiviteit van het kapitaal, in verband met het feit, dat de daardoor geproduceerde zuivere opbrengst op het oogenblik van de schatting van het kapitaal nog een toekomstgoed is, op het oogenblik echter waarop de rente genoten zal moeten worden, een dadelijk beschikbaar genotgoed is, dat dientengevolge een grootere waarde bezit dan toen het geschat werd op 't oogenblik dat het kapitaal begon productief aangewend te worden.

Dit is het beginsel der kapitaalrente in haar meest alegmeenen vorm, dat zich afspiegelt in alle verschillende modificaties waaronder de rente in het verkeer zich voordoet. Het wezen der zaak blijft hetzelfde, slechts de vorm verschilt. Productiviteit van het kapitaal en waardeverschil tusschen tegenwoordige en toekomende goederen, ziedaar dus de bron waaruit de rente vloeit. De persoonlijke eigendom der kapitaalgoederen heeft op het bestaan der rente geen invloed hoegenaamd; ook in den staat der collectivisten zou zij bestaan en door de gemeenschap genoten worden. Een andere vraag is natuurlijk deze, of thans niet vaak de kapitalisten en ondernemers zich uit het totaalproduct een grooter deel toeeigenen dan hen volgens de bestaande omstandigheden tegenover den arbeiders rechtmatig als rente toekomt. En dan is het voor mij niet twijfelachtig, dat een nauwkeurige berekening van de productiviteit van het kapitaal in iedere tak van productie, volgens de regelen der „Ertragszurechnung" door Wieser zoo scherp ontwikkeld, in verre de meeste gevallen wordt nagelaten en plaatst maakt voor een berekening bij benadering, zeker niet in het voordeel der arbeiders. Intusschen dit hier verder te onderzoeken ligt niet op mijn weg.

Digitized by Google

HOOFDSTUK III.

In het vorige hoofdstuk trachtte ik aan te toonen, dat de poging van het collectivisme om den eisch gemeenschappelijk bezit der kapitaalgoederen te doen steunen op de waardetheorie der oude economie mislukt moet heeten.

Zou het collectivisme een beter onthaal vinden wanneer het in plaats van bij de verouderde kostentheorie, aanklopte bij de waardeleer der neo-economie? 1) Het is op deze vraag dat ik ten slotte in dit hoofdstuk een antwoord wensch te geven, omdat bij oppervlakkige beschouwing in de verklaring door de jongere economen van het leven der maatschappij gegeven inderdaad twee punten schijnen te bestaan, waar het collectivisme zou kunnen enteren.

Het eerste punt is het vraagstuk der overproductie. Het is een bekend feit, dat naarmate de geheele voorraad van een zeker goed aangroeit, de waarde van ieder deel daarvan afneemt, de nuttigheidsgraad geringer wordt. Hoe deze daling den nuttigheidsgraad geschiedt, constant, regelmatig of intermittent is onverschillig; het is voldoende te constateeren dat zij bestaat, en een universeel karakter draagt. Dit feit is in

---

1) Ik ga in de hier volgende bladzijden uit van de veronderstelling dat deze waardeleer bekend is. Ten overvloede verwijs ik naar het tweede hoofdstuk van het reeds herhaaldelijk geciteerde proefschrift van Mr. Falkenburg, waar zij nog eens uitvoerig en helder werd uiteengezet.

Digitized by Google

theorie en praktijk zoo overbekend, dat ik mij mag ontslagen rekenen van een bewijs er van.

Daar nu de prijs niets anders is als, (men vergeve mij dit minder fraaie woord) de verkeersresultante der verschillende subjectieve waardeschattingen, vloeit hieruit voort, dat de prijs dezelfde dalende beweging vertoonen moet wanneer de voorraad aangroeit. Daar weder de waarde en prijs van gelijksoortige goederen, onverschillig of zij dienen om behoeften van gelijke of van verschillende intensiteit te bevredigen, gelijk is en zich richt naar de geringste nog bevredigde behoefte, zal deze daling van den nuttigheidsgraad zich ook afspiegelen in den prijs van den geheelen voorraad. Aanvankelijk zal, hoewel niet bij alle soorten van goederen, de prijsvermindering van ieder bepaald goed wellicht gepaard gaan met een prijsvermeerdering van den geheelen voorraad. Immers het geval is denkbaar, dat een hoeveelheid goederen sterker in aantal toeneemt dan de prijs van ieder bepaald goed daardoor daalt; dit zal het geval zijn bij alle goederen waaraan groote, door te kleine voorraad nog onbevredigde, behoefte bestaat. En in het algemeen bij die goederen, die bestemd zijn om behoeften te bevredigen, die slechts langzaam en zeer geleidelijk het punt naderen waarop zij ophouden te bestaan. Gaat men intusschen voort met het vermeerderen van den voorraad eener bepaalde soort goederen, dan zal men, daar iedere menschelijke behoefte een punt van volkomen bevrediging kent, ten slotte een moment bereiken, vanwaar de prijsvermindering der eenheid in sterker verhouding plaatst heeft dan de vermeerdering van den voorraad.

Stel de prijs van een zekere hoeveelheid goederen is $= 10$; groeit de voorraad aan tot het dubbele dan is de prijs $= 2 \times 8$, en zoo bij vermeerdering tot het driedubbele de prijs $= 3 \times 6$, tot het vierdubbele $= 4 \times 4$, tot het vijfdubbele $= 5 \times 2$, terwijl bij een verdere vermeerdering tot het zesdubbele het goed reeds genaderd zou zijn tot de niet-oeconomische goederen,

Digitized by Google

d. w. z. dat ieder stuk geen prijs hoegenaamd meer zou kunnen bedingen, omdat verlies er van niet in zich zou sluiten het onbevredigd blijven van een behoefte hoe gering ook. De prijs van den geheelen voorraad is in deze reeks van gevallen groot resp. 10, 16, 18, 16, 10, 0.

Hieruit volgt, dat aanvankelijk bij prijsdalingen van ieder stuk, de totaalprijs van den voorraad stijgt. Is echter de voorraad reeds tot het driedubbele van den oorspronkelijken aangegroeid, dan veroorzaakt verdere vermeerdering niet slechts prijsdaling van iedere deelhoeveelheid, maar tevens van den geheelen voorraad. Er is gelijk Wieser zegt een „stijgende" en een „dalende lijn der waarde".

Wel verre dat hierdoor het algemeen belang geschaad zou worden, is de bereiking en overschrijding van dit punt een teeken, dat het betreffende goed op weg is uit de rubriek economische in die der vrije (d. i. die waarvan volkomen overvloed bestaat) over te gaan. Het inzien hiervan kan er toe leiden, de productie in een bepaalden tak van productie in te krimpen en een deel der daarin aangewende productieve krachten te bestemmen voor een tak van productie, waar kapitaal en arbeid zich in den prijs van hun product beter beloond zouden zien. Dit is thans heilzaam, daar de prijs in den regel aanwijst waar de meest dringende behoeften bevrediging verlangen. Maar het is niet te ontkennen, dat in het hier genoemd geval, prijsdaling gepaard gaat met vermeerdering van rijkdom.

Intusschen vermeerdering van rijkdom van de gemeenschap, maar niet van den producent. Integendeel het is duidelijk, dat er voor dezen slechts een prikkel tot vermeerdering en verbetering zijner productie bestaat, zoolang hij in den grooteren opbrengst van zijn geheele bedrijf zich meer dan vergoed ziet de vermindering in prijs, die hij bij elk zijner producten waarneemt. Wordt het punt overschreden waarop dit niet langer het geval is, dan zal zijn belang medebrengen, in

Digitized by Google

strijd met de belangen der gemeenschap, zijn productie in te krimpen. Ware het iemand mogelijk lucht en water, thans de vaste typen van vrije goederen, zóó te beperken, dat bezit van een bepaalde hoeveelheid er van waarde verkreeg, hij zou zich spoedig een reuzenfortuin scheppen. En ik vrees zeer, dat het gemakkelijk te leveren betoog, hoe ten slotte, door een dergelijke daad toch de algemeene welvaart benadeeld zou worden, hem niet zou weerhouden van het plegen er van. De mate, waarin ieder in eigen behoeften voorzien kan, niet die waarin het publiek de zijne bevredigt, is beslissend voor ons economisch handelen.

Breidde derhalve de productie zich eens in die mate uit, dat in de meeste of althans de voornaamste takken van productie het bovengenoemd culminatiepunt bereikt werd, dan zouden de belangen van de producenten in strijd geraken met die der gemeenschap; en in dit geval ware het zeker tijd te overwegen, of niet de belangelooze staat de taak van den egoïstischen individu behoorde over te nemen. Er zou dan inderdaad van het standpunt der producenten bezien, algemeene overproductie zijn, en de middelen om dien toestand te beheerschen, zouden zeer verschillend uitvallen, al naarmate zij waren aangegeven door het algemeen belang of door de producenten.

Intusschen bij scherper toezien blijkt, hoe onafzienbaar lang de weg nog is, die afgelegd moet worden, voor het bedoelde punt is bereikt 1), al is er ook geen enkelen logischen grond

---

1) Ook Wieser (Nat. Werth p. 54/55) bespreekt met een enkel woord dit punt. Intusschen is het argument door hem gebruikt, om aan te toonen, dat op grond van hetgeen boven geschreven werd, nog niet tot een collectivistische organisatie der productie besloten mag worden, naar het mij voorkomt vrij zwak. Wieser wijst er op, dat vermeerdering der productie door den enkelen, nooit zoo groot kan zijn in verhouding tot de totaalproductie, dat de prijs er aanmerkelijk door gedrukt wordt. Voor den enkelen producent zal dus steeds belang blijven om, trots de prijsdaling, zijn productie uit te breiden, en zoo het belang der gemeen-

Digitized by Google

aan te voeren voor de bewering, dat het nooit bereikt zal zal kunnen worden.

In de eerste plaats is het een feit, dat thans nog iedere producent er op bedacht is, zijn productie uit te breiden of wat natuurlijk op hetzelfde neerkomt, te bezuinigen. Dit is een bewijs, dat thans nog wel degelijk vermeerdering van productie vermeerdering van totaalprijs medebrengt; dat derhalve thans nog de belangen van de gemeenschap, wat betreft uitbreiding der productie, coïncideeren met de belangen van den producent. Al het kapitaal kan thans nog zeer productieve plaatsing vinden.

Het zij mij vergund hier een wellicht wat groot citaat van Wieser in te lasschen, dat naar het mij voorkomt, treffend juist is. Hij schrijft 1): „in werkelijkheid blijft de menschelijke „Wirtschaft" bijna uitsluitend op de stijgende lijn. Wij zijn bij de meeste goederen zoo weinig tot overvloed genaderd, dat bijna iedere vermeerdering der goederen zich tevens in een vermeerdering der waarde der goederen moet uiten. Weliswaar verliest elk goed op zichzelf bij klimmenden 2) voorraad in waarde, maar in den regel wordt dit verlies *bij ieder goed afzonderlijk* door een winst bij den *totaalvoorraad* opgewogen. Wij zijn daarom gewoon, vermogen en rijkdom te meten naar de waardesom van hun bestanddeelen, en beschouwen het als een nadeel, wanneer de waarde van het bezit en zijn inkomsten daalt. Daarom schijnt het ons paradox, wanneer wij af en toe de opmerking moeten maken, dat de voorraad goederen en genietingen, rijkdom en welvaart, toegenomen zijn, terwijl hun waarde gedaald is. Het is steeds een of ander zeldzaam toeval, de

---

schap als tegen wil en dank te dienen. Dacht Wieser niet aan de coalities van producenten ter beperking der productie (Cartelle) wier invloed op den prijs hij toch (Grundzüge p. 203 v. v.) zoo juist geschilderd had?

1) Nat. Werth p. 31.

2) In het origineel staat «geringeren», wat echter kennelijk een drukfout is.

Digitized by Google

gunst van het weer, dat een buitengewoon rijken oogst veroorzaakt, de ontdekking van nieuwe productiebronnen van ongedachten rijkdom, een plotselinge en ontzaggelijke stijging opbrengst, als gevolg van technische vooruitgang, soms ook een misrekening der producenten, die in overprikkelde jacht naar winst, of in dwaze overschatting der behoefte de productie te ver uitbreiden, waardoor de een of andere „Wirthschaftszweig" tijdelijk op de dalende lijn der waardebeweging gebracht wordt".

Is in deze woorden een juist beeld geschetst van den *tegenwoordigen* economischen toestand, letten wij op de *toekomst*, dan is de afstand niet te overzien, die ons van het schrikbeeld eener algemeene overproductie scheidt. Immers alles wat de behoeften in aantal of in intensiteit doet toenemen, heeft de strekking dien afstand grooter te maken.

De behoefte nu stijgt in de eerste plaats door de toeneming der bevolking; dit is zóo voor de hand liggend, dat het overbodig is er langer bij stil te staan; en dat werkelijk de bevolking in alle landen der beschaafde wereld (met uitzondering van het ongelukkige Ierland) voortdurend en vrij belangrijk toeneemt, is bekend.

Naast dezen algemeen werkenden en alle behoeften betreffenden factor staan echter nog andere. Al wat de welvaart van een volk of van een klasse van menschen verhoogt, heeft, tenzij deze verhooging schijnbaar, een vermomde verplaatsing van welvaart is, invloed op de behoefte. Behoeften, wier bevrediging tot dusverre voor velen onbereikbaar geacht moest worden, komen daardoor in het bereik van dezen en wekken dientengevolge een krachtiger vraag, met daaraan verbonden prijsverhooging op, der goederen, dienende om in deze behoeften te voorzien. De productie dier goederen komt daardoor weder verder te staan van het culminatie-punt, dat boven werd aangegeven.

Verder houde men in het oog, dat iedere bevrediging van

Digitized by Google

behoeften nieuwe behoeften schept. Het is dunkt mij een niet te weerspreken feit, dat het begeeren, het zich scheppen van behoeften een noodzakelijke levensfunctie is van den bewusten mensch. Wanneer dit zoo is, dan volgt daaruit, dat iedere vervulling eener begeerte naar een nieuwen vorm van begeeren doet omzien. In allerlei gedaanten is hetgeen ik hier schreef ieder bekend. Oeconomisch heeft dit ten gevolge, dat producenten, wier productie het bovenbedoeld culminatie-punt overschreed, hun kapitaal een andere bestemming kunnen geven en daardoor behoeften van hooger intensiteit helpen bevredigen. Door de werking van prijzen en loonen komt dit gevolg tot stand. Dergelijke verplaatsing van productieve krachten heeft reeds thans in tallooze gevallen plaats. Hierdoor alleen wordt ook het feit verklaard, dat de productieve krachten, waarover onze maatschappij thans beschikt, niet alle worden aangewend tot bevrediging onzer soortelijk meest dringende behoeften: voeding, woning en kleeding. Geschiedde dit, dan zouden waarschijnlijk reeds lang de goederen noodig om in deze behoeften te voorzien, tot de vrije behooren; het zou intusschen bij de behoeften, die wij thans kennen, slechts mogelijk zijn door deze krachten te onttrekken aan productie van goederen, bestemd om in behoeften van grooter intensiteit te voorzien, en geschiedt daarom gelukkig niet.

Ten slotte valt nog op een feit te wijzen, dat evenzeer de strekking heeft om den tred te vertragen, waarmede de producenten bij uitbreiding der voortbrenging het punt naderen, waarop deze uitbreiding voor hen nadeelig zou worden. Dit feit is, dat de opbrengst der productiefactoren niet toeneemt in gelijke mate als deze zelve; de bekende „law of diminishing returns". Is het punt bereikt, waarop de productieve krachten zoo overvloedig geworden zijn, dat vermeerdering of ontwikkeling er van niet gepaard gaat met evenredige vermeerdering van producten (en dat een dergelijk punt bij uitbreiding, extensief of intensief, der productiefactoren op welk gebied van

Digitized by Google

productie ook, inderdaad bereikt moet worden is niet wel te loochenen 1)), dan heeft dit ten gevolge, dat de productie minder snel dan vroeger het thans besproken culminatiepunt nadert.

Op grond van al het bovenstaande meen ik gerechtigd te zijn tot de bewering, dat onze maatschappij nog een onafzienbare weg heeft af te leggen vóórdat het punt bereikt zal zijn waarop de toestand van algemeene overproductie intreedt, waarmede van collectivistische zijde zoo vaak gedreigd wordt.

Dat thans dit punt reeds of bijna bereikt zou zijn, schijnt mij een onhoudbare bewering; dat het in abstracto onbereikbaar zou zijn, echter evenzeer. Voorloopig kan men intusschen veilig doen, als ware zulk een toestand van overproductie volmaakt ondenkbaar; in ieder geval zal de strijd over de vraag, individueel of collectief eigendom der kapitaalgoederen, op andere gronden dan het wijzen op een zóo verren toekomst beslist moeten worden.

Intusschen het bovenstaande geldt alleen dan, wanneer de prijs in werkelijkheid aanwijst, waar de dringendste behoeften bevrediging vragen. Dit nu is niet altoos het geval. Dit brengt ons tot het tweede der op pag. 70 genoemde punten in de moderne waardetheorie, op grond waarvan het collectivisme de leus: gemeenschappelijk bezit der productiemiddelen, zou kunnen willen gronden. Dit punt is de vraag: welke invloed wordt door de weeldeverteringen geoefend op de volkswelvaart? en brengt ons midden in de waardetheorie. —

Het schijnt mij een opmerkelijk feit, dat de vraag, of weelde uit economisch oogpunt nadeelig is te achten, die toch niet schijnt te behooren tot de moeielijkste der oeconomie, nog steeds een opene is 2); reeds de Grieken en

1) Cf. Mr. Falkenburg l. l. p. 108 v. v.

2) Nog op 26 Febr. dezes jaars, werd door Mr. D. A. Ribbe, te Leiden, de stelling verdedigd: «uit economisch oogpunt is weelde nuttig noch schadelijk». Zie de stellingen achter zijn proefschrift «Het Spaarbankwezen in Nederland».

Digitized by Google

Romeinen kenden haar, en beantwoordden haar beurtelings bevestigend en ontkennend. En toch heeft zich in den laatsten tijd, over den invloed der weeldeverteringen een communis opinio gevormd, die de gestelde vraag bevestigend beantwoordt. Niemand noemt het thans nog uitsluitend op moreele gronden afkeurenswaardig, wanneer enkelen zich zelfs de meest onbeduidende behoeften van hun verfijnden smaak niet ontzeggen, terwijl het zoovelen nog aan het allernoodzakelijkste ontbreekt. De tijd waarin het gezegde van Louis XIV „un roi fait l'aumône en dépensant beaucoup", het algemeen gevoelen weergaf, is voorbij.

Toch is deze communis opinio tot dusver niet op hechte schappelijke grondslagen gevestigd. Integendeel, al zijn er telkens mannen opgestaan, die de weelde veroordeelden ook op economische gronden, hun betoog werd telkens wederom te niet gedaan. De bestrijders der weelde, die zich nu eens op streng rigoristisch standpunt plaatsten en alles als weelde veroordeelden, wat niet diende om de meest dringende behoeften des levens te bevredigen; dan weder, minder streng, zich verdiepten in allerlei subtiele en meerendeels uiterst vage distincties, tusschen geoorloofde en ongeoorloofde weelde, zonder ooit een bruikbare difinitie te geven van wat zij wenschten onder weelde verstaan te hebben: gaven zoodoende zelven hun tegenstanders de wapens in de hand, waarmede hun beweringen gemakkelijk werden dood gedaan.

De groote fout van allen, die tot dusver het weeldevraagstuk behandelden, komt mij voor deze te zijn, dat zij verzuimden het verschijnsel, dat onderzocht werd, vooraf nauwkeurig te omschrijven 1). Men heeft nooit het karakter der weelde tot-

1) Een nauwkeurige definitie van het begrip weelde mist men ook in het overigens hoogst belangrijk en lezenswaard opstel van W. Roscher « Ueber den Luxus »; (Ansichten der Volkswirthschaft. 3e Auflage I, 103 v. v.), de eerste economische studie van dezen polyhistor. Roscher behandelt hierin de weeldevraag op dezelfde wijze als later Baudrillart in zijn vierdeelige « Histoire du Luxe » d. w. z. niet theoretisch, maar historisch.

Digitized by Google

nogtoe goed geformuleerd, maar steeds gezocht naar absolute kenmerken voor ieder geldende, waar juist de eigenaardigheid der weelde hierin bestaat, dat zij niet voor allen gelijk is, maar een zuiver relatief karakter draagt. En vestigde men gelijk Say 1) of Roscher 2) al eens op deze relativiteit de aandacht, dan dwaalde men weder in het aanwijzen van datgene waarin zij zou bestaan.

Laat mij daarom voor ik verder ga mogen zeggen wat, naar mijne meening, onder weelde te verstaan is. Weelde zou ik willen noemen: iedere daad waardoor een behoefte van geringer intensiteit, bevredigd wordt ten koste van eene van hooger intensiteit 3).

Er is in de economische goederen geen grens te trekken, zóo dat aan de eene zijde alleen goederen van weelde en aan de andere de overige goederen komen. Van economisch standpunt bezien, bestaat er tusschen den mensch en de goederen

---

1) Traite d'econ. polit. livre III, ch. 5.

2) l. l. p. 112.

3) Deze definitie verschilt aanmerkelijk van die door Prof. Beaujon, de laatste voor zoover mij bekend, die ten onzent het weeldeprobleem aan een opzettelijk onderzoek onderwierp, gegeven in de Economist 1882, p. 455: «Weelde is op elk gegeven oogenblik, elk genot dat om stoffelijke en maatschappelijke redenen, nog niet voor een ieder toegankelijk is». Deze definitie komt mij voor onjuist te zijn, om dezelfde reden die ik boven aangaf; zij is te absoluut. Gelijk in de tekst blijken zal, kan een genot zeer goed voor ieder toegankelijk, en toch voor den één daad van weelde zijn en voor den ander niet.

Zonder het artikel van Prof. Beaujon aan een opzettelijk onderzoek en kritiek te willen onderwerpen, zal men zien, dat mijn betoog, van een geheel andere definitie uitgaande, ook tot een geheel andere conclusie voert. Meent Prof. B., (l. l. p. 456) dat «de weelde op zichzelf voor de maatschappij noch weldaad noch euvel» is, ik zal trachten aan te toonen, dat, en waarom inderdaad de maatschappij door de weeldeverteringen geschaad wordt, al zal, hoop ik, mijn betoog tevens duidelijk maken, dat de weelde niet te bannen is, zelfs niet uit de maatschappij der collectivisten, hoewel het economisch nadeel door haar gesticht zal verdwijnen, wanneer niet meer het belang der producenten, maar de wil van het staatsgezag beslist, over de wijze waarop de aanwezige productieve krachten zullen worden aangewend.

Digitized by Google

geen andere betrekking, dan dat deze laatste noodzakelijke voorwaarden zijn, om in onze behoeften te voorzien. Nu is het eenig richtsnoer, dat ons leiden kan bij het beantwoorden der vraag welke goederen wij ons met onzen arbeid of geld zullen aanschaffen, dit, dat wij ons bewust worden in welke behoeften zij voorzien kunnen. Elke handeling, hoe vreemd, hoe willekeurig ook, heeft een oorzaak, een motief; anders kon zij geen handeling geworden zijn. Dat dit zoo is bewijst tevens dat zij in een behoefte voorziet, n. l. in de behoefte om toe te geven aan het motief dat de handeling in het leven riep. Nu komt ter economische beoordeeling van de handeling natuurlijk alles aan op de beteekenis van het motief; en deze beteekenis blijkt eerst, wanneer men de behoefte, die bevredigd wil worden, vergelijkt met de behoeften, die dientengevolge nog onbevredigd zouden blijven. Immers, wanneer men zich uitsluitend op economisch standpunt plaatst, heeft iedere behoefte, eenvoudig omdat zij een menschelijke behoefte is, recht op bevrediging; hier kan iedere behoefte slechts met andere behoeften van hetzelfde individu vergeleken worden. Men kan en moet natuurlijk vaak op ethische of andere overwegingen het vervullen van een wensch of behoefte nalaten; maar dan verlaat men het terrein van het eigenlijk economisch motief. Blijft men daarop staan, dan is het niet vervullen van een begeerte alleen verdedigbaar, wanneer vervulling alleen mogelijk zoude zijn ten koste van begeerten van hooger intensiteit, en de vraag, of een zeker goed binnen het bereik ook van anderen valt, is een volmaakt onverschillige, ter beoordeeling van deze andere, is het gewenscht het mij aan te schaffen. Weelde onderstelt altoos een betrekking, en wel tusschen de behoefte die bevredigd wordt en de behoeften, die nog voorziening eischen in verband met de middelen die iemand ten dienste staan om aan dezen te voldoen. Kan men met een arbeidsprestatie, of met de opoffering van eenig ruilgoed, of door gebruik van een genotgoed, voorzien in

Digitized by Google

een dringender behoefte dan men op een gegeven oogenblik op het oog had, dan is bevrediging van deze laatste, daad van weelde; in het omgekeerde geval niet. Of bevrediging van deze behoeften ook anderen mogelijk is, is geheel onverschillig ter beoordeeling van de vraag, of ik door haar te vervullen weelde pleeg. Het gaan naar een kosteloos concert, een genot voor allen toegankelijk, kan weelde zijn voor iemand die terwijl hij weinig of niets bezit in den tijd, dien hij aan dit genot gaat opofferen, geld zou kunnen verdienen om in het onderhoud van zich en zijn gezin te voorzien. Wie durft echter zulk een uitgang weelde noemen tegenover den werkman, die na volbrachte dagtaak, terwijl er geen mogelijkheid bestaat in den avond zijn inkomsten nog te vermeerderen, op deze wijze een gepaste ontspanning zoekt?

Weelde is „Unwirthschaftlichkeit" 1): wie dit toegeeft zal moeten erkennen, dat een economisch gevolg van de individualiteit (die medebrengt dat verschillende personen dezelfde behoeften verschillend sterk gevoelen en dus dezelfde zaken verschillend waardeeren) dit is, dat het zoeken naar een voor allen geldend kenmerk der weelde is, het zoeken naar de quadratuur van den cirkel.

Nu zou men mij kunnen tegenwerpen, dat uit het feit dat men op een gegeven oogenblik een bepaalde behoefte bevredigd, blijkt, dat deze op dat tijdstip de meest dringende is; immers ware er eene geweest, die krachtiger zich deed gelden, dan zou deze ook vervuld geworden zijn. Het komt mij voor dat deze redeneering inderdaad zou opgaan, indien alle menschen steeds nauwkeurig de motieven en gevolgen van hun handelen overwogen, en gewilde of ongewilde zorgeloosheid een karaktertrek ware, onbekend bij ons geslacht. Dat dit niet zoo is behoeft echter wel geen betoog. „Unwirthschaftlichkeit" is een kenmerk

1) Ik weet dit woord niet te vertalen. «Economisch onverstand» doet het opzet, dat toch veelal niet zal ontbreken, te zeer op den achtergrond treden.

Digitized by Google

van de menschen even algemeen als egoïsme. Ieder mensch handelt onophoudelijk in strijd met wat zijn economisch belangen zouden voorschrijven, en gelukkig ook. Het leven zou heel wat spontaan genoegen missen, wanneer wij bij elken daad vooraf nauwkeurig moesten overwegen, of wij met het oog op al onze andere behoeften en neigingen er wel toe gerechtigd waren 1). Doel van geheel ons economisch leven is, onze behoeften zoo harmonisch mogelijk te bevredigen, en hoe vaak tasten wij hierbij mis. Hoe zelden realiseeren wij ons volkomen bewust de relative intensiteit onzer verschillende behoeften en lusten. Al zal de verstandige mensch zich, zij het ook vaak door menige harde les, voor grove fouten op dit gebied leeren vrijwaren, in kleinigheden blijven wij fouten begaan, opzettelijk of ongewild, tot onzen dood toe.

Belangrijk moeielijker wordt bovendien het streven om deze te ontgaan nog door het feit, dat onze meeste menschelijke behoeften niet na eenmaal bevredigd te zijn, ophouden te bestaan. Integendeel, ook al doen zij voor het oogenblik zich niet meer gevoelen, na korter of langer tijd komen onze behoeften opnieuw vervulling vragen. Dit heeft tengevolge, dat men ter beoordeeling van het al of niet economisch gerechtvaardigd zijn van een daad, niets slechts op den toestand van het oogenblik, maar ook op de toekomst letten moet. Streng economisch handelend moet men een wensch, die men vervullen wil, wat betreft haar drang, vergelijken, niet slechts met de op hetzelfde oogenblik daardoor onbevredigd blijvende

1) v. Böhm Bawerk schrijft geestig (Güterwert, p. 75): « wer jeden der Hunderte von Wirtschaftsakten, die er alltäglich oder allwöchentlich vornimmt, mit der gröszten Scrupulosität überlegen, wer über jedes und auch das geringfügigste Gut, mit dem er in Ausgabe oder Einnahme, Gebrauch oder Verbrauch zu thun hat, ein bis im Genaueste überlegtes Werturteil fällen wollte, der käme vor lauter Rechnen und Reflektieren gar nicht zum Leben. Die richtige Maxime, der wir denn auch im Wirtschaftsleben huldigen, ist « nicht genauer sein als es der Mühe wert ist ».

Digitized by Google

wenschen, maar tevens met die, welke nu wel nog niet bestaan, maar in de toekomst wellicht of zeker ontstaan zullen 1). Deze eisch nu is zelfs voor den meest overleggenden mensch een onmogelijke. Zondigen wordt hier een noodzakelijk kwaad.

Intusschen een kwaad dat in de eerste plaats zich zelf straft; individueele weelde zal uit den aard van haar wezen, met nog sterker gevoelde individueele ontbering noodwendig gepaard gaan. Het is onnoodig deze bewering, die iedereen uit de praktijk bekend is, nader toe te lichten; wie lust heeft kan er in het dagelijksch leven gemakkelijk bewijzen te over voor vinden.

Wel verre van een nadeel te zijn is deze straf een zeer heilzame bijdrage tot de economische opvoeding van den individu. Meer nog. Juist hierdoor ook een zegen voor de maatschappij. Waarom dit laatste? Wij komen hier te staan voor het front van de questie die ons bezig houdt.

Naast de tallooze verschillen die, wanneer de individuen hun verschillende behoeften naar de mate der hevigheid waarmede zij om bevrediging roepen, in een schaal zouden plaatsen, tusschen deze persoonlijke intensiteitsschalen van behoeften zouden blijken te bestaan, zou bij voldoend massale waarneming toch ook een algemeen geldende schaal van behoeften

1) Terecht merkt Mr. Cohen Stuart, in zijn uitnemend proefschrift «Bijdrage tot de theorie der progressieve inkomstenbelasting», p. 81 v.v. op, hoe ook de geldprijzen een zeer belangrijken invloed hebben op de klassificatie onzer behoeften. Twee behoeften B en C, kunnen wat intensiteit betreft, staan in de volgorde waarin zij hier werden genoemd. Rationeel zou dus zijn, werd de keuze gesteld, B te bevredigen ten koste van C, en niet omgekeerd. Nu kan 't echter zijn, dat het offer dat vervulling der behoefte B van mij eischt, zóó groot is, dat, bracht ik het, een behoefte van nog grooter intensiteit A onbevredigd zou moeten blijven, wat, wanneer ik C en niet B vervulde, wellicht niet het geval zou zijn. Nu is 't derhalve rationeel, de behoeften A en C te bevredigen en B onvervuld te laten; m. a. w. hier brengt, als gevolg van de geldprijzen, mijn belang het mede, een behoefte C, van absoluut geringer intensiteit te bevredigen, ten koste van de behoefte B, die absoluut dringender is.

Digitized by Google

blijken te bestaan, een gevolg van de natuurverwantschap der menschen. Deze schaal zou, ten gevolge van de individueele afwijkingen van het grondtype, niet zoo in detail kunnen gaan, maar zich toch in grove trekken zien afgespiegeld in iedere persoonlijke behoeftenschaal.

Dat deze „maatschappelijke intensiteitsschaal van behoeften" nooit opgemaakt is en ook wel nooit zal kunnen opgemaakt worden, doet niets af aan mijn betoog. Onbewust bestaat zij krachtens de verwantschap der menschen onderling, en drukt haar stempel op het economisch trachten van iederen mensch.

Onze persoonlijkheid hebben wij met niemand gemeen; zij heeft haar geheel eigenaardige neigingen en behoeften, en ik acht het ondenkbaar, dat er twee menschen zouden bestaan, die, al waren zij met een gelijk stoffelijk vermogen toegerust, de verschillende zaken, die het menschelijk vernuft ter bevrediging onzer behoeften heeft weten uit te denken, telkens met gelijke kracht zouden begeeren.

Maar naast onze individualiteit bezitten wij toch ook een reeks van eigenschappen, die wij met onze medemenschen deelen. In de eerste plaats de zucht om ons zelf in het leven te behouden, en een reeks van andere behoeften, die bij verre de meeste menschen in dezelfde volgorde in intensiteit verminderen. Daar nu bij de huidige inrichting der productie, deze het kompas van den prijs volgt, en iedere tot koop leidende behoefte (zelfs enkele niet tot koopen komende behoeften) werkelijk den prijs influenceert door hem op te drijven of zijn daling tegen te houden 1), zijn inderdaad de weeldeverteringen nadeelig voor de maatschappij.

Het meest rationeel productieplan is dat hetwelk de boven-

---

1) Zie de prijsleer bij von Böhm, Güterwert, p. 489 v. v. Dat werkelijk de productie zich richt naar den prijs, zie Pierson's Leerboek II, 45; v. Böhm, Kapital II, 123, j° 244. v. Wieser Grundzüge 164 v. v.; Natürliche Werth, p. 56.

Digitized by Google

bedoelde maatschappelijke behoeftenschaal tot richtsnoer heeft.

Wie nu zijn daden streng economisch rechtvaardigen wil, heeft zich dientengevolge telkens de vraag voor te leggen, niet slechts of hetgeen hij doen wil, wat betreft zijn eigen overige behoeften, geoorloofd dan wel weelde is, maar tevens of hij, de productie lokkende in de richting van het door hem gewenschte object, haar daardoor ook zou afleiden van banen waarop zij behoeften van maatschappelijk hooger intensiteit bevredigen kan 1). Tegenover zich zelven kan men voor een uitgaaf volkomen verantwoord wezen, zonder het daarom ook tegenover de maatschappij te zijn; een daad kan tegelijkertijd een daad van weelde zijn en niet zijn, naarmate men zich op individueel of maatschappelijk standpunt plaatst.

Een grens, waar de geoorloofde verteringen eindigen en de weelde begint, is ook hier niet te trekken, en zeer zeker is het onjuist alles als weelde te doodverven wat niet in ons allernoodzakelijkst onderhoud voorziet. Gesteld eens, dat door staatsdwang ons geheele productief vermogen werd aangewend op de wijze op pag. 76 aangegeven; de meest noodzakelijke middelen van bestaan (primitief voedsel, kleeding en woning) zouden, het lijdt geen twijfel, aanstonds in de groep der niet-economische goederen overgaan, en een deel der aanwezige productieve krachten zou kunnen worden aangewend tot het voortbrengen van zaken van absoluut minder gewicht, maar die, tengevolge van de mate waarin onze behoeften aan voedsel enz. reeds bevredigd werden, zich relatief krachtiger dan deze deden gelden. Tot voortbrenging dus van zaken, die

1) Mr. N. G. Pierson schrijft (Leerboek II. 55): « wij noemden de ruilwaarde het kompas, waarnaar de voortbrenging zich richt. Het blijkt nu, dat ook dit kompas vele afwijkingen vertoont en dat men verkeerd zou doen het slaafs te volgen. Juister gesproken: het geeft over het geheel wel een vrij nauwkeurige aanwijzing aan den kapitalist, den ondernemer; het zegt hem wel wat hij in zijn belang doen of laten moet; maar het geeft niet altijd te kennen, welke richting de voortbrenging moet nemen in het belang van de menschheid, de maatschappij ».

Digitized by Google

van streng rigoristisch standpunt voorwerpen van weelde zouden moeten heeten, en wellicht in veel vroeger tijden ook daaronder hadden moeten gerangschikt worden.

Dit is zeker, dat elke uitbreiding der productie de strekking heeft om, uit een maatschappelijk oogpunt bezien, het terrein der weelde in te krimpen.

Ik hoop er in geslaagd te zijn door het bovenstaande, dat niets is als een toepassing der waardetheorie, duidelijk te maken waarin het economisch nadeel bestaat door de weeldeverteringen veroorzaakt. Zien wij thans in hoeverre dit nadeel in den staat der collectivisten gekeerd zou kunnen worden.

Na hetgeen boven gezegd werd zullen wij niet vele woorden behoeven om te betoogen, hoe de zuiver individueele weelde ook in een staat met collectivistisch ingerichte productie zal blijven bestaan. Immers de collectivisten wenschen de persoonlijke eigendom der genotgoederen te handhaven 1). Zoolang nu de menschen de goederen, die dienen kunnen om hun verschillende behoeften te bevredigen, naar gelang der behoefte waarvoor zij bestemd zijn, met een verschillende hevigheid blijven begeeren, en zoolang deze goederen niet in volkomen overvloed voorhanden zijn, zoolang zal het verschijnsel der weelde blijven voorkomen. Steeds zullen er oogenblikken zijn, waarin de mensch zichzelf in hetgeen hij nu en in de toekomst noodig heeft, en de middelen, die hem ten dienste staan om zich dit aan te schaffen, niet met volkomen bewustheid controleert en dus niet economisch is. De gevolgen daarvan zal hij moeten dragen.

Maar de collectivistische staat heeft het in zijn macht te zorgen, dat het algemeen belang door de economische zonden

---

1) Hoe het eene onmogelijkheid is tusschen productiemiddelen en genotgoederen een zakelijke onderscheiding te maken werd met groote helderheid in het licht gesteld door Prof. d'Aulnis de Bourouill, Hedend. Social. 69 v. v. Diens geheele critiek van het collectivistisch program (p. 68—69), komt mij voor bij uitstek goed geslaagd te zijn.

Digitized by Google

van den individu niet geschaad wordt, daar de productie, in handen van den staat, zich niet langer naar den prijs regelen zal. Deze prijs toch, die niet meer een uitvloeisel is van behoefte, wordt alleen bepaald door den arbeid ter productie noodig geweest.

Staan wij intusschen hier nader bij stil, dan blijkt op nieuw hoe utopisch deze staat gedacht is.

De leus: ieder slechts beloond volgens zijn arbeid, sluit natuurlijk, het is trouwens in confesso, in, dat ieder recht heeft op arbeid en dus iedere arbeid recht op loon. Laten wij nu een oogenblik mogen aannemen, dat het der overheid der toekomst gelukt is de tooverformule „de waarde van een uur gemiddelde, maatschappelijk noodzakelijke arbeid" tot realiteit te maken; den prijs der goederen te regelen volgens het aantal dergelijke arbeidsuren, dat er in „gematerialiseerd" is 1).

Ieder, die eenzelfde aantal uren van dezen gemiddelden arbeid presteert, heeft dus nu recht op eenzelfde belooning. De werkman behoeft niet langer te wachten tot men zijn diensten inroept, hij werkt aan hetgeen hem lust, en krijgt na afloop zijn loon volgens het tarief.

Liet nu de staat den arbeider geheel vrij in de keuze van beroep, hij zou vrees ik ervaren, hoe spoedig in alle voor gezondheid of zedelijkheid gevaarlijke, of om eenige reden minder aangename bedrijven, handen te kort kwamen, terwijl in bedrijven, waarin het werk betrekkelijk gemakkelijk en

---

1) Zie over deze formule d'Aulnis, l.l. p. 94 v. v. Terecht merkt deze op, hoe hier noodwendig de grofste onbillijkheden moeten begaan worden. Immers alle arbeid die staat boven het gemiddelde, wordt te weinig, alle arbeid die er beneden staat, te hoog beloond. De beste krachten der maatschappij door de slechtste «ausgebeutet»! Het in heel de natuur geldend recht van den sterksten, veranderd in een recht van den zwaksten. Een evolutie op zijn kop! Hoe lang zou zulk een duldelooze en irrationeele tyrannie wel levensvatbaar blijken? Zie ook Prof. W. Schaefer, «die Unvereinbarkeit des sozialistischen Zukunftsstaates mit der menschlichen Natur». Berlin, 1890.

Digitized by Google

behagelijk gedaan kon worden, een groote overvloed van arbeiders gevonden zou worden 1). De behoefte, met haar nimmer ontbrekenden heraut, de prijs, zou niet langer de productie regelen en den arbeid verdeelen; alleen neiging en lust zouden beslissen welken arbeid men zou verrichten. Men zal inzien hoe in een oogwenk de geheele productie in chaotische wanorde zou gebracht zijn.

Hoe aan deze te ontkomen? Ik zie geen ander middel dan dit, dat de staat een schaal van behoeften maakt, waarop bovenaan staan de behoeften aan levensmiddelen, aan kleeding- en woning-benoodigdheden, en voorts de verschillende menschelijke behoeften afdalende naar de hevigheid waarmede zij zich laten gevoelen. Waar hij het materieel zal vinden, om deze schaal niet àl te willekeurig te doen zijn is niet duidelijk. Een individu zou al verlegen zitten met een antwoord op de vraag: noem mij uwe behoeften in de volgorde van de intensiteit waarmede gij hun bevrediging wenscht. Wist hij op een oogenblik ook al een antwoord, hij zou het aanstonds weer moeten terug nemen, want de behoeften van den mensch wisselen onophoudelijk. Wat ik thans hevig begeer, wensch ik wellicht morgen in het geheel niet meer. En tusschen onderscheidene antwoorden op dezelfde vraag, zouden nog veel meer verschilpunten zijn op te merken. Een zaak die mij tien keer achtereen, zij het ook in steeds mindere mate, een behoefte bevredigt, is voor een ander reeds na twee malen volkomen waardeloos.

Doch genoeg. De staat is er in geslaagd uit al deze onbekenden een behoeftenschaal samen te stellen. Vermoedelijk zullen aanleg en smaak van de toevallig met het gezag be-

---

1) Hier komt bij, dat b. v. een uur « gesellschaftlich nothwendige Arbeit », besteed aan de constructie van een machine, meer waard moet zijn dan een uur maatschappelijk noodzakelijke straatvegersarbeid. In het laatste bedrijf zal derhalve in vergelijking tot het eerste slechts een klein loon te verdienen zijn, wat natuurlijk bij volkomen vrijheid van beroep alle handen aan dit beroep onttrekt.

Digitized by Google

kleeden daarbij een belangrijke rol gespeeld hebben. Nu zal de staat, wil hij voorkomen dat de productie om de bovengenoemde reden een volkomen chaos wordt, over deze behoeften de productieve krachten op het oogenblik aanwezig, moeten verdeelen. Vrijheid van beroep is in den staat der collectivisten ondenkbaar 1). De staat wijst aan, welke behoeften door de aanwezige productiemiddelen bevredigd mogen worden, en nu moet ieder, afgezien van aanleg en neiging, aan dit productieplan medearbeiden.

Welk een troosteloos verschiet van beambtendwang opent zich hier, terwijl alle vooruitgang en ontwikkeling, gevolg van den strijd om het bestaan, die juist ieders meest uitnemende hoedanigheden op den voorgrond en tot ontwikkeling brengt, in den kiem gedood wordt! Alle energie en lust in dezen opgedrongen arbeid wordt uitgeroeid.

Inderdaad het komt mij voor dat, welke andere argumenten men ook tegen de collectivistische productiewijze kan aanvoeren, het feit dat vrijheid van beroep er onvereenigbaar mede is, terwijl de belooning van den arbeid geschiedt volgens een onbillijk gemiddelde, reeds voldoende is om haar te veroordeelen. De tyrannie, daarvan het gevolg, zou ten eenenmale ondragelijk zijn.

---

1) Rodbertus schrijft (zur Erkentniss unserer staatsw. Zustände 1842 p. 168): « in einem Zustand ohne rentierendes Eigenthum gehört aller Boden und alles Kapital dem Staat, und dieser verwendet Beides nach einem vorher entworfenen Bedürfnissétat in den einzelnen Produktionswirthschaften ». Dit is juist; niet echter wat er op volgt: « die Privaten arbeiten in diesem nach Wahl und Geschick am Nationalproduct, um dann nach Maszgabe ihres Beitrags zu seiner Herstelling aus dem Nationaleinkommen gelohnt zu werden ».

Evenzoo dwaalt meen ik Schäffle die aan het slot van zijn Quintessenz schrijft: « es ist nicht richtig dasz er (der Sozialismus) Freizügigkeit, freie Berufswahl absolut ausschliesze ». Een productie, waarbij het kapitaal gemeenschappelijk eigendom is, sluit noodwendig in: collectief eigendom van « den arbeid »; d. w. z. evenzeer als de staat ieder deel van het kapitaal zijn bepaalde bestemming geeft moet, hij tevens beschikken over een bij dit kapitaal ter productie onmisbaar quantum arbeid, wat onvrijheid van beroep medebrengt.

Digitized by Google

En ten koste van zulke „drawbacks" zoude dan het nadeel der weeldeverteringen gekeerd zijn. De te bestrijden kwaal staat in geen verhouding tot het nadeel door het geneesmiddel veroorzaakt. Hierover ten slotte nog een enkel woord.

De nadeelen door de weeldeverteringen veroorzaakt zijn, het bleek hierboven, een uitvloeisel daarvan, dat het eigenbelang de productie beheerscht. Deze maatschappelijke nadeelen in de werking van het eigenbelang worden intusschen vaak overschat. Ik kan hier de rijke stof, die ik aanroerde, niet uitputten, maar slechts enkele punten even aanstippen. In de eerste plaats bleek ons reeds, hoe alles, wat de productie uitbreidt, uit zijn aard de neiging heeft het gebied der weeldeverteringen in te krimpen. En dat in deze eeuw op ieder gebied de productie ontzaggelijk is toegenomen, zal wel geen collectivist kunnen ontkennen.

De weeldeverteringen worden in de tweede plaats evenzeer beperkt door meer gelijkmatige verdeeling van het maatschappelijk vermogen. Immers bij een koop vinden altoos twee waardeschattingen plaats aan de zijde van den kooper en verkooper; men schat de waarde van het goed dat men wenscht te verkrijgen èn van het prijsgoed dat men er in ruil voor geven moet.

Is dit laatste nu zeer ongelijkmatig verdeeld, dan zal het ook zeer verschillend gewaardeerd worden, wat natuurlijk den prijs influenceert. Hoe gelijkmatiger het verdeeld is, hoe meer zijn waarde voor ieder ongeveer gelijk zal zijn, waardoor de kracht der weelde gebroken wordt, juist omdat bij iederen mensch het behoeftenschema, hoewel in détail oneindig verschillend, dezelfde grondtrekken vertoont en ieder zooveel mogelijk, zij het ook telkens mistastend, streeft naar harmonische bevrediging zijner behoeften. Dat nu een dergelijke beweging, om de vermogensverschillen te nivelleeren, inderdaad valt waar te nemen, nu de reusachtige, snelle uitbreiding der productie in de eerste helft dezer eeuw heeft plaats ge-

Digitized by Google

maakt voor een meer intensieve ontwikkeling, betoogde ik reeds eerder 1).

Eindelijk verlieze men niet uit het oog, dat, naast de nadeelen die een gevolg zijn daarvan, dat de productie is overgelaten aan het eigenbelang der producenten, toch evenzeer niet te miskennen voordeelen staan. Wie deze kennen wil, leze den aanhef van het hoofdstuk „de Voortbrenging en het eigenbelang" in het tweede deel van Mr. Pierson's Leerboek.

De betrekkelijk groote regelmaat in de productie en de consumtie der middelen, noodig om ons bestaan voort te zetten, zonder welke het leven in een beschaafde maatschappij, die heden reeds maatregelen moet nemen om in de behoeften van morgen te voorzien, eene onmogelijkheid ware, is alleen te wijten aan de werking van het eigenbelang. Ieder individu is een organisch deel van het groote geheel, dat wij maatschappij noemen, en door zoo goed en rationeel mogelijk in eigen belangen te voorzien, werkt men onbewust in vele opzichten tegelijk de belangen van allen in de hand 2).

Ik stap van dit onderwerp, dat ons wellicht reeds te lang bezig hield af; waar het mij om te doen was, is aan te

1) Zie boven pag. 45. Verg. ook de belangrijke studie van prof d'Aulnis over de daling der rentestand, in de Economist van 1888. Waar de daling der rente het gevolg is van krachtige kapitaalvorming, moet loonsverhooging er mede gepaard gaan.

2) Men brengt vaak nog op het credit der weeldeverteringen, dat zij aan tallooze handen werk verschaffen. Mij dunkt ten onrechte; het is juist een nadeel dat deze productieve krachten voor de vervulling van minbeduidende behoeften worden aangewend, waar zij elders nuttiger werkkring konden vinden. (Zie ook Pierson. Leerboek I. 249 v. v.)

Evenmin gaat de bewering op, dat zoo zelden weeldeartikelen werkelijk in eens verteerd worden; voor zoover zij blijven bestaan geven zij veelal juist aanleiding tot herhaalde weeldeverteringen en reproduceert zich dus slechts het te bestrijden euvel. Slechts in enkele gevallen is in de duurzaamheid van weeldeartikelen een voordeel gelegen. Zoo b. v. bij een fraai aangelegd park, dat wanneer de nood aan den man komt in bouwgrond veranderd zou kunnen worden. Verg. Roscher l. l. p. 169 v. v.

Digitized by Google

toonen, hoe evemin als de waardetheorie der oude economie, die der nieuwere school den collectivisten tot uitgangspunt kan dienen van hun betoog, dat de kapitalistische productiewijze dient vervangen te worden door eene, waarbij de kapitaalgoederen eigendom van de gemeenschap zijn. Het schrikbeeld eener algemeene overproductie dreigt daarvoor eerst in een te verre toekomst, en het nadeel der weeldeverteringen bestaat wel is waar, maar is niet te keeren, dan ten koste van nog veel grooter euvels.

Alvorens te eindigen nog een enkele opmerking, die eigenlijk, zoo van zelf sprekend is zij, overbodig moest zijn. Men kan tegenwoordig der collectivisten eisch, opheffing van het privaatbezit der kapitaalgoederen, niet trachten te weerleggen, of men loopt gevaar het verwijt te hooren, dat men zoodoende eigenlijk het wil laten voorkomen, alsof het in het economisch leven was: „tout pour le mieux dans le meilleur des mondes". Niemand minder dan Brentano maakte zich nog betrekkelijk kort geleden aan deze grove dwaling schuldig 1).

Nu is er niets wat meer dan dit verwijt met de waarheid in strijd is, en ik wensch mij bij voorbaat, nu ik uit den

---

1) In zijn rede «die Ursachen der heutigen sozialen Not. Leipzig 1889. Hij schrijft (pag. 3) door het werken der «abstrachte Schule» entsteht, gerade weil sie mit ihrer Zurückweisung des Anspruchs des Arbeiters auf das ganze Produkt im Recht is, die Vorstellung, in der ökonomischen Welt sei alles in ordnung, es gebe keine auszer der selbstverschuldeten Noth.» en iets verder (p. 5) op de sociaal democratie doelend: «es ist ein Massenelend enstanden, welches die gesittete Existenz der Einzelnen beeinträchtigt, unsere staatliche Entwickelung gefährdet, ja die ganze gesellschaftliche Ordnung bedroht. Und angesichts solcher Thatsachen erscheinen die Anhänger der «abstrakten Schule» unbegreiflich, die da glauben, durch neue Formulirungen altbekannter Wahrheiten, durch veränderte Zinsdefinitionen oder durch den Umweis, dasz Differenzen im Ertrage der Grundstücke und damit Grundrenten auch im socialistischen Staate sich finden würden, diese Gefahren beschwören zu können». Zie ook pag. 28. Het bewijs van deze der abstrakte school geïmputeerde meeniug werd ongelukkig vergeten. Von Böhm heeft (Conrad Jahrb. N. F. XX p. 78) tegen deze uitspraak van Brentano reeds een fier protest doen hooren.

Digitized by Google

aard der zaak in dit geschrift mij herhaaldelijk met het collectivisme moest bezighouden, tegen dit verwijt te wapenen. Laat ik daarom ten slotte kort mijne meening over het collectivisme of de sociaaldemocratie (gelijk het zich noemde toen het de studeerkamer verliet om in het maatschappelijk leven agiteerend op te treden) mogen zeggen.

Er zijn in deze richting drie elementen vereenigd, die men naar 't mij toeschijnt niet streng genoeg scheiden kan. In de eerste plaats een *collectivistisch element*, dat in Rodbertus zijn besten vertegenwoordiger vindt. Dit stelt zich tot taak, om met de wetten die onze economische samenleving beheerschen in de hand, aan te toonen, tot hoe groote onbillijkheden onze huidige productiewijze aanleiding geeft. Hoe door haar het ideaal, het grootst mogelijk geluk voor het grootst mogelijk aantal, wordt in het slijk getreden en vervangen door een werkelijkheid, waarvan het geldt, het geluk van een klein aantal, ten koste van de ellende en verdierlijking der overigen. Zijn doel is daarom, door op wetenschappelijke gronden de onhoudbaarheid van het heden te demonstreeren, den weg te bereiden voor een betere toekomst, waarin de productie collectief zal geschieden, en privaateigendom alleen geduld worden van de goederen, die men slechts verteren kan en die men zich verwerft direct of indirect door eigen arbeid of ten gevolge van een zeer beperkt recht van schenking. Een toekomst waarin de arbeider-individu geplaatst wordt tegenover, niet langer den werkgever-individu, wien slechts zijn eigen belang voor oogen zweeft, maar den werkgever-staat, die het welzijn van allen vertegenwoordigt.

Dit wetenschappelijk stelsel is aan talrijke bedenkingen onderhevig; voor zoover het zijn betoog adstrueert met argumenten aan het wezen der waarde ontleend, heb ik in het bovenstaande beproefd de onhoudbaarheid er van in het licht te stellen. Intusschen nog van zeer vele andere zijden kan het worden aangetast; men kan trachten aan te toonen, hoe

Digitized by Google

een collectivistische productiewijze in voorwaarden en gevolgen strijdt met de menschelijke natuur; hoe zij indruischt tegen de wet van de evolutie ook hier geldend; trachten te bewijzen, dat de eigendomsregeling der collectivisten onbestaanbaar is, en hun loonregeling niet anders dan hersenschimmig verdient te heeten; dat een prijsvorming in den collectivistischen staat ondenkbaar is en daarmede der productie alle richtsnoer ontvalt; dat collectief produceeren een onoverkomelijke hindernis legt op den weg tot kapitaalvorming en dus tot uitbreiding der productie, waarnaar toch in aller belang moet gestreefd worden; dat een noodzakelijke voorwaarde van dit productiesysteem is een volkomen gesloten handelsstaat en dus een wereldstaat die alle menschen omvat; men kan ten slotte aanwijzen, hoe de feiten lijnrecht weerspreken hetgeen volgens de collectivistische leer in onze maatschappij geschiedt en zoo het feitelijk „substratum" aan dit stelsel ontnemen. En inderdaad, van al deze en nog veel meer zijden is het wetenschappelijk collectivisme aangevallen, en het is meen ik bezig onder deze aanvallen te bezwijken.

Of bedrieg ik mij, wanneer ik meen dat de utopie van een collectivistische productie steeds meer terugwijkt in de geschriften der sociaaldemocratie, en deze erkennende, dat nog een lange weg daarheen zou zijn af te leggen, zich steeds meer met dien weg gaat bezig houden, en daardoor werkt aan de ontwikkeling van wat ik zou willen noemen haar *sociaal-politisch element* 1).

---

1) Leerzaam in dit opzicht is tegenwoordig de houding der sociaal-democraten in den Duitschen Rijksdag. Naast de Keizerlijke arbeidswetten, dienden zij een eigen ontwerp in, ten doel hebbende met behoud van de bestaande eigendomsregeling den toestand der arbeiders te verbeteren. Hun stelselmatig verzet tegen elken maatregel in die richting hebben zij derhalve laten varen; en de heer Domela Nieuwenhuis volgde met het indienen van zijn ontwerp truckwet hun voorbeeld.

Hoogst belangrijk is de bevestiging van de opmerking die ik hier maakte,

Digitized by Google

Dit stelt zich ten doel, door allerlei economische en sociale misstanden onzer samenleving bloot te leggen, te ijveren voor wettelijke maatregelen in het belang van de arbeidersbevolking. Beperking van den arbeidsduur voor volwassen mannen; verbod van vrouwen- en kinderarbeid op ruimer schaal dan thans geschiedt; opheffing van den druk der belastingen op den minderen man, door afschaffing van verschillende belastingen, en invoering eener progressieve inkomstenbelasting, met hoog onbelast minimum; wettelijke regeling van de verhouding tusschen loon en winst; leerplicht gepaard met een meer werkdadig stelsel van openbare armenzorg; invloed op de publieke zaak voor het volk, door invoering van een kiesrecht voor allen, die zich dat niet onwaardig toonden, ziedaar enkele der voornaamste eischen die gesteld worden.

Nu moet aanstonds erkend worden, dat dit programma niet langer in den eigenlijken zin sociaal-democratisch heeten mag. Al kan niet worden geloochend, dat het de remueerende invloed der sociaal-demokratie is, die zooveler oogen deed opengaan voor hetgeen in menig opzicht tot dusver van de bovengenoemde eischen werd verzuimd. Al komen onder de sociaal-politische eischen der sociaal-demokratie er vele voor die totnogtoe alleen op hùn programma prijken, een feit is het, dat vele artikelen van dit programma bijna letterlijk zoo op die van andere partijen voorkomen. De voorstanders van leerplicht, van algemeen kiesrecht, van afschaffing der accijnsen en billijker verdeeling van den belastingdruk, van krachtiger bescherming van den arbeider en van zooveel meer, worden niet langer alleen in de gelederen der sociaal-

door den Heer Liebknecht in zijn rede op het socialisten-congres te Halle. Hij sprak daar o. a.: (Zie Soc. Weekblad, 1890 n°. 44) « in mijn jonge jaren vroeg ik met mijn vrienden vaak, hoe de staat der toekomst geschapen zou zijn. Doch van zulke droombeelden ben ik sedert lang teruggekomen. Het socialisme is door de wetenschap als noodzakelijk erkend. Is de theorie goed, dan zal de practische oplossing wel volgen. In geen geval zou het aangaan, het bestaande, zooals het historisch is geworden, te vernietigen ».

Digitized by Google

demokraten gevonden. Al deze eischen zijn te verwezenlijken met behoud van de kapitalistische wijze van voortbrenging. Eigendom is immers nooit een *absoluut* recht geweest.

Het zal de roem der sociaal-demokratie blijven, dat zij de „satisfaits" en conservatieven heeft gedrongen tot het erkennen van veel en ergerlijk verzuim. En kon zij besluiten haar program te herzien en te vervormen tot een program van actie in bovenbedoelden zin op den bodem van het bestaande, niet uitdruischend tegen, maar zooveel mogelijk zich aanpassend aan het historisch gewordene, zij zou er naar mijn vaste overtuiging in innerlijke, zoowel als in uiterlijke kracht door winnen.

De sociale vragen houden thans aller gedachten bezig; het is een voldongen feit dat het „laissez-faire" stelsel zooal geen schipbreuk geleden, dan toch getoond heeft een te langen tijd te behoeven om tot sociaal billijke verhoudingen te voeren. Staatstusschenkomst is, in zeer vele vragen van belangen tusschen arbeiders en werkgevers, dringende eisch des tijds geworden. Geen vraagstuk van zulk een belang als het sociale, omdat geen ander het zijn of niet zijn van zoovelen raakt. En even beslist als naar mijne meening het einddoel der collectivisten verwerpelijk is te achten, even beslist eischt elk der bovengenoemde punten een gezet onderzoek, teneinde te overwegen, niet met welke bezwaren men voorziening ontwijken kan, maar welken weg dient ingeslagen ten einde het nut dat er in verscholen ligt te verzekeren, zonder te gelijkertijd een even groot nadeel te scheppen. Een onderzoek dat beter heden dan morgen dient aangevangen. Maurice zeide eens zoo schoon nooit een boek uit handen gelegd, en nooit een mensch te hebben laten gaan, voor hij zich het deel der waarheid in dien mensch of in dat boek verborgen ten nutte had gemaakt 1). Laat men eens algemeen

1) Zie de voorrede der Hollandsche vertaling van zijn Social Morality.

Digitized by Google

beginnen met dit voornemen de sociale beweging te bezien.

Men zij echter voorzichtig. Een zorgvuldig onderzoek zal in vele gevallen leeren, hoe niet staatstusschenkomst wenschelijk is, maar verbetering zooveel mogelijk van onderen op dient nagestreefd te worden; hoe dwang het besef van verantwoordelijkheid doodt, en hoe een uitgebreide toepassing van het stelsel van verzekering het dubbel voordeel biedt, van zoowel op de schouders der gemeenschap te wentelen wat deze behoort te dragen, als tevens dit doel te doen bereiken door den vrijen wil, de eigen inspanning der individuen.

En dient hier en daar ook de dwingende arm van den staat tusschenbeiden te komen, dat dan toch niet verzuimd worde, vooraf voldoende feitenkennis ter beoordeeling van den toestand, die verbetering eischt, te verzamelen. Niet met frases mag men zich er afmaken; men dient nauwkeurig het kwaad te kennen, de diagnose te stellen vóor men de ziekte bestrijden gaat. Er is in dit opzicht hier te lande, waar kamers van arbeid ontbreken en een rijks-centraalbureau voor statistiek, met een afdeeling voor arbeidsstatistiek, nog steeds gemist wordt, zoo ontzaggelijk veel in te halen.

Mocht op deze wijze, door samensmelting van de vooruitstrevende groepen der verschillende partijen, één groote sociale partij haar zegenrijke vruchten aan het volk schenken, dan zou meen ik spoedig algemeen erkend worden, dat het ideaal eener collectieve productiewijze een utopie geweest is, door reactie tegen de met de kapitalistische wijze van voortbrenging samengaande, maar daarom nog niet door haar verwekte, ellende van duizenden uit den arbeidersstand in het leven geroepen.

En wanneer dan het solidariteitsbesef, dat steeds meer de individualistische opvatting der maatschappij verdringt, tot een uitgebreide toepassing der verzekering (een vrijwillig socialisme zoo men wil) aanleiding gaf, en tevens leidde tot eene andere organisatie der productie, waarbij op den voorgrond zou

Digitized by Google

moeten staan het scheppen van eenheid van belangen tusschen kapitaal en arbeid, dan geloof ik, dat het sociaal vraagstuk genaderd zou zijn tot een oplossing voor zoo ver deze mogelijk is. Bij de vele onmiskenkare nadeelen aan de middeneeuwsche gilden verbonden, die hun opheffing noodzakelijk en gewenscht maakten, was deze eenheid van belang tusschen patroon en werkman een voordeel boven de tegenwoordige organisatie der productie. Zelfs Mr. Burnett, Labour-correspondent van the Board of Trade, hoe ontzaggelijk ook ingenomen, en terecht, met de Engelsche „Trades Unions", schrijft in zijn belangrijk rapport van 13 Juni 1887 1): „in dit opzicht hadden de oude gilden wellicht een voordeel aan te wijzen boven hun moderne navolgingen, dat zij een mutualiteit van belangen waarborgden, die thans gemist wordt in de verhoudingen tusschen werkgever en arbeider."

Dat steeds meer de arbeid zich begint te organiseeren is ongetwijfeld een groote vooruitgang, en bereidt den weg om te geraken tot veel wat reeds te lang werd nagelaten. Maar niet een organisatie van het kapitaal tegenover een van den arbeid, gelijk Brentano die schijnt te wenschen 2), is het ideaal waarnaar gestreeft moet worden. Dit is: een organisatie der productie, waaraan kapitaal èn arbeid deel hebben, en tot stand gebracht spontaan, door den vrijen wil der belanghebbenden, niet door het dwingend gezag van den staat.

En het is mijn vaste overtuiging, dat, werd een reorganisatie der productie, op de wijze hier bedoeld, algemeen, de sociaal-demokratie zou prijs geven wat haar thans nog kenmerkt, haar *revolutionair element*, door Lassalle vooral ontwikkeld (de term revolutionair hier genomen in engeren zin

---

1) Labour Statistics. Statistical tables and report on Trade Unions. First report p. 6.

2) Zie den aanhef van zijn rede over «de verhouding der beschaafden tot de sociale quaestie» in het Sociaal Weekblad 1890 n°. 40.

Digitized by Google

dan waarin hij alleen aanduidt: het niet aan kritisch onderzoek onttrokken achten der grondslagen onzer tegenwoordige maatschappij). Dan zal van haar niet langer gelden de definitie van A. Held: „het eigenlijk wezen der Sociaal-democratie is de principiëele samenkoppeling van een variant van het uiterste socialisme met het streven naar politieke revolutie" 1), omdat dan de sociaal-democratie in het „socialisme" zal zijn onder gegaan.

1) Held, Socialismus p. 31.

Digitized by Google

Digitized by Google

STELLINGEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

De bewering van Prof. A. Held (Sozialismus p. 58), dat uit Ricardo's waardeleer noodzakelijk volgt, dat privaateigendom van kapitaalgoederen verwerpelijk is te achten, moet beschouwd worden als een gevolg van misverstand omtrent deze waardeleer.

II.

De prijsleer der collectivisten voert, in verband met hun eisch: gemeenschappelijk bezit der kapitaalgoederen, noodwendig tot collectief bezit van den arbeid, d. w. z. tot onvrijheid van beroep.

III.

De Mehrwerth-theorie van Karl Marx volgt niet uit, maar is in strijd met de leer, dat de waarde der goederen in hun productiekosten haar oorsprong heeft.

IV.

Het bestaan der kapitaalrente is een gevolg der productiviteit van het kapitaal.

V.

Daden van weelde zijn maatschappelijk nadeelig.

Digitized by Google

VI.

Een eerste eisch bij herziening der financiëele verhouding tusschen rijk en gemeenten moet zijn: een rationeele wijziging van art. 240 1° Gem. wet j° de wet van 26 Juli 1885 (S. 169).

VII.

Ten onrechte verdedigt Mr. Treub (Econ. 1890 p. 271) de billijkheid der progressieve belastingheffing, door den eisch te stellen dat het offer, dat van ieder wordt gevraagd, evenredig zij aan het inkomen, waaruit en waarmede het wordt gebracht.

VIII.

Onze grondwet erkent het beginsel der volkssouvereiniteit.

IX.

Het ware wenschelijk, in afwachting van het vervallen van den census, dat kiezers, die gedurende een zekeren tijd kiezer geweest zijn, behoudens maatregelen van straf, hun kiesbevoegdheid levenslang behielden.

X.

Een „blocus pacifique" strijdt met de beginselen van het volkenrecht.

XI.

Het vonnis van een prijsgericht, waarbij een gemaakte prijs aan den nemer wordt toegewezen, is niet translatif maar déclaratif de propriété.

Digitized by Google

XII.

Ten onrechte ontzegde de H. R. aan Kon. Besl. verbindende kracht, op grond, dat zij niet op een wet steunden of daarvan het uitvloeisel waren.

XIII.

Afkeuring verdient het beginsel neergelegd in art. 97 Gw. art. 47 Gem. wet en art. 74 Prov. wet.

XIV.

Art. 52 van de wet van 23 April 1876 (S. 102) is strijdig met art. 63 Gw.

XV.

Het maken van zoogenaamde „Moralstatistik", met het doel daaruit omtrent den moreelen toestand van een volk conclusies te trekken, is strijdig met de beginselen der statistiek.

XVI.

Invoering van een rijkscentraalbureau voor statistiek blijft wenschelijk.

Digitized by Google

Digitized by Google

STELLINGEN,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in de Rechtswetenschap,

AAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

Dr. G. A. VAN HAMEL,

Hoogleeraar in de Faculteit der Rechtsgeleerdheid,

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

op Maandag 17 November,

des namiddags ten 4 ure.

IN HET UNIVERSITEITSGEBOUW.

DOOR

COENRAAD ALEXANDER VERRIJN STUART,

GEBOREN TE WEESP.

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

De studie van het Romeinsch Recht door aanstaande juristen, behoort ten doel te hebben, niet beoefening van dit recht om zich zelfs wil, maar aanwijzing van de beteekenis, die het bezit ter verklaring van ons hedendaagsch recht.

II.

Art. 175, i. f. B. W. is ook op de legitieme portie toepasselijk.

III.

Het ware wenschelijk, dat den ouder die van echt of van tafel en bed gescheiden is, en wien zijn kinderen niet zijn toegewezen, hierdoor het recht op de wettelijke voogdij ontzegd werd.

IV.

De dividenden van naamlooze vennootschappen zijn niet als burgerlijke vruchten te beschouwen.

V.

Art. 1475 B. W. behelst een praesumptio iuris et de iure.

Digitized by Google

VI.

Art. 626 § 1 B. W. bevat eene praesumpto iuris.

VII.

Een rei vindicatio kan niet worden afgeweerd met een exceptie, ontleend aan een persoonlijk recht.

VIII.

Ten onrechte besliste de H. R. bij arr. van 15 Junij 1888, dat bij nietigverklarig van het testament, het reeds betaalde overgangsrecht niet kan teruggevorderd worden.

IX.

Afschaffing van den lijfsdwang is wenschelijk.

X.

De wettige houder van het cognoscement is detentor van het goed.

XI.

Een vennootschap onder firma heeft geen eigen vermogen.

XII.

Het faillissement eindigt niet met het ontslag des curators.

XIII.

De vergeldingstheorie in het strafrecht behoort te wijken voor eene, die het opleggen van straf beschouwt als een kwaad, binnen zekere grenzen noodzakelijk, doch ten doel

Digitized by Google

hebbend de moreele opvoeding van den schuldige, en waar deze onmogelijk blijkt, bescherming van de maatschappij tegen onrechtmatig nadeel.

XIV.

Op grond hiervan ware invoering der voorwaardelijke veroordeeling voor kleine delicten, en met uitzondering van recidivisten, aan te bevelen.

XV.

Het verdient afkeuring dat in art. 39 W. v. S. de plaatsing in een Rijksopvoedingsgesticht is afhankelijk gesteld van het ontbreken van het „oordeel des onderscheids" bij het plegen van het strafbaar feit.

XVI.

De arbeid door gevangenen te verrichten behoort uitsluitend te geschieden ten nutte en voor rekening van den staat.

XVII.

Afkeuring verdienen de artt. 432—434 W. v. S. Bedelarij en landlooperij behoorden bestreden te worden door preventieve, niet door repressieve maatregelen.

XVIII.

Het dragen van de orden van de Eiken Kroon of de Leeuw van Nassau eischt het verlof des Konings bedoeld in art. 67 al. 2 der Grondwet.

Digitized by Google

XIX.

Het is te betreuren, dat bij de jongste Grondwetsherziening niet ook aan de Eerste Kamer recht van amendement is verleend.

XX.

Het ware wenschelijk de Indische begrooting te doen vaststellen op de wijze als in de artt. 112 en 104 van de regeeringsreglementen van Suriname en Curaçao is bepaald.

XXI.

Splitsing der meervoudige kiesdistricten is wenschelijk.

XXII.

De faculteit van godgeleerdheid aan de Universiteiten behoorde te worden opgeheven.

XXIII.

Het beginsel van artt. 20 en 21 der wet op het armbestuur verdient goedkeuring.

XXIV.

Het kosteloos van gemeentewege verstrekken van voedsel aan behoeftige kinderen verdient afkeuring.

XXV.

Doel der tegenwoordige armenzorg behoort te zijn, voorbereiding eener algemeene toepassing van het stelsel van coöperatieve voorzorg.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Google